

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Kommunikatsioonijuhtimise õppekava

Henri Kõiv
Kuidas kasutatakse 'poliitkorrektsuse' mõistet Eesti avalikus kommunikatsioonis?
Magistritöö

Juhendaja: Sten Hansson, PhD

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1 Definiitsioon ja tunnused.....	7
1.2 Mõiste ajalugu ja levik	10
1.3 Mõistekasutuse eesmärgid.....	15
1.3.1 Võim	16
1.3.2 Kultuurilise muutuse saavutamine.....	18
1.3.3 Autentsus	20
1.3.4 Kodeeritud sõnumid.....	23
1.4 Uurimisküsimused.....	27
2. MEETOD JA VALIM	28
2.1 Meetod.....	28
2.2 Valim	34
2.3 Andmete kogumine ja töötlemine	36
3. TULEMUSED	40
3.1 Poliitkorrektsus kui tõe varjamine.....	40
3.2 Poliitkorrektsus kui läänelik nähtus	43
3.3 Poliitkorrektsus kui tsensuur	47
3.4 Poliitkorrektsus kui eliidile omane praktika.....	50
3.5 Poliitkorrektsus kui argus	53
3.6 Poliitkorrektsus kui diskrimineerimise vältimine.....	56
3.7 Poliitkorrektsus kui ideoloogiline konstruktsioon.....	59
3.8 Poliitkorrektsus kui millestki kõrvale hiilimine	62
3.9 Poliitkorrektsus kui viisakus	65
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	69
4.1 Järeldused	69
4.2 Meetodi kriitika	76
4.3 Edasised uurimisvõimalused	77
KOKKUVÕTE.....	79
SUMMARY	81
KASUTATUD KIRJANDUS	83

SISSEJUHATUS

Üks Eesti valitsuserakond on kasutanud avalikkusega suhtlemisel regulaarselt võõrapärast mõistet 'poliitkorrektsus'. Tänavu 27. veebruaril, pärast seda kui Eestis oli registreeritud esimene koroonajuhtum, andis valitsus pressikonverentsi, kus tol korral peaministri rolli täitnud siseminister ja Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna (EKRE) esimees Mart Helme naeruvääristas koroonaviirusega kaasnevaid terviseriske, soovitas inimestel ennast raviga hoolikalt hoolitseda ning süüdistas iraanses viirusekandja päritolule viidates nakkushaiguste levikus tööjõu vaba liikumist ning piirikontrolli puudumist. Kui saalis olnud ajakirjanik küsis Helmelt, kas niivõrd tõsise olukorra puhul on kohane selliseid kommentaare jagada, vastas Helme: "Teate, kõige üle võib nalja visata ja peabki. Ausalt öeldes suhtun väga suure sarkasmiga poliitkorrektsusesse. Kõige puhul peab tõsise näo ette võtma? Ei pea. Oleme eluterved" (Vasli, 2020). See on kõigest üks näide kõrges riigiametis EKRE liikmest, kes õigustab partei karmi kõnepruuki viitega 'poliitkorrektsusele'.

Nii on kasutanud sarnast argumentatsiooniliini Riigikogu esimees Henn Põlluaas Eesti Päevalehele antud intervjuus: "See on meie valija ja terve Eesti ühiskonna vastu aus, kui räägime asjadest nii, nagu need on. Räägime ausalt. See on hästi oluline. Keerutamine, sõnavahu ja tegelikkuse poliitkorrektsuse taha peitmine on tegelikult rahva petmine" (Koorits, 2019a). Suurbritannias tegutseva Euroopa Liidu vastase organisatsiooni Traditional Britain Group liikmete ees ettekande pidanud rahandusminister Martin Helme ei jättnud EKRE poliitikat ja taktikaid tutvustavas kõnes samuti 'poliitkorrektsust' mainimata: "Kolmas asi, mis on meile oluline, on vabaduse armastus. See on meie jaoks oluliseks aluseks nii partei ideoloogias kui igapäevastes poliitilistes kismades. Mind ärritab, kui me kaitsame sõnavabadust näiteks poliitilise korrektsuse eest, keele kaaperdamise eest... Meie seisame vabaduse eest, Eesti rahva vabaduse eest" (Martin Helme seletab..., 2019). Mart Helme on siseministrina isegi väitnud, et "poliitkorrektsus ja vasakliberaalne propaganda" on tema poliitikasse sisenemise otseseks ajendiks (Koorits, 2019b).

Enne 2019. aasta parlamendivalimisi ütles Martin Helme EKRE enda uudistekanalile antud intervjuus, et erakond pole nõus "minema kaasa poliitkorrektsuse nõudega", sest "selle jõustamise käigus tahetakse keelata konservatiividele ja rahvuslastele sõnad, mida

nad kasutada tahavad, ja teemad, mille kohta nad midagi arvata võivad.” Tema väitel on EKRE “viimane kaitsevall normaalsele pluralistlikule ühiskondlikule debatile” (SUUR INTERVJU! Mart ja..., 2018). ‘Poliitkorreksust’ kui ühte läbivat niiti EKRE retoorikas on märgatud ka ajakirjanduses. Eesti Ekspressi peatoimetaja Erik Moora on nimetanud seda EKRE-le omaseks “refrääniks”, loetledes juhtkirjas mitmeid näiteid sellest, kuidas Mart ja Martin Helme on ‘poliitkorreksust’ kirjeldanud “hoomamatu hiidmonstrumina” (Moora, 2017).

Ka minule jäi EKRE poliitikute sõnavõttudes korduv mõiste oma õpingute ajal silma, kuid ühtlasi nägin mõistet vilksamas ka EKRE-ga mitte seotud arvamusiidrite artiklites. Nende arvamusiidrite ühiseks nimetajaks oli minu jaoks teatav konservatiivne hoiak, mis väljendus ka nende ‘poliitkorreksust’ sisaldavates artiklites, kus mõistet kasutati tihti liberaalide kritiseerimiseks. Seejuures on tegemist huvitava paradoksiga, kus neid, kes toetavad maailmavaadet, mis nime poolest peaks väärtustama vabadusi, sh isiku-, sõna- ja ajakirjandusvabadust, süüdistatakse tsensuuri kehtestamises või toetamises.

Soovisin seda paradoksi natuke lähemalt uurida, et mõista, mille üle ‘poliitkorreksuse’ debattides üldse arutletakse. Milliseid teemasid ‘poliitkorreksuse’ mõiste kaudu tõstatakse? Milliseid tähendusi ‘poliitkorreksusele’ viidates edasi anda soovitakse? Ja kas analüüs üldse kinnitab silma jäänud trendi, et mõiste kuulub konservatiivse hoiakuga arvajate sõnavarasse? Need küsimused vajasisid vastamist, sest minule teada olevalt pole Eestis mitte keegi ‘poliitkorreksuse’ teemal teadustööd kaitsnud ning nappis ka ajakirjanduslikke käsitusi, mis keskendusid kohalikule kontekstile. ‘Poliitilise korrektsuse’ surmast oli kirjutanud endine Riigikantselei strateegilise kommunikatsiooni nõunik Ilmar Raag (2018), kuid ka tema vahendas kohalikule auditooriumile suuresti võõrsil peetud arutelusid. Niisamuti keskendus minu artikkel Mürilehes (Kõiv, 2019) mõiste geneesile Ameerikas.

Välismaa arutelude vahendamine on antud juhul möödapääsmatu, sest tegemist on võõrsilt imporditud mõistega. Kes, kuidas ja miks on kasutanud ‘poliitkorreksuse’ mõistet välisriikides on heaks võrdlusmomendiks ‘poliitkorreksuse’ mõistekasutusele Eestis. Seepärast põhineb ka minu magistritöö teoreetiline osa uuringutel, mis vaatlesid ‘poliitkorreksuse’ tähendust ja funktsiooni Ameerikas, Suurbritannias, Prantsusmaal ja

Saksamaal. Teaduskirjandus mõiste kasutamise kohta ongi geograafiliselt ja keeleliselt üsna piiratud. Korpusanalüüse on tehtud üksikutele perioodidele ja väljaannetele.

Esialgne kirjanduse ülevaade näitas, et 'poliitkorrektsuse' näol pole tegemist lõpuni läbi uuritud kontseptsiooniga. Leidub hulk üheksakümnendatel Ameerikas avaldatud raamatuid, mis üritasid mõtestada tol perioodil Ameerika ülikoolides peetud arutelusid (Berman, 1992; Aufderheide, 1992; Fish, 1994; Dunant, 1994; Williams, 1995; Wilson, 1995). Tegemist oli paljusi hinnanguliste kirjutistega, mis sõltuvalt kirjutaja positsioonist võtsid 'poliitkorrektsuse' kui fenomeni suhtes kas protestiva, kaitsva või eitava hoiaku. Neljas lähenemine, millest lähtub ka antud magistritöö, oli analüütiline, st uuris 'poliitkorrektsuse' mõistekasutust meedias (vt ajakirja *Discourse & Society* erinumber; Granath ja Ullén, 2019).

Pärast üheksakümnendaid tekkis pikk paus, kus mõiste teadlastele erilist huvi ei pakkunud. Uue hooga on asutud teemat uurima seoses Donald Trumpi eduka valimiskampaaniaga, misjärel on 'poliitkorrektsust' hakatud uurima ennekõike psühholoogia ja käitumisteaduste raames (Rosenblum, Schroeder ja Gino, 2019; Arnestad, 2019; Conway, Repke ja Houck, 2017), kuid huvi on üles näidanud ka politoloogid (Esposito, 2019) ja kommunikatsiooniuurijad (Shafer, 2017). Kõigil neil puhkudel on viidatud Trumpi kampaaniale, mille analüüsile on kas kogu uuring pühendatud või on 'poliitilise korrektsuse' mõjude hindamiseks võetud näiteid Trumpi retoorikast.

Uurijana paelus mind ka võimalus analüüsida seda, kuidas avalikud arutelud on muutunud järjest globaalsemaks ning teemad, motiivid, näited ja sõnavara rändavad ühest riigist ja kontekstist teise, mh ka selliste poliitiliste jõudude seas, kes ise vaenavad globalismi, propageerivad proteksionismi ja riigipiiride sulgemist ning tõstavad esile rahvuslikke väärtusi. See oli teine paradoks, mida soovisin lähemalt uurida. Teoreetikud on sellist nähtust nimetanud paremäärmuslikuks transnatsionalismiks (Caiani ja Kröll, 2014), mille üheks väljendusvormiks võiks pidada ka rändavaid kõnefigure.

Magistritöö koosneb neljast osast. Esimeses peatükis anna ülevaate teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest, tutvustades 'poliitkorrektsuse' definitsioone, tunnuseid, mõiste ajalugu, peamisi kasutajaid ning nende eesmärgi. Teises peatükis kirjeldan uuringu valimit ja selgitan töö kirjutamiseks ja analüüsimiseks kasutatud meetodeid.

Kolmandas peatükis toon välja uuringu tulemused ehk 'poliitkorrektsuse' peamised kasutusviisid koos näidetega. Neljandas peatükis vastan uuringu tulemuste põhjal töö alguses püstitatud uurimisküsimustele ning arutlen saadud tulemuste üle laiemalt. Samuti on neljandas osas välja toodud magistritöö meetodi kriitika ja soovitused edasisteks uuringuteks.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Selles peatükis tutvustan teaduskirjandusest leitud 'poliitkorrektsuse' definitsioone ühes mõiste peamiste tunnustega. Seejärel annan põgusa ülevaate mõiste ajaloo ja ruumilise leviku kohta. Peatüki kolmandas osas võtan kokku senise teadusliku teadmise selle kohta, millistel eesmärkidel 'poliitkorrektsuse' mõistet on kasutatud.

Poliitilisi mõisteid võidakse erinevates riikides ja ühiskonnagruppides erinevatel aegadel kasutada erinevas tähenduses. Kuigi antud magistritöö keskseks uurimisküsimuseks on 'poliitkorrektsuse' mõiste kasutamine Eesti avalikus kommunikatsioonis, tugineb töö teoreetiline osa välismaa teadlaste uuringutele, milles on vaatluse all olnud näited Ameerikast ja vähesemal määral ka Suurbritanniast, Prantsusmaalt ning Saksamaalt. Sellist lähenemist põhjendab teine alapeatükk mõiste ruumilise ja ajalise leviku kohta, milles refereerin seniseid teadustöid, kus mõiste arengut ongi ainult nende nelja riigi kontekstis uuritud, st arengulugu mujal maailmas (sh Eestis) on kaardistamata. Tulen selles peatükis esitatud definitsioonide ja ajaloolise ülevaate juurde tagasi arutelu osas, kus võrdlen Eesti avaliku kommunikatsiooni analüüsi käigus kogutud leide välismaa uurijate arusaamadega 'poliitkorrektsuse' olemusest.

1.1 Definitsioon ja tunnused

Enne teadlaste sõnastatud definitsioonide juurde asumist tasub heita pilk mõiste rahvakeelsele tähendusele, et demonstreerida mõiste mitmetähenduslikkust ja hinnangulisust. Nimelt on Ameerika käitumisteadlased (Rosenblum, Schroeder ja Gino, 2019: 5) ühe mitmeosalise uuringu pilootosa käigus palunud 200 inimesel ise 'poliitkorrektsust' defineerida. Saadud avatud vastused jagunesid viide kategooriasse. 'Poliitkorrektsuses' nähti 1) soovi mitte olla solvav; 2) võtta omaks tajutav sotsiaalne norm; 3) taktitundelist teiste tunnetega arvestamist; 4) enesetsensuuri sõnade valikul; 5) liigset tundlikkust. Nendest kategooriatest esimesed kolm on neutraalsed või pigem positiivsed, kaks viimast annavad edasi aga negatiivset hoiakut, viidates tsensuurile või millegagi liialdamisele.

Samas teadustöös on varasematele uuringutele toetudes välja toodud, et erinevad 'poliitilise korrektsuse' definitsioonid sisaldavad enamasti kahte komponenti: esiteks

sotsiaalsete normidega kohanduval või solvanguid minimeerivaid sõnu, mõtteid või tegevusi, ning teiseks praktikaid, mis on mõeldud aitama halvemas olukorras olevaid isikuid (Rosenblum, Schroeder ja Gino, 2019: 2). Näitena viimastest võib tuua tõmbliku meetodi poliitikas ehk selliste valimisnimekirjade kasutamise, kus iga teine kandidaat nimekirjas on naine. See aitab suurendada naiste nähtavust poliitikas ning seetõttu kasvatada tõenäosust, et mõni naiskandidaat osutub valituks. Naispoliitikud suudavad aga tõenäolisemalt teha otsuseid, mis paremini võtavad arvesse naiste huvisid. Näitena esimesest võiks Eesti kontekstis mõelda neutraalse väljendi 'eestivenelane' eelistamist halvustava tähendusega mõistetele nagu 'okupant' või 'sisserändaja'. Seejuures erineb 'poliitkorrektsuse' vastand ehk 'poliitiline ebakorrektsus' näiteks vaenukõnest selle poolest, et vaenukõne on kavatsuslik, kuid 'poliitiline ebakorrektsus' võib olla ka juhuslik, kui põhjustatakse kellelegi ebameeldivusi teadmatusel või ignorantisusest (*Ibid*).

Ameerika lingvist Robin Lakoff jõudis erinevaid 'poliitkorrektsuse' definitsioone võrreldes järeldusele, et see mõiste libiseb sõnastamisel käest ning analüütilise täpsuse saavutamise asemel pakub defineerimisakt endas võimalust poliitika tegemiseks (Lakoff, 2000: 94). Lakoffi väitel katab 'poliitkorrektsuse' termin uusi keelekasutuse viise, mis esindavad nende gruppide maailmavaadet ja kogemusi, kellel varasemalt puudus võim luua keelt, kehtestada interpretatsioone ja kontrollida tähendusi (Lakoff, 2000: 91). 80ndate Ameerikas, millele Lakoff oma raamatus keskendub, olid sellisteks gruppideks mustanahalised, seksuaalvähemuste esindajad ja paljudes valdkondades ka naised.

Briti sotsiolingvist Deborah Cameron kirjeldas 'poliitkorrektsust' kui ühte verbaalse hügieeni esinemisvormi. Verbaalse hügieeni all pidas Cameron silmas eri eesmärkidest lähtuvaid katseid keelekasutust puhastada või korrastada:

Oma totaalsuses on poliitkorrektsuse debatt arutelu selle üle, kuidas mitmekülgse rahvusliku ja usulise kuuluvusega demokraatiad suudavad säilitada ühise kultuuri. Poliitkorrektsuse kriitikud avaldavad pidevalt hirmu, et ühiskond laguneb seetõttu koost, identiteedipoliitika hävitab kunagise kuuluvustunde suuremasse kogukonda. Konservatiivide jaoks

tähendab see traditsioonide hääbumist, liberaalidele viisakuse kadumist ja vasakpoolsetele efektiivse massipoliitika lõppu. (Cameron, 1995: 160)

Cameroni tsitaadist ilmneb, et 'poliitkorrektsusel' võib poliitilisest vaatest olenevalt olla erinev tähendus. 'Poliitkorrektsuse' kriitikutele osutades tõi Cameron välja mõistega kaaneva negatiivsuse, liialdused ja piirangud. Arusaam, et 'poliitkorrektsusega' minnakse liiale, on väidetavalt mõistekasutuse keskne omadus, mida tuuakse esile 'poliitkorrektsust' pilkavates sõnavõttudes (Talbot, 2007: 9-10).

Briti kultuuriteoreetik Angela McRobbie tõi välja, kuidas 'poliitkorrektsuse' tõttu on moonutatud ja äärmestusse viidud mitmed mõistlikud ja aktsepteeritud ideed ja praktikad, mis 'poliitkorrektsuse' kõverpeeglis paistavad "dogmaatiliste, autoritaarsete ja koletislikena" (McRobbie, 2009: 37). Tema väitel on 'poliitkorrektsusega' seotud hirmud kasvanud kordades suuremaks mõistega seotud praktikate reaalsest ühiskondlikust mõjust. Midagi sarnast on täheldanud ka Cameron: „Pannes järjest rohkem tegevusi üldnimetaja 'poliitiline korrektsus' alla, muutuvad need osaks suurest pildist: asju, mida kunagi võidi iseseisvalt pidada üsnagi süütuks, tõlgendatakse nüüd osana suuremast vandenõust, mis hõlmab organiseeritud ja pahaendelist 'mõttepolitseid'“ (1995: 129).

Nagu eelnevast selgub, on 'poliitkorrektsuse' puhul tegemist mitmetähendusliku mõistega, millega käib enamasti kaasas hinnangulisus. See annab alust väita, et tegemist on olemuslikult vaidlustatud mõistega, millele on osutanud ka varasemad uurijad (Granath ja Ullén, 2019: 266). Antud termin pärineb filosoofilt ja keeleteadlaselt Walter B. Gallie'lt, kelle väitel eristab selliseid mõisteid teistest asjaolu, et neid pole võimalik ratsionaalsete argumentide või tõendite abil lõplikult defineerida, vaid neid saab alati vaidlustada. Seejuures tuleb rõhutada, et Gallie käsitus toetub arusaamale mõistest kui ratsionaalselt konstrueeritud kategooriast, mis allub empiirilisele või loogilisele testimisele. Olemuslikult vaidlustatud mõiste on aga selline, mille puhul testimise tulemused annavad erinevaid vastuseid (Gallie, 1956: 169, tsiteeritud Chilton, 2008: 227).

Gallie nimetab olemuslikult vaidlustatud mõiste tunnustena mh 1) hinnangulisust; 2) sisemist kompleksust ehk definitsioonide rohkust; 3) võimalust mõiste sisemisi komponente kõnelejast sõltuvalt erinevalt järjestada ning 4) asjaolu, et mõiste kasutajad saavad aru, et leidub neid, kes kasutavad mõistet neist täiesti erinevalt (Gallie, 1956: 171-180, tsiteeritud Chilton, 2008: 228). Eelnevalt sai juba kirjeldatud Lakoffi arusaama

‘poliitkorreksusest’ kui sõnastamisel käest libisevast mõistest (2. ja 3. kriteerium). Järgnev, mõiste ajalugu tutvustav osa, kirjeldab aga seda, kuidas konservatiivid Ameerikas mõiste koos selle originaaltähendusega vasakpoolsete käest ühel hetkel üle võtsid ning hakkasid seejärel selle mõiste abil mingi õpetuse dogmaatilise järgimise asemel halvustavat osutama võrdsustavatele praktikatele ülikoolides (1. ja 4. kriteerium).

1.2 Mõiste ajalugu ja levik

‘Poliitkorreksusega’ seotud hirme ja halvustavat suhtumist aitab selgitada mõiste ajalugu, kuigi ka siin on teadlased välja toonud erinevaid alguspunkte. Ühed väidavad, et termin jõudis Lääne vasakpoolsete kõnepruuki kommunistliku Hiina juhi Mao Zedongi 1964. aastal ilmunud tsitaatide raamatu kaudu, mida tunti ka nime all „Väike punane raamat“, kus ‘poliitiliselt korrektne’ esines sõnasõnalises tähenduses kui miski, mis oli õige või vale vastavalt kommunistliku partei poliitilistele ettekirjutustele (Hughes, 2010: 63). Lääne vasakpoolsetes ringkondades moondus termin aga siseringis kasutatavaks naljaks, millega osutati partei ettekirjutuste absurdusele. ‘Poliitkorreksus’ oli seejärel käibel pilkefraasina ortodokssete kommunistide suunas, kes järgisid liiga dogmaatiliselt – ehk ‘poliitiliselt korrektselt’ – Marxi või mõne feminismi esimese laine autori õpetust ajal, mil see õpetus ise oli erinevateks nišsideks paljunemas. Muuhulgas pidasid feministid just ‘poliitilist ebakorrektsust’ ihaldusväärseks, sest see vihjas mässumeelsusele ja trendikusele (Perry, 1992).

Samas on Rootsi keeleteadlased Solveig Granath ja Magnus Ullén (2019: 269-270) nimetanud Perry ajaloolist käsitlust - mida järgnevad uurijad on hiljem korduvalt tsiteerinud (Feldstein, 1997; Hughes, 2010) - „anekdootlikuks“, tuues küsitavana välja ennekõike Perry väite, et terminit hakati koheselt kasutama parodeerivas võtmes. Granath ja Ullén kasutasid mõiste varase genealoogia paika panemiseks Oxfordi inglise sõnastikust (OED) pärit tsitaate, millest vanimad mainivad ‘poliitilist korrektsust’ (*political correctness*) juba 1805. aastal ja terminit ‘poliitkorrektsust’ (*politically correct*) 1793. aastal seoses ühe Ameerika ülemkohtu otsusega. Siiski märgivad autorid OED andmetele tuginedes, et varaseid näiteid mõiste ‘poliitkorrektsus’ esinemisest leidub vähe ning esialgu polnud tegu veel kinnistunud kollokatsiooniga, st liideti kaks iseseisva tähendusega sõna ning sõnapaar ei omanud veel spetsiifilist tähendust (*Ibid*: 268).

Granath ja Ullén väidavad selle põhjal, et esialgu oli tegemist termini indeksiaalse kasutusega, s.o mõistekasutus sõltus kontekstist, mitte mingist eelnevast ettekujutusest mõiste tähenduse kohta. 80ndate keskpaigast alates muutus mõiste senine tähendusväli ning 'poliitkorrektsusest' sai väljakujunenud termin, millega osutati „laias laastus mingisugusele artikuleerimata vasakpoolsele ideoloogiale“ (*Ibid*: 274). Seda suunamuutust vedasid konservatiivsed kriitikud, kes hakkasid võrdsustama 'poliitilist korrektsust' nende meelest Ameerika ülikoolides toimuva Lääne tsivilisatsiooni aluste õõnestamisega.

Briti keeleteadlane Mary Talbot seostas toimunud suunamuutust tärganud vastupanuga edukatele feministlikele ja antirassistlikele sekkumistele ülikoolides. Talbot kirjeldas, kuidas kuuekümnendatel aset leidnud Ameerika kodanikuõiguste liikumine tõi paljudes institutsioonides kaasa vajaduse suurema ühiskondliku kaasatuse järele. Näiteks julgustati vähemusi ülikoolidesse astuma neid positiivselt diskrimineerides (*affirmative action*). See tähendas sisseastumisel sarnaste õpitulemuste korral mõnda vähemusgruppi kuuluva kandidaadi eelistamist. Kui üliõpilaste hulgas suurenes rassiline ja sooline mitmekesisus, tekkis ka vajadus kriitilise pilguga üle vaadata kehtinud õppekavad, et need paremini kataksid eri vaatenurki. Lisaks sellele võtsid mõned õppeasutused vastu ametlikke juhendeid vähemusgruppe diskrimineeriva keelekasutuse¹ vähendamiseks (Talbot, 2007: 6).

Konservatiivsema meelelaadiga inimesed pidasid vähemusgruppide suhtes vastutulelikke praktikaid aga ohtlikeks. Filosoof Allan Bloom väitis, et Ameerika ülikoolides toimuv moraalne relativism õõnestab tõetsinguid, halvab kriitilist mõtlemist ja juhib ühiskonna kokkuvõttes moraalsesse pankrotti (Bloom, 1987). Bloomi bestsellerile järgnesid mitmed raamatud, milles jätkati Ameerika kõrgkoolides levivate väärtuste ja trendide ründamist. Neist kaks kõige menukamat olid Roger Kimballi "*Tenured Radicals: How Politics has Corrupted Higher Education*" (1990) ja Dinesh D'Souza "*Illiberal Education: The Politics of Sex and Race on Campus*" (1991). Kimball kirjeldas, kuidas 60ndatel ja 70ndatel Ameerika tudengiliikumistes osalenud on ülikoolides järjest kõrgemaid ametikohti haaramas ning nõudnud oma poliitilistest vaadetest lähtuvalt muudatusi

¹ Diskrimineeriva keelekasutuse all on magistritöös silmas peetud sellist keelekasutust, mis loob või võimendab inimestevahelisi hierarhiaid, eristades inimgruppe spetsiifilis(t)e tunnus(t)e alusel, olgu selleks siis sugu, rass, klassikuuluvus, vanus, seksuaalsus, religioon, füüsiline või vaimne erivajadus.

õppekavades, legitimeerides sellega tema hinnangul kahtlase väärtusega õppesuundi nagu soo-uuringud, postkoloniaalsed uuringud või LGBT-uuringud. D'Souza väitel iseloomustas politiseeritud kõrgharidust aga Lääne kultuuri halvustamine, akadeemiliste standardite langetamine ja ohvrimentaliteedi propageerimine (Esposito, 2019: 6). Tänu nendele teostele jõudsid arutelud ülikoolides toimuvast suure lugejaskonnaga Ameerika päeva- ja nädalalehtede veergudele ning 'poliitkorrektsusest' sai halvustav termin akadeemias toimuvate protsesside kirjeldamiseks.

1991. aastal sõnas Ameerika president George Bush ühes oma kõnes, et 'poliitkorrektsuse' mõiste on tekitanud poleemikat üle riigi ning üllatest eesmärkidest hoolimata on 'poliitkorrektsus' asendanud vanad eelarvamused uutega. See sõnavõtt markeeris LexisNexis uudiste andmebaasis teostatud otsingule tuginedes mõistekasutuse esimest kõrgpunkti Ameerikas (Lakoff, 2000: 94). Väljendi kasutussagedus Ameerikas langes järk-järgult perioodil 1994-1998. Sama trendi Ameerikas kinnitas ka üks teine tekstikorpuse analüüs, milles vaadeldi mõiste esinemissagedust ajakirja *Time* numbrites perioodil 1923-2006 (Granath ja Ullén, 2019). Selle korpusanalüüsi järgi mainiti mõistet ajakirja *Time* veergudel kõige enam perioodil 1991-1994.

Seevastu 90ndate keskpaigas kolmes Briti päevalehes ilmunud artiklite baasil koostatud tekstikorpuse analüüs tõi välja, et Ühendkuningriigis langes mõistekasutus järsult pärast Tööpartei valimisvõitu 1997. aastal (Johnson, Culpeper ja Suhr, 2003). Sama analüüsi kohaselt seostati 'poliitkorrektsust' vähemalt esialgu Ameerika või ameeriklastega, kuid hilisemates tekstides vähenesid osutused mõiste päritolule (*Ibid*: 37). Suurbritannias oli 'poliitkorrektsus' terminina 90ndate keskpaigas laialdaselt kasutusel nii konservatiivsetes (*The Times*) kui liberaalsetes (*The Guardian*) väljaannetes (Johnson, Culpeper ja Suhr, 2003).

Nimetatud uuringust selgus ühtlasi, kuidas aja jooksul on mõistet kasutatud peamiselt briti Tööpartei vasakliberaalse agenda kritiseerimiseks (Johnson, Culpeper ja Suhr, 2003: 44), mis vastandus ajakirja *Time* tekstikorpuse analüüsi leidudele, kus mõiste esines rohkem seoses parempoolse poliitikaga (Granath ja Ullén, 2019: 281). Briti konservatiivsetes väljaannetes viitas sõnakasutus aga enamasti olukorrale, kus uuendusmeelse kuvandiga 1997. aastal valimised võitnud leiboristid jäid kindlaks partei jaoks traditsioonilistele sotsialistlikele väärtustele. Seevastu *The Guardian* kui

vasakpoolne väljaanne kasutas terminit risti vastupidises olukorras, kui Tööpartei eiras oma ajaloolisi ideaale. Mõlemal juhul osutati aga kääridele partei sõnade ja tegude, retoorika ja poliitika vahel (Johnson, Culpeper ja Suhr, 2003: 43).

Mõiste võõrapärasus on olulise aspektina leidnud märkimist ka Prantsusmaa väljaande *Le Monde* korpusanalüüsis. *Le Monde*'i poliitilistes kommentaarides osutati mõistet kasutades alati võõrsil toimuvale. Erinevalt Suurbritanniast oli Prantsusmaal mõistet vähem kasutatud poliitiliste teemade kommenteerimiseks ning 'poliitkorrektsus' esines kõige sagedamini kultuuriarvustustes (Toolan, 2003, viidatud Granath ja Ullén, 2019: 278 kaudu). Samasuguse avastuse tegid Granath ja Ullén (2019) ajakirjas *Time* ilmunud artiklite kohta, kus 40% esinemisjuhtudest olid seotud kultuurikajastustega.

Saksamaal hakati 'poliitkorrektsusest' rääkima alates 90ndate keskpaigast, kui 'poliitkorrektsust' kritiseeriv hoiak muutus kirjastuste jaoks ühtäkki väärtuslikuks müügiargumendiks. Seejuures muutus mõiste ajapikku järjest levinumaks, eristudes selle poolest näiteks Suurbritannia kontekstist, kus pärast 90ndate keskel toimunud järsku kasvu on 'poliitkorrektsuse' mõiste esinemissagedus ajakirjanduses sõltuvalt väljaandest vähenenud või püsinud stabiilsena (Johnson ja Suhr, 2003: 56). Briti lingvistide Stephanie Suhri ja Sally Johnsoni väitel kasutasid Saksamaal autorid 'poliitkorrektsust' katusmõistena, mille esinemist täheldati peamiselt feminismi (siin oli rõhk sarnaselt angloameerikale sooliselt neutraalsemate terminite propageerimisel), multikultuursust (samuti fookuses neutraalsemad terminid: 'mustlase' asemel 'roma' või 'neegri' asemel 'must'/'afroameeriklane') ja Euroopa integratsiooni käsitlevates aruteludes. Seepärast nimetasid Suhr ja Johnson 'poliitkorrektsust' plastiliseks sõnaks (*Plastikwort*), s.o mõiste, mida on võimalik kasutada väga erinevate valdkondade "koloniseerimiseks". See asjaolu viitab taaskord, et tegemist on olemuslikult vaidlustatud mõistega.

Saksamaa näidete varal väitsid Johnson ja Suhr (2003: 50), et sõltumata valdkonnast on koloniseerimine olnud ülekaalukalt vaenulik - tegemist oli häbimärgistava mõistega, millega viidatakse poliitilises arutelukultuuris tabuteemade loomisele ning avatud arutelude alla surumisele. Autorid rõhutasid, et selline arusaam baseerub eeldusel, nagu eksisteeriks teispool 'poliitkorrektsust' aruteluruum, kus saab vabalt ja viljakalt suhelda. Sellesse ruumi jõudmist tõkestab 'poliitkorrektsus' (*Ibid*: 57-8). Samas teadusartiklis on toodud näiteid sellest, kuidas 'poliitkorrektsuse' kritiseerijad vastandavad seda Saksamaa

kontekstis objektiivsusele, mõistlikule/maalähedasele ning selgele ja ratsionaalsele mõtlemisele (Johnson ja Suhr, 2003: 58-9). Samas on uurijad kutsunud üles ettevaatlikkusele neid, kes käsitlevad 'poliitkorreksust' ainult halvustava terminina. Nimelt osutas ajakirja *Time* tekstikorpuse analüüs, et 'poliitiline korrektsus' võib olla keskkonda või kultuuri kajastavates artiklites ka positiivse laenguga mõiste (Granath ja Ullén, 2019).

Uuesti on mõiste muutunud aktuaalseks tänu Donald Trumpi 2016. aasta valimiskampaaniale, mille vältel Trump mõistet korduvalt nii intervjuudes, valimisdebattides kui ka oma sotsiaalmeedia postitustes kasutas. Uuringud on näidanud, et Trumpi retooriline stiil oli üks peamistest põhjustest, mis aitas tal Vabariikliku Partei eelvalimised võita (Ahmadian, Azarshahi ja Paulhus, 2017) ning ühe andmekogu järgi ennustas toetust Trumpile kõige paremini see, kas inimesed uskusid, et Ameerikas on „liiga palju poliitilist korrektsust“ (ClearerThinking..., 2016). Trumpi mõistekasutus on omakorda pannud teadlasi taas termini uurimise vastu rohkem huvi tundma. Näiteks on psühholoogias uuritud, kuidas mõjutas Donald Trumpi toetust 'poliitkorrektsete' normide praimimine (Conway, Repke ja Houck, 2017) või kuidas 'poliitiliselt ebakorrektsed' seisukohad mõjutavad juhtide usaldusväärsust (Arnestad, 2019), kommunikatsiooni vallas on omakorda analüüsitud, kuidas Trump 'poliitkorreksuse' kritiseerimise kattevarjus normaliseeris rassistlike seisukohti (Shafer, 2017). Sellele lisaks on ilmunud terve artiklikogumik pealkirjaga „*Political Correctness in the Era of Trump: Threat to Freedom or Ideological Scapegoat*“ (2019).

Minule teadaolevalt pole 'poliitkorreksuse' mõistekasutust Eestis varem teaduslikult uuritud. Küll aga on mõiste avalikus kommunikatsioonis küllaltki levinud ning ajakirjanduses on viimastel aastatel ilmunud paar artiklit, mis püüavad mõtestada termini ajaloo kaudu selle rolli tänapäeva Eesti ühiskonnas. Esmalt kirjutas filmilavastaja ja endine Riigikantselei kommunikatsiooninõunik Ilmar Raag arvamusloo, milles väitis, et 'poliitiline korrektsus' on surnud: „Poliitilise korrektsuse eelduseks on see, et eksisteerib ühiskondlik konsensus või mingi sotsiaalne grupp, kellel on piisavalt võimu, et kehtestada norme. Eestis ei ole meil ei ühte ega teist praegu“ (Raag, 2018). Raag lähtus seda väites arusaamast, et 'poliitkorrektsus' tähendab universaalset viisakust ja eetikat, mida ühiskonna enamus aktsepteerib, kuid universaalsete reeglite asemel iseloomustab tänapäeva ühiskonda polariseerumine ning „eetikakogumite arhipelaag“.

Käesolevast magistritööst tõukvalt olen ise kirjutanud Müürilehte mõiste tausta avava artikli, nimetades seda ennekõike parempopulistide jaoks eksistentsiaalse kaaluga terminiks (Kõiv, 2019). Paraku puuduvad mul põhjalikud andmed sellest, kuidas üheksakümnendatel või nullindatel 'poliitkorrektsuse' üle Eesti avalikkuses arutleti, sest märksõnapõhised otsingumootorid kõigi vastete leidmiseks ajas nii kaugele tagasi ei lähe, mistõttu ulatusliku ja ammendava ajaloolise uurimuse tegemine varasema perioodi kohta on raskendatud. See aga ei tähenda, et neid diskussioone poleks Eesti ajakirjanduses varem peetud (vt Raag, 2003; Pullerits, 2005; Luuk, 2006).

1.3 Mõistekasutuse eesmärgid

Järgnevalt püüan varasemale teoreetilisele kirjandusele toetudes tutvustada mõningaid 'poliitkorrektsuse' mõiste kasutamise seotud eesmärke. See on vajalik teoreetiline taust, sest järgnevas analüütilises osas kirjeldan lisaks 'poliitkorrektsuse' erinevatele kasutusviisidele ka laiemaid eesmärke, mida iga kasutusviisiga üritatakse saavutada.

Briti keeleteadlane Mary Talbot on öelnud: "Poliitkorrektsus on kui relv, mille puhul on kummaline, et see tundub alati olevat ohvri, mitte ründaja käes" (Talbot, 2007: 19). Ka Cameroni hinnangul sisustavad 'poliitkorrektsuse' mõistet need, kes on ise selgesõnaliselt selle mõistega kirjeldatud praktikate (multikultuurne õppekava, mittediskrimineeriv keelekasutus jne) vastu. Samas eitavad ka need, keda kirjeldatakse kui „poliitkorrektsuse liikumise jüngreid”, visalt, et selline liikumine kirjeldatud kujul üleüldse eksisteerib. Viimased nõustuvad küll, et nimetatud praktikad on olemas, aga nad keelduvad käsitlemast neid 'poliitkorrektsuse' ühisnimetaja kaudu (Cameron, 1995: 124).

Cameron leidis, et mõiste defineerimisel on 'poliitkorrektsuse' kriitikud initsiatiivi haaranud. Defineerimine on aga kehtestav tegevus, mille käigus saab 'poliitkorrektsusest' fikseeritud ja kindlakujuline pärismaailma nähtus, hoolimata sellest, et selle mõistega osutatute jaoks on jätkuvalt lahtine küsimus, kas midagi sellist, mida 'poliitkorrektsuse' mõistega tähistatakse, sellisel kujul üleüldse eksisteerib (Cameron, 1995: 124-5).

1.3.1 Võim

Lakoffi väitel on keel võimu teostamise instrument. Võim funktsioneerib kõige paremini olukorras, kus see jääb nähtamatuks, st normatiivne keelekasutus tundub loomulik, lihtne, tervemõistlik, harjumus- ja ootuspärane. Keeleteadlasele Ferdinand de Saussure'ile viidates nimetas Lakoff seda tähistamata keelekasutuseks. Seejuures väitis Lakoff, et sõnade ja lausungite normatiivsuse määrab ära parasjagu kõige mõjukamate inimeste enamiku poolt aktsepteeritud raamistik (Lakoff, 2000: 44-49). Seda gruppi võib semiootik Roland Barthes'i järgi nimetada eksnomineerituks (*exnominated group*), sest kuigi nad kehtestavad mõjukusest tingitud võimupositsiooni tõttu normi, jäävad nad ise samas märkamatuks, st nad pole enamasti grupina tajutud/markeeritud. Raamina defineeris Lakoff aga ootuste struktuuri järeltunde tegemisel, mis aktiveerub lausungite mõistmiseks (Lakoff, 2000: 47).

Niisiis on Lakoffi kirjeldatud keelesõda võitlus kehtiva raami ja alternatiivse(te) raami(de) vahel, kus esimene on alati eelisseisus, sest see tundub loogiline. Näiteks poliitiliselt väljendub see mingite eesmärkide sõnastamisel, ilma et nende vajalikkust või põhjendatust oleks vaja avalikkusele selgitada või pikemalt argumenteerida. Eksnominatsioon tähendab normaliseeritust ja apoliitilisust, see on *status quo*, mis on alati neutraalne, muutes eksnominatsiooniga paratamatult kaasneva diskrimineerimise nähtamatuks (Lakoff, 2000: 53-4), samas kui kõigi teiste gruppide keelt ja väiteid saab nimetada ühel või teisel põhjusel ideoloogilisteks.

Lakoff kirjeldas, kuidas ühiskondlik debatt muutus 80ndatel Ameerikas järjest mitmekesisemaks, sest lisandunud oli immigrante, võimendunud soo- ja seksuaalvähemuste hääl. Need hääled hakkasid survestama eksnomineeritud tsentrit, st algas võitlus selle nimel, kes saab kontrollida tähendusi ja kehtestada tõlgendusraame. Selle võitluse käigus üritasid marginaliseeritud grupid oma kõneleja positsiooni tsentrile lähemale tuua ja paljastada eksnomineeritud tsentri sattumuslikkust. Tsentrit on võimalik de-eksnomineerida, kasutades selleks sõnu, mille osutus tundub mitteneutraalne (Lakoff, 2000: 65-7) või siis raamistada pikka aega neutraalsena tundunud mõisteid ideoloogiliselt laetutena.

Samas tõi Lakoff näiteid ka vastupidisest ehk sellest, kuidas tsentrit kontrollitakse teisi 'ekstremistideks' tembeldades. Näiteks kirjeldas Lakoff, kuidas Ameerikas on

parempoolsed saavutanud märkimisväärset edu termini 'liberaalne' konnotatsioonide tsentrist vasakule nihutamisel, nii et see on lähemal poliitilisele vaatele, mida veel hiljuti oleks võidud kutsuda radikaalseks. Samas pole vasakpoolsed suutnud 'konservatiivsuse' tähendust reaktsiooniliseks muuta (Lakoff, 2000: 68-9). Taasiseseisvunud Eestis võib täheldada sarnast tendentsi poliitilise tsentri hoidmiseks, kui sotsiaaldemokraatlikke ideid maksupoliitika vallas on võimalik tasalülitada vihjetega kommunismile. Sellise retooriliste strateegia abil tõrjutakse mingeid ideid arvamuste turuplatsilt kõrvale.

80ndatel toimus Ameerikas oluline murrang, kui pikalt eksnomineeritud grupid seda ühtäkki enam polnud, st nad polnud enam nähtamatud, nende positsioon oli avatud kriitikale, nad ei defineerinud enam kultuurilisi raame ühepoolselt ja vaieldamatult (Lakoff, 2000: 79). Siit ilmneb ka põhjus, miks poliitkorrektsuse mõiste konservatiivide poolt ühel hetkel adopteeriti: „Selle mõiste kaudu soovib eksnomineeritud grupp eitada keele potentsiaali hetkel, kui õigus seda kontrollida on nende haardeulatusest libisemas“ (Lakoff, 2000: 99). 'Poliitkorrektsuse' mõiste kaudu antakse mõista, et *meie* eksnomineeritud grupina ei saa enam üldse rääkida, sest *nemad* (madalam klass, naised, rahvusvähemused) võtavad üle keele. Seejärel viidatakse reeglina hüpoteetilisele tulevikule - mida kirjeldatakse totalitaarsena -, st räägitakse rohkem sellest, mis võib juhtuda, mitte sellest, mis on praegu päriselt kohal ja toimumas (*Ibid*).

Cameroni arusaam keelest on väga sarnane Lakoffi omale, st ta näeb keelt võimusuhte kehtestajana:

Radikaalse verbaalse hügieeni muudab radikaalseks pealekäimine, et sõnadel pole lihtsalt ühte kindlat, jagatud tähendust, vaid tähendused omandatakse kontekstis, kusjuures määravaks elemendiks selles kontekstis - mis on reeglina nähtamatu, kuid mida radikaalne versioon verbaalsest hügieenist spetsiaalselt üritab nähtavaks muuta - on võimusuhted selle sees. (Cameron, 1995: 157)

See on alati keeruline, kui peab õigustama eeldusi, mida eelnevalt on enesestmõistetavaks peetud, nii et neid pole üleüldse teadlikult märgatud. Kui 'poliitkorrektsuse' kriitikud unistavad ühisest keelest, siis Cameron ütles, et selle all peetakse silmas keelt, kus erinevused on massiliselt represseeritud. Sellise keele kõlblikkus rajaneb arusaamal, et kõik aktsepteerivad definitsioone, mida esitatakse neutraalsete ja universaalsetena, kuid

mis varjatult esindavad privilegeeritud klassist pärit valge heteromehe vaatepunkti. Igasugune katse allutada kultuuriliselt mitmekesise populatsiooni sõnavõtud ühisesse raami muudab ühe grupi raami - praktikas domineeriva grupi oma - mõistetavuse normiks. Kõik kogemused lähtuvad sellisel juhul verbaalselt domineeriva grupi perspektiivist (Cameron, 1995: 161).

Cameron kirjeldas 'poliitkorreksust' kui kahe ideoloogilise positsiooni vahelist kokkupõrget. Konventsionaalne termin pakub ühe võimaliku hinnangu mingile fenomenile; 'poliitiliselt korrektne' alternatiiv küsitleb seda hinnangut, kuid seda mitte fenomeni ennast kinni katta püüdes, vaid vaadates seda teise nurga alt (samasooliste eelistamine kui sotsiaalne, mitte kliiniline probleem; prostitutsioon kui töökirjeldus, mitte kõikehõlmav moraalne staatus; rass kui ajalugu, mitte geneetika jne). Konflikti põhjustavad sõnad, mis kutsuvad üles adressaati andma poliitilist või moraalselt hinnangut (Cameron, 1995: 147). Näiteks tõi Cameron selle, kui ühiskonnas häbimärgistatud grupp hakkab oma enesekirjelduses kasutama terminit, mida sama grupi kohta kasutatakse grupist väljaspool sõimusõnana. Nii ehitas eestivene kirjanik Andrei Hvostov oma valimiskampaania 2015. aastal üles endise rahandusministri Jürgen Ligi sisserändaja poja kommentaari repetiivsele kordamisele. Cameron ütleb, et sellise sõnade tähendust „tagasi nõudvate“ strateegiate eesmärk ongi tihti konflikti rõhutada, mitte seda lahendada.

1.3.2 Kultuurilise muutuse saavutamine

Briti lingvist Norman Fairclough seostas 'poliitkorrektsuse' ümber käivad vaidlused sooviga teostada poliitikat, mis keskendub representatsioonidele, väärtustele ja identiteetidele ning mille laiemaks eesmärgiks on saavutada kultuuriline muutus (Fairclough, 2003). Fairclough tugines oma käsitusel leebemale vormile sotsiaalkonstruktivistlikust ühiskonnateooriast, mille kohaselt koosneb ühiskond indiviididest, kes loovad tähendusi tegutsemise käigus ehk sotsiaalses interaktsioonis. See tähendab, et nähtused ei eksisteeri objektiivsete antustena, vaid indiviidid tajuvad olemasolevat läbi keele ja kultuuri prisma. Klassikaline näide on siinkohal mehe ja naise eristus, kus objektiivseks antuseks on sugupoolte erinevad füsioloogilised tunnused, kuid keele ja kultuuri kaudu on nende tunnuste ümber loodud tohutul hulgal lugusid, mis avalduvad nii rahvakeelsetes ütlustes („Mehed ei nuta!“), koolis (tüdrukute edu

selgitatakse usinusega, poiste oma andekusega), tööturul (mehed on riskialtimad ja sobivad seetõttu juhtima) ja isegi riietuses (roosa on naiste värv). Sellised vastandused sugude vahel peegeldavad enamasti kultuurilisi väärtushinnanguid, kuigi neid kiputakse põlistama bioloogilise paratamatusena.

Fairclough'i väitel juhinduvad nii vasakpoolsed kui parempoolsed ühiskonnaelu kujundamisel sotsiaalkonstruktivistlikest arusaamadest, sest moderniseerumise käigus on ühiskond ise muutunud järjest refleksiivsemaks ehk keele kaudu vahendatuks. Fairclough pidas selle all silmas näiteks televisiooni kui sotsiaalse praktika olulist rolli teiste sotsiaalsete praktikate (majandus, poliitika, pereelu) vahendamisel, mis tähendab, et telesarjad või reklaamid kujundavad ümber pereelu norme ja ideaale (Fairclough, 2003: 19). Samale tendentsile on 'poliitkorrektsust' käsitledes tähelepanu osutanud ka Cameron, kelle hinnangul põhjus, miks nii tema generatsiooni kui ka järgnevate põlvkondade esindajad omistavad suuremat tähtsust just eri tüüpi representatsioonidele, tuleneb kaasaegsest ühiskonnast, mille peamised jutupunktid pärinevad massimeediast (Cameron, 1995: 141).

Fairclough osutas tähelepanu asjaolule, et 'poliitkorrektsusest' hakati Ameerikas ja veidi hiljem ka Suurbritannias rääkima, kui riiki juhtisid neokonservatiivsed valitsused, kes viisid läbi keelekeskseid reforme, mida aga keegi ei seostanud 'poliitilise korrektsusega'. Fairclough tõi näitena selle, kuidas ühtäkki hakati riigijuhtide tasandil rääkima 'paindlikkusest' ja 'isiklikust vastutusest', millega käis kaasas ka varasemate sotsiaalsete struktuuride nagu ametiühingud õõnestamine. Seega juurutati mõisteid, mis muutsid inimeste identiteeti tööturul tegutsejatena, reformides paralleelselt ka tööturгу ennast. Fairclough nimetas seda erinevate võimustusüsteemide (rahvusvahelised organisatsioonid, valitsused, meedia, äri) poolt juhitud varjatud protsessiks, samas kui ülikoolides toimunu oli tema hinnangul avalik. Fairclough vihjas, et 'poliitkorrektsus' võib olla võimustusüsteemide loodud suitsukate, et juhtida tähelepanu kõrvale palju tähendusrikkamatelt ja efektiivsematelt kultuurilistelt sekkumistelt (Fairclough, 2003: 21).

Seejuures rõhutas Fairclough, et kuigi keeleliste muutuste kaudu on võimalik ühiskonda ümber kujundada, tuleb arvestada struktuursete piirangute ('esimehe' asendamine 'eesistujaga' ei taga tulemust, kui sellega ei kaasne näiteks regulatsioonid töö- ja pereelu

paremaks ühildamiseks) ja juurdunud harjumustega. Nende klauslite arvestamine muudabki Fairclough käsitluse tema enda sõnul leebeks vormiks sotsiaalkonstruktivismist (Fairclough, 2003: 23-4).

Fairclough on osutusega leebele sotsiaalkonstruktivismile sõnastanud 'poliitkorrektsuse' ühe peamise kriitika. Isegi paljud vasakpoolsed leiavad, et keelekasutuse korrigeerimine ei too kaasa ühiskondlikku või poliitilist muutust – tegu olevat poliitika trivialiseerimisega, kui keskendutakse keelele ja mitte reaalsele probleemidele nagu palgalõhe. Cameron vastas sellele kriitikale väitega, et feministide hulgas pole ükski aktivist liikumise eesmärke nullsumma mänguna defineerinud – võimalik on tegutseda mõlemal rindel. „Tähelepanu juhtimine kellegi keelekasutusele on üks võimalus muutmaks nende isikute eelnevalt varjatud eeldused nähtavaks, mis võib tihti olla esimeseks sammuks antud isikute suhtumise muutmisel“ (Cameron, 1995: 142).

Cameron väitis, et arusaam, nagu areneks mitteseksistlik keel täiesti loomulikult välja oludes, kus järjest rohkem naisi on institutsioonides nähtaval, ei vasta tõele. Lingvistiline muutus pole isegi paratamatu kaasnähe üldisemale pühendumisele võrdse kohtlemise vallas. Seda peab püüdlema vastavate initsiatiivide kaudu, olgu need siis formaalsed (nagu juhised) või mitteformaalsed (vastuseis teatud sõnakasutusele koosolekutel) (Cameron, 1995: 138).

1.3.3 Autentsus

Seoses paljude jaoks ootamatu Donald Trumpi valimisvõiduga on teadlased hakanud uurima, millist tähtsust omab 'poliitiline ebakorrektsus' liidriomadusena. Nimelt on mitmed Trumpi poolehoidjad väljendanud uuringutes seisukohta, et nad toetavad Trumpi ainuüksi tema lubaduse pärast 'poliitilisele korrektsusele' vastu seista (Shafer, 2017). Üks võimalik selgitus sellele tuleneb moraalsetest alusväärtustest, mis konservatiivse ja liberaalse maailmavaatega inimestel on erinevad: „Liberaalid hoolivad rohkem kahjust ja seetõttu võivad nad tajuda poliitilist ebakorrektsust negatiivsena, samas kui konservatiivid hoolivad rohkem puhtusest, mis on seotud autentsusega, mistõttu nad tajuvad poliitilist ebakorrektsust autentsena“ (Rosenblum, Schroeder ja Gino, 2019: 4).

Liberaalide jaoks on olulisem, mismoodi tunnevad ennast marginaliseeritud grupid, samas kui konservatiivide jaoks on tähtis ausus ning silmakirjalikkuse vältimine. Samas

teadusartiklis viidatakse varasematele uuringutele (Jost ja Krochnik, 2014), mis on näidanud, et konservatiivide sisemised veendumused on liberaalidega võrreldes rohkem kooskõlas nende avalikult võetud seisukohtadega. Ebakõla avalikult väljendatud suhtumise ja sisemiste veendumuste vahel on kirjeldatud ka sotsioloog Erving Goffmanni eneseesitluse teooriast lähtuvalt terminitega 'eeslava' (*frontstage*) ja 'lavatagune' (*backstage*). Rosenblum, Schroeder ja Gino (2019: 3) viitasid uuringutele, mille kohaselt näevad inimesed 'poliitilist korrektsust' tavaliselt sotsiaalselt ihaldusväärseina, st 'poliitkorrektseid' hoiakuid võetakse pigem avalikult kui privaatsest, sest otsitakse sotsiaalset heakskiitu.

Samade käitumisteadlaste katsest aga selgus, et 'poliitilisel ebakorrektsed' sõnavõtte peetakse küll autentsemateks, kuid selle tulemusena jätavad need sõnavõttud ka külmema mulje, samas hinnangud poliitiku kompetentsi osas keelekasutuse reljeefsusest ei olenenud. Seejuures pidas paika teooria, et ennast eelnevalt konservatiividena määratlenud isikud pidasid 'poliitiliselt ebakorrektsed' seisukohti autentsemateks ning liberaalidena määratlenud tajusid sellistes seisukohtades kellelegi kahju tegemist. Samas selgus aga samast uuringust, et need hinnangud sõltusid parajasti kõne all olnud grupist: kui konservatiivid tundsid selle grupi suhtes sümpaatiat, siis tajuti 'poliitiliselt ebakorrektsed' väljendust külmemana, liberaalid omakorda autentsemana (Rosenblum, Schroeder ja Gino, 2019: 23). Uuringu tulemused viisid kahe järelduseni:

Esiteks, poliitiliselt ebakorrektselt kõnelemine paneb vaatlejaid tõenäolisemalt järeldama, et kõneleja tõepoolest esitab oma tõelisi vaateid ja see tekitab kindlustunde selle osas, kuidas kõneleja edaspidi käitub. Teiseks, poliitiliselt ebakorrektsed kõnelejat tajutakse veenmisele vähem altimana ehk teisisõnu, poliitiline korrektsus või tekitab illusiooni, et kõnelejat on võimalik ümber veenda. (*Ibid*)

Seejuures lähtuti autentsuse defineerimisel arusaamast, kuivõrd inimene allub välisele mõjutamisele, mis on relevantne poliitikas mõistmaks, kas poliitikud toetavad mingisugust seisukohta isikliku veendumuse tõttu või on neil selleks mingisugune tagamõte, olgu selleks siis soov valijatele või rahastajatele meeldida (Rosenblum, Schroeder ja Gino, 2019: 3).

Samas üks 2019. aastal Skandinaavia riikides tehtud 141 osalejaga psühholoogia-alane katse näitas, et 'poliitiliselt ebakorrektsed' seisukohti esitavaid ärijuhte ei peeta seepärast usaldusväärsemateks (Arnestad, 2019). Ka selles katses lähtuti hüpoteesist, et 'poliitiline ebakorrektsus' ehk avalikult esitatud seisukohtade kokkulangemine sisemiste väärtushinnangutega muudab juhi usaldusväärseks. Selgus aga, et naiste ja moslemite osas 'poliitiliselt ebakorrektsed' seisukohtade omamine vähendab vaatlejate silmis juhi võimekust, lahkust ja ausust (Arnestad, 2019: 377). Ainsa positiivse aspektina võib välja tuua asjaolu, et 'poliitiliselt ebakorrektsed' juhti tunnustasid katses osalejad selle eest, et ta ei hooli, mida teised temast mõtlevad, mis kattub osaliselt Rosenblumi, Schroederi ja Gino autentsuse definitsiooniga – kes teiste arvamusest ei hooli, on ka seetõttu vähem välisest survest mõjutatav. Arnestadi uuringu kitsaskohaks oli Skandinaavia kesksus, kus suhtumine seksismi ja rassismi võibki olla sotsiaalselt rohkem taunitud kui mujal maailmas. Lisaks oli Arnestadi uuringu fookuses suhtumine vähemustesse töökeskkonnas, samas kui Rosenblumi, Schroederi ja Gino mõõtsid suhtumist poliitilistesse seisukohtadesse.

Teise võimaluse autentsuse temaatikale lähenemiseks pakub aastaid parempopulistide² retoorikat uurinud lingvist Ruth Wodak. Nagu eelnevalt kirjeldatud, on just parempoolsed need, kes 'poliitkorrektsuse' terminit sagedamini kasutavad ning Trumpi näitel on see jõudnud ühe parempopulisti retoorikas kesksele kohale. Wodaki üldisem käsitlus parempopulistide retoorikast aitab selgitada miks. Ühte sellele retoorikale iseloomulikku tunnust nimetas Wodak ignorantseks ülbuseks (*arrogance of ignorance*). See on parempopulistide seas omaks võetud arusaam, et retoorikas tuleb apelleerida tervemõistuslikkusele ja anti-intellektualismile (Wodak, 2015: 2). Vajadus just seda tüüpi seisukohtade järele tuleneb parempopulistlike liidrite kuvandile pandud ootustest. Selliste erakondade juhid peavad nii poliitlava ees (*frontstage* – teledebatid, avalikud esinemised) kui selle taga (*backstage* – läbirääkimised, ametlikud kohtumised) olema oma toetajate jaoks autentsed.

Parempopulistlikud poliitikud soovivad jätta muljet, et ollakse üks rahva seast, st ollakse kursis, kuidas mõtleb nende keskmine valija, kelle seisukohti ja uskumusi populist ka

² Magistritöös räägin populismist parempoolsete erakondade ja poliitikutega seoses. See aga ei tähenda, et populism oleks ainult parempoolsusega kaasnev nähtus. Populismi all mõistan sellist asjadest rääkimise viisi, mis vastandab rahva võimueliidile ning seisab vastu pluralismile (Müller, 2018). See tähendab, et on olemas ka vasakpoolsed populistid, kelle retoorikas 'poliitkorrektsus' pole kesksel kohal.

oma sõnavõttudes üritab järele aimata. Iga hinna eest tuleb vältida rahvast distantseerumist, mis on omane eliidile ja intellektuaalidele (Wodak, 2015: 131). Parempopulistid kasutavad oma poliitoponentidele osutamiseks tihti mõisteid nagu 'Washingtoni bürokraat', 'Brüsseli tehnokraat', 'liberaalne eliit' või 'korrumpeerunud süsteem', millega Wodaki sõnutsi metafooriliselt viidatakse domineeriva poliitilise süsteemi sissepoole suunatusele (Wodak, 2015: 29). Sellele vastukaaluks üritavad parempopulistid olla näoga rahva poole, näiteks Eesti kontekstis teha ministritena ise raadiosaadet väikeses raadiojaamas, et võimalikult vähe peaks tegemist tegema suurte meediamajade või rahvusringhäälinguga, sest viimased on kallutatud ja esitavad infot rahvale moonutatud kujul (Martin Helme..., 2019).

Parempopulistlike liidrite karismaatilisus tuleneb tihti asjaolust, et keeruliste probleemidele pakutakse lihtsaid lahendusi. Seejuures tuntakse isegi uhkust selle üle, kui faktidega ei olda piisavalt kursis või neid teadlikult eiratakse, kui meenutada näiteks Brexiti kampaania ajal kõlanud arvamust, et rahval on ekspertidest kõrini. Ekspertide asemel tõstavad populistid kilbile keskmise inimese arvamuse, kes tihti ei tea ega peagi teadma valdkonna spetsiifikat. Sellise arusaama domineerimist nimetas Wodak ignorantseks ülbuseks (Wodak, 2015: 132), mida on võimalik kasutada 'poliitiliselt ebakorreksete' seisukohtade legitimeerimiseks. Ignorantse ülbuse abil saavad populistid apelleerida sellele, et privaatselt hoitud rassistlikud või seksistlikud seisukohad, mis puudutavad näiteks immigrantidega seotud kuritegevust, vastavad alati tõe – vahet ei ole, mida ütlevad nende kohta teadlased või statistika. Näiteks on Donald Trumpi 'poliitiliselt ebakorreksete' seisukohtade puhul väidetud, et need annavad tema toetajatele õigustuse immigratsiooni küsimuses rassistlikke tõlgendusi esitada ja samal ajal korrata, et tegemist pole rassismi vaid tõe kuulutamisega (Schafer, 2017).

1.3.4 Kodeeritud sõnumid

'Poliitkorreksust' on seotud ka kodeeritud kommunikatsiooniga ehk kommunikatsiooniga, mis on strateegiliselt disainitud selliselt, et see jõuaks mõeldud kujul sihtgrupini, kuid väldiks välisgruppi (Rosenblum, Schroeder ja Gino, 2019: 3). Ruth Wodaki väitel on parempopulistidele omane teadlikult mitmemõtteliste sõnumite kaudu

meediaskandaalide provotseerimine, et seeläbi tähelepanu äratada ning oma agendaga meediapildis domineerida (Wodak, 2015).

Wodaki väitel asetavad parempopulistid jõulist retoorikat kasutades ajakirjanduse kahvlisse: kui meedia ei kajasta nende väljaütlemisi, jääb mulje, et nad annavad solvavatele seisukohtadele omalt poolt heakskiidu; väljaütlemistele reageerides antakse parempopulistidele aga rohkem eetriaega, mh ka selleks, et need saaksid ennast lahvatanud skandaalis ohvritena näidata, viidates näiteks asjaolule, et neid süüdistatakse alusetult rassismis või ksenofoobias. See annab omakorda võimaluse sõnavabadusest ning 'poliitkorrektsusest' kõnelemiseks, mis ühelt poolt aitab raamistada teemat parempopulistide jaoks sobivamaks (küsimus pole enam konkreetse väljaütlemise sisus, vaid võimaluses mingeid seisukohti avalikkuses üleüldse esitada), teisalt tugevdab 'poliitkorrektsusele' viitamine populistide kui rahva eest kõnelejate kuvandit. Seeläbi antakse mõista, et parempopulist väljendab ennast nii, nagu 'meie' ehk rahvas mõtleb (Wodak, 2015: 19-20).

Wodak selgitas parempopulistide retoorilist strateegiat asjaoluga, et tolerantsust peetakse kaasaegses ühiskonnas üldlevinud väärtuseks, mistõttu igasuguseid vähemusi ründavaid seisukohti tuleb avalikkuses esitada looritatult. Nii on rassistlikud sõnavõttud enamasti kodeeritud, milleks kasutatakse erinevaid pragmaatilisi kujundeid nagu vihjed (*insinuations*), mõista andmised (*implicature*), tuletamised (*inference*) või eeldused (*presuppositions*) (Wodak, 2015: 50). Näiteks viimastel Riigikogu valimistel võeti Lõunakeskuse reklaamtahvlitelt maha EKRE liikme Jaak Valge reklaam sõnumiga: „Ainult tume ei taipa seda. Eelista Valget! Jaak Valge“, mille puhul Valge ise väitis, et tume tähendab antud kontekstis asjatundmatut inimest ja tegu on sõnamänguga (Jaak Valge..., 2019). Tema sõnul olid reklaami suhtes protestima hakanud feministliku sotsiaalmeediagrupi „Virginia Woolf sind ei karda“ liikmed, kelle käitumist kirjeldab Valge nõnda:

Täna on poliitiline tsensuur võtnud teise vormi, aga tulemus on sama. Ideoloogilisel vähemusel lubatakse määrata avalikku poliitilist diskursust. Solvumiskultuur põhineb defineerimata emotsioonidel, võimaldades oponentidel väita mida iganes. Kui miski hääleka vähemuse tunnetele ei sobi, ei tohi see ka teistele sobida. Selline suhtumine on murettekitav ja selgelt ebademokraatlik. (Jaak Valge..., 2019)

Sellega raamistas Valge ennast raevuka ja irratsionaalselt tegutseva vähemuse ohvrina, kinnitades EKRE toetajate jaoks, et nende poliitilised oponendid on üliemotsionaalsed ja kuigi nad võivad esindada vähemust, omab nende hääl märkimisväärset võimu. Seega on võimalik oponeente ühteaegu naeruvääristada ja samas mobiliseerida valijaid tegutsema. Seejuures on tõenäoline, et reklaamsõnumit koostades võiski kaalutluseks olla „hääleka vähemuse“ seas reaktsiooni esile kutsumine, et seeläbi hoopis tungivama sõnumiga oma peamist sihtgruppi kõnetada. Seejuures kasutasid mõlemad kohalikud parempoolsed uudisteportaalid (Objektiiv ja Uued Uudised) juhtumit kajastades ise 'poliitkorrektsuse' mõistet. Objektiiv pealkirjas: „Jaak Valge valimisreklaam võeti poliitilise korrektsuse kaalutlustel maha“ ja Uued Uudised sündmust käsitlenud artikli viimases lauses: „Poliitkorrektsusega on sama, mis homoagendaga – lased nina sisse pista, trügib täiega sisse!“ (Tartus tsenseeriti..., 2019).

Wodaki teoriast lähtuvalt sobiks Jaak Valge reklaami tõlgendamiseks mõiste kalkuleeritud ambivalentsus (*calculated ambivalence*), mille eesmärgiks oli kõnetada korraga mitut erinevat auditooriumi, kes tõlgendavad ühte ja sama sõnavõttu erinevalt. Virginia Woolfi grupi liikmete jaoks võis tegemist olla äärmiselt häiriva plakadiga, mis solvab ühte vähemusgruppi ning millele ei saa seetõttu reageerimata jätta. EKRE toetajal oli aga võimalik valida, kas nõustuda Valge tõlgendusega, et tegemist on sõnamänguga, mis viitab asjatundmatule inimesele, lugeda sealt (paralleelselt) välja solvang mustanahaliste aadressil või teha mõlemat sõltuvalt auditooriumist: avalikkuse ees said nad kinnitada, et reklaamis nähti sõnamängu ning feministid reageerisid üle, siseringis kasutada seda aga rassistliku naljana ja ühtlasi naerda välja ka feministid, kes aitasid reklaamil levida.

Wodaki sõnutsi on rassistide kaasaegseks tüüpvormeliks: “Ma ei ole rassist, aga...” Samal põhimõte on täheldatav parempopulistlikus retoorikas, kus rassistlikku lauset või mõtteavaldust ümbritseb kontekst, millega lausuja jätab endast mulje kui üldisi tolerantusprintsippe aktsepteerivast isikust (vormelid „Mul on mustanahalised sõbrad“, „Ma taunin vägivalda“) või siis pakendatakse rassistlik seisukoht ise selliselt, et see oleks kahemõtteliselt tõlgendatav. Väga lihtne viis sellise efekti saavutamiseks on näiteks jutumärkide kasutamine sõnasõnalise tähenduse vältimiseks, mida Wodak nimetas positsioneerimise strateegiaks.

Teine levinud võimalus kalkuleeritud ambivalentsuse saavutamiseks on erinevate huumorižanritega katsetamine, olgu selleks siis karikatuur, meem või koomiks, mis kodeerivad problemaatilise sisuga sõnumi automaatselt ümber irooniaks või sarkasmiks (Wodak, 2015: 19). Hea näide on EKRE korraldatud rändepakti vastasel meeleavaldusel välja toodud plakat võllapuus rippuva mikseriga, mille kohta EKRE esimees Mart Helme ütles, et tegu on rahvakunstiga, st seda ei tasu võtta tõsiselt (Helme reeturite..., 2018). Rahvakunst esineb siin umbes samasuguses tähenduses nagu Jaak Valge selgituses mõiste 'sõnademäng' – mõlemad peaksid tühistama igasuguse kriitika, sest nad võtavad asjadelt nende tõsiseltvõetavuse.

1.4 Uurimisküsimused

Minu uurimustöö eesmärk on kaardistada 'poliitkorrektsuse' mõiste kasutamist Eesti avalikus kommunikatsioonis. Lähtuvalt toodud eesmärgist on uurimisküsimused järgnevad:

- 1) Kuidas kasutatakse 'poliitkorrektsuse' mõistet Eesti avalikus kommunikatsioonis?
 - a) Kes mõistet kasutavad?
 - b) Mis eesmäärke selline mõistekasutus kannab?
 - c) Milliste teemadega seoses 'poliitkorrektsuse' mõistet enamasti kasutatakse?
 - d) Kuidas seostub mõistekasutus 'poliitkorrektsuse' ajaloo ja kasutuskontekstiga välismaal?

2. MEETOD JA VALIM

Selles peatükis annan ülevaate kasutatud andmete kogumise ja analüüsimise meetodist ning valimist.

2.1 Meetod

Olen oma magistritöö uurimisküsimusele vastamiseks valinud diskursusanalüüsi meetodi, mida on välismaa lingvistid poliitkorrektsuse uurimiseks peamiselt kasutanud (Johnson ja Suhr, 2003; Johnson, Culpeper ja Suhr, 2003; Granath ja Ullén, 2019). See tähendab, et keskendun valimisse kuuluvate tekstide lähilugemisele ning otsin lingvistilisi tunnuseid, mille alusel 'poliitkorrektsuse' erinevaid kujutusviise kategoriseerida.

Kujutusviisi ehk raamistuse määratlemisel olen lähtunud kognitiivse lingvisti George Lakoffi arusaamast, kes pidas raamide all silmas tajutavaid struktuure, mis defineerivad ja piiritlevad teemat ning arutelu, seades sellega raamid, mille piires kõik osapooled käituvad (Lakoff, 2008: 13-14). Nende tajutavate struktuuride alla kuuluvad näiteks vastandused, metafoorid, intensifikaatorid, läbivad teemad, mõistete koos esinemine, mis ongi eelnevalt mainitud lingvistilisteks tunnusteks. Granath ja Ullén (2019: 266-7) on varasematele keeleteaduslikele töödele viidates nimetanud sarnast meetodit ka semantiliseks prosoodiaks või hinnanguliseks leksikaks (*evaluative lexis*), mis on meetodid ümbritseva konteksti kaudu sõnade varjatud tähenduste analüüsimiseks.

Metafoori all tuleks mõista seda, kui ühte mõttelist valdkonda teisega kontseptualiseeritakse, nii et toimub tähenduse ülekanne algselt valdkonnalt sihtvaldkonnale (Lakoff, 1992: 1-4). Näiteks valimist leitud raamistuse 'poliitkorrektsus kui tsensuur' puhul on algseks valdkonnaks vägivald ('lintšimine') või jõustruktuurid ('vangla', 'sõnapolitsei'), mis raamistavad näiteks vaenukõne kriminaliseerimise üle peetavaid arutelusid (Metlev, 2016a) negatiivsemas valguses.

Mõistete koos esinemise ehk kollokatsiooni all on mõeldud sõnapaare, mis esinevad üksteise naabruses sagedamini kui võiks eeldada nende üksikult esinemise sageduste põhjal, näiteks raamistuse 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus' tunneb ära mõistete 'lääs', 'läänelik', 'Euroopa' või 'euroopalik' sagedasest kõrvuti või koos esinemisest mõistega 'poliitkorrektsus'.

Intensifikaatorite all tuleks mõista selliseid sõnu ja väljendeid, mille eesmärk on mingisuguse väljaütlemise deontilist või episteemilist tähendust muuta. Tüüpiliseks intensifikaatoriks on näiteks hüperbooli kasutamine (Hansson, 2018: 555). Nii annavad väljendid 'äärmuseni viidud poliitkorrektsus' ja 'hommikust õhtuni poliitkorrektsuse juurutamisega tegelemine' märku, et poliitkorrektsusega minnakse üle piiri või tegeletakse vahet pidamata.

Seejuures ei lähenenud ma uurimismaterjalile juba olemasolevate kujutusviiside kaudu, mida hilisema analüüsi käigus valideerida, kuna poliitkorrektsuse kujutusviise pole keegi varem üritanud niimoodi kategoriseerida. Mul polnud uurijana võimalik lähtuda olemasolevast mudelist, vaid see tuli ise uurimise käigus eelnevalt kirjeldatud lingvistiliste tunnuste põhjal luua. Kokku tuvastasin nõnda üheksa 'poliitkorrektsuse' kujutusviisi ja järgnev analüüsi osa ongi liigendatud kujutusviiside kaupa.

Kujutusviiside kirjeldamine ise ei anna siiski otsest vastust küsimusele, mida mingi kõneaktiga saavutada üritatakse, sest erinevate raamistuste kasutamise võimalike eesmärkide mõistmiseks on vaja uurida kõneakti konteksti: kes-kellega-millest, millises situatsioonis ning millise võimaliku mõjuga kõneleb. Seega olen analüüsi osas püüdnud avada ka esitatud tekstinäidete konteksti ning nende autorite tausta. Lisaks olen 'poliitkorrektsuse' erinevate kujutusviiside eesmärkide analüüsimisel juhindunud kommunikatsiooniteadlaste varasematest töödest, milles on kirjeldatud süüdistavaid (Kampf ja Katriel, 2016; Hansson, 2018), õigustavaid (van Leeuwen ja Wodak, 1999; van Leeuwen, 2007) ja halvustavaid (Richardson, 2007) kõneakte ning nende lingvistilisi tunnuseid. Järgnevalt tutvustan pikemalt, kuidas õigustamist, süüdistamist ja halvustamist ehk 'poliitkorrektsuse' kasutusviise on kommunikatsiooniuuringute raames mõtestatud ja toon igaühe puhul välja ka relevantsete tunnused, st ainult sellised, mis haakuvad 'poliitkorrektsuse' kujutusviisidega.

Süüdistamine

Süüdistamist võib defineerida kui kõneakti, mille käigus kõneleja:

- (1) osutab, et varasem tegu rikub mingisugust normi või reeglit (ettevalmistav tingimus); (2) tõsimeeli näeb selles (a) negatiivset mõju ja (b) midagi, mida kõneleja ise ei teeks (siirustingimus); (3) kirjeldab norme rikkunud tegu; ja (4)

kasutab lingvistilisi vahendeid, et seda hukka mõista (peamine tingimus). (Kampf ja Katriel, 2016: 4)

Lingvistiliste vahendite ehk süüdistamise keeleliste tunnustena loetlevad Iisraeli kommunikatsiooniteadlased Kampf ja Katriel oma artiklis mh strateegiaid, mis on mõeldud hukkamõistu pälvinud tegevuse intensiivsuse suurendamiseks. Siia alla kuuluvad näiteks intensiivsust väljendavad omadussõnad ('arg', 'kohitsetud', 'ahistav', 'teovõimetu', 'silmakirjalik'); negatiivse tähendusväljaga sõnade eelistamine ('komsomolikoosolek', 'lintšimine', 'tabu'); ja negatiivse aktsendiga metafooride kasutamine ('hambutu', 'selgrootu', 'suukorv', 'uduloor', 'meelsusvangla'). Samasuguseid strateegiaid intensiivsuseastmetega manipuleerimiseks võib kasutada ka teo asemel tegijale osutamiseks (Kampf ja Katriel, 2016: 9-10).

Samas on süüdistamist defineeritud ka süüdistamismängude metafoori kaudu. Selle metafoori kohaselt käsitletakse süüdistajaid ja süüdistatavaid „mängijatena“, kes kasutavad oma oskusi ja teisi olemasolevaid ressursse, et mängust „võitjana“ väljuda. Seejuures on mängijate all silmas peetud kõnelejaid või kirjutajaid, kes rollist lähtuvalt on kas süüdistuse esitajad või selle tagasi lükkajad, kusjuures roll võib mängu käigus ka muutuda. Mängu „võitja“ on see, kes suudab avalikkuse enda poolele võita (Hansson, 2018: 548).

Hansson (2018) on kirjeldanud süüdistamismängudele omased diskursiivsed strateegiaid. Ühe strateegiana nimetas ta tegutsejate esitamise viisi. Hansson viitas siin tagasi mõistele 'rekontekstualiseerimine' (van Leeuwen & Wodak, 1999), mis tähendab kõne või teksti sees algsete tegutsejate, nende tegude, seda ümbritseva konteksti, põhjuslike suhete jne muutmist, näiteks midagi välja jättes, lisades, ümber tõstes või asendades, eesmärgiga näidata kellegi süüd. Väljajätmine võib tähendada, et 'poliitkorrektsuse' võimalikud positiivsed aspektid vaikitakse maha, lisamine aga selliste lingvistiliste markerite kasutamist, mis võimendavad 'poliitkorrektsuse' negatiivseid aspekte (vrdl. Kampfi ja Katrieli intensiivsuse suurendamiseks kasutatavad strateegiad).

Ümber tõstmise puhul üritavad süüdistuse esitajad väita, et 'poliitkorrektsus' mitte ei leevenda ebameeldivusi, vaid põhjustab omalt poolt hoopis suurematele inimgruppidele kannatusi juurde. Veel üks keeleline tunnus, mis ümber tõstmise strateegiaga haakub, on 'poliitkorrektsusele' kui üldisemale printsiibile agentsuse omistamine. Agentsuse all

mõistan tegude tegemise võimet. Ümbertõstmise strateegiaid rakendades on võimalik tegelikke tegijaid varjata või omistada tegude tegemise võime tegevuse tagajärgedele (Richardson, 2007: 54-7). 'Poliitkorrektsus' pole sellisel juhul enam vabade inimeste käitumise tulemus, vaid nende käitumist suunav jõud ('poliitkorrektsus sunnib', 'poliitkorrektsus nõudis'). Asendamise puhul üritatakse 'poliitkorrektsete' praktikate eesmärke kujutada moonutatult. Levinud näiteks viimasest tunnusest on 'poliitkorrektsuse' võrdsustamine tsensuuriga.

Üks diskursiivne strateegia süüdistuse esitamiseks on nimetamine või omistamine, mille abil on võimalik tekitada grupipõhiseid vastandusi (Hansson, 2018: 553-4). 'Poliitkorrektsuse' puhul esineb tekstivalimis mitmeid vastandpaare: arg-julge, läänelik-oma, liberaalne-normaalne, vale-tõde, kus vastandpaari esimest sõna seostatakse 'poliitkorrektsusega' ning teist selle vastandiga. Reeglina käib selliste vastandpaaride konstrueerimisega kaasas ka hinnangute andmine. Vastandpaare luues lähtutakse enamasti kultuurile omastest arhetüüpsetest binaarsustest, kuid ka eelnevalt mainitud näidetes on näha, kuidas universaalseid opositsioone saab ideologiseerida. Näiteks oma-võõras vastanduse puhul konkretiseerida võõras kui läänelik või ebanormaalne kui liberaalne. Rahvuskonservatiivsest maailmavaatest lähtuvalt on need arusaadavad vastandused.

Sarnaselt Kampfile ja Katrielile mainis ka Hansson süüdistuse esitamise keelelise tunnusest intensiivsust markeerivate lingvistiliste fraaside kasutamist (hüperboolid, hägusad terminid), mis muudavad mingi ütluse tunnetuslikku tähendust (Hansson, 2018: 555). Näiteks kui vaenukõne kriminaliseerimise üle arutlemisel kasutatakse väljendit 'halastamatu poliitkorrektsus ja ideoloogiline lintšimine', siis võrreldakse sõnavabaduse piiramist füüsilise vägivallaga, võimendades nõnda arutluse all olevate piirangute tegelikku mõju.

Õigustamine

Õigustamine on süüdistuse kummutamiseks kasutatav strateegia, mille käigus põhjendatakse süüdistust puudutava tegevuse vajalikkust. Teaduskirjanduses kasutatakse antud strateegiate kirjeldamiseks mõistet legitimeerimine (van Leeuwen, 2007). Üks võimalus legitimeerimiseks on teha seda moraalse hinnangute kaudu, mille puhul on lingvistid Theo van Leeuwen ja Ruth Wodak (1999: 108-110) toonud välja, et mingi

tegevuse kirjeldamisel kasutatakse väljendeid, mis viitavad suurematele väärtussüsteemidele (teadus, tervis, majandus, avalikud huvid). Näiteks on võimalik 'poliitkorrektsust' kaitsta, osutades arvamuste paljususele kui väärtusele, mis kaitseb vabas ühiskonnas avalikke huvisid.

'Poliitkorrektsuse' õigustamise puhul on levinud legitimeerimine ratsionaalsusele apelleerides, mis jaguneb omakorda teoreetiliseks ja instrumentaalseks ratsionaliseerimiseks. Viimasele on iseloomulik mingitele praktikatele viitamine nende funktsiooni või eesmärgi kaudu, kuid varjatuks jääb, milliseid moraalseid väärtusi sellega tegelikult kaitsta soovitakse (van Leeuwen & Wodak, 1999: 105-107). Näiteks 'poliitkorrektsuse' kõrvutamisel elementaarse viisakusega jäetakse mainimata 'poliitkorrektsuse' küllaltki spetsiifiline ajalugu, mis on seotud kindlate vähemusgruppide poliitiliste võitlustega. Teoreetilist ratsionaliseerimist iseloomustab aga olemuslikult moraalsete hinnangute esitamine tervemõistuslike faktide pähe (van Leeuwen & Wodak, 1999: 107-108). Selle illustreerimiseks sobib väliseestlasest USA ülikooliprofessori Edgar Kaskla artiklist pärit tekstikatke:

Eestlasena kuulun (heh-heh) valgete poole peale. Pole tunda küll, et midagi muutunud oleks, välja arvatud palju juttu sellest, kuidas midagi ei tohi avalikult öelda, sest väljendus pole "poliitiliselt korrektne." Noh, kui pole korrektne, siis peaks keelekasutust muutma, kui teine solvub. Kui ütled kellelegi midagi halba või inetut ja teine ütleb, et nii pole kena, siis vabandad ja enam seda ei tee. Kuidagi on viisakus presidendi silmis meid rikkunud ja lubanud maale sisse igasuguseid vägistajaid, kelme ja terroriste. (Kaskla, 2018)

Siin on 'poliitiliselt ebakorrekse' situatsiooni lahenduseks pakutud vabandamist ja edaspidist käitumise muutmist, nagu oleks tegu üheselt arusaadava käitumismustriga - just nii peaksid need asjad käima. Enamasti on õigustamine mõeldud debatte lõpetama, mitte erimeelsusi kriitilise arutelu käigus lahendama.

Halvustamine

Halvustamise defineerimisel olen aluseks võtnud meediauuriija John Richardsoni käsitlemise halbade omaduste omistamisest erinevate nimetamis- ja omistamisvõtete abil. Nimetamise all pidas Richardson silmas sõnavalikust tulenevat indeksiaalsust, st iga sõna

paigutub reeglina laiemasse tähenduskobarasse, mis kontekstide erinevuse tõttu toob kaasa mitmeid tõlgendusvõimalusi. Lisaks osutas Richardson nimetamisele omasele valikuvabadusele. Valikuvabadusega kaasneb ühe tähenduskobara esile tõstmine teiste võrdväärselt sobivate arvelt (Richardson, 2007: 49). Sellega seoses kirjeldas Richardson diskursuseuurija Teun van Dijki mõistet ideoloogiline ruut, mille eesmärk on näidata ennast positiivses valguses, võõrast aga negatiivses. See saavutatakse võõraste negatiivseid omadusi esile tõstes ja positiivseid maha salates (Richardson, 2007: 51).

Ideoloogilise ruudu loomine oli uuritud valimis iseloomulik EKRE poliitikutele, kes oma sõnavõttudes või arvamusedartiklites presenteerisid oma poliitikat vastanduste kaudu: õigusriik *versus* seaduseväänamine, kristlus *versus* islam, rahvuslus *versus* globalism, poliitkorrektne tsensuur *versus* tõeline sõnavabadus. Selliseid vastandpaare konstrueerides omistatakse oma poliitilistele oponentidele läbivalt negatiivsed tunnused: seaduste väänamine, tsensuur, välistest jõududest sõltumine, keerates vinti peale ka neutraalsetele nimetustele, näiteks rääkides vasakpoolsuse asemel 'vasakradikalismist'. Samuti rõhutatakse vastandamise puhul võõrapärasusele kui negatiivsele aspektile. Poliitilised vastased toetavad EKRE liidrite hinnangul võõrast usku, võõraid väärtusi, võõra kultuuri esindajaid ja võõraid ärihuvisid, olgu selleks võõraks siis Lääs või kitsamalt Euroopa.

Omistamisvõteteks nimetatakse erinevaid lingvistilisi strateegiaid, sh omadussõnade ('haigelt poliitkorrektsed'), kollokatsiooni (st sõnade esinemine lähestikku, näiteks 'poliitkorrektsus' ja 'tsensuur'), võrdluste ('poliitkorrektne, nagu komsomolikoosolekul'), metafooride ('poliitkorrektsuse taak kaelas') ja retooriliste kujundite kasutamist isikute, objektide, sündmuste, tegude või sotsiaalsete nähtuste kirjeldamisel, et paremini edasi anda nende väärtusi ja karakterit (Richardson, 2007: 52). See tähendab, et halvustamise puhul on 'poliitkorrektsus' tihti kasutusel nimisõnana, millele lisatakse negatiivsete hinnangute andmiseks erinevaid halvustavaid omadussõnu või laiendeid (nt 'ühiskonda suukorvistav poliitkorrektsus' või 'ilveslik, matslik, nätsutav, alatine närimiskummi venitav sotsialistlik poliitkorrektsus'). Omistamise strateegia võimaldab poliitikutel kuulutada 'poliitkorrektsus' oma peamiste poliitiliste vastaste retoorikale või poliitikale iseloomulikuks tunnuseks, et neid seeläbi kritiseerida.

2.2 Valim

Kuna uurin oma töös 'poliitkorrektsuse' mõiste kasutamist avalikus kommunikatsioonis, siis selgitan järgnevalt, kuidas ma avalikku kommunikatsiooni oma uurimistöös mõtestasin. Avalik kommunikatsioon on avalik, st vastandub privaatsfääris toimuvale suhtlusele. Saksa sotsioloog Jürgen Habermas, kes termini kuuekümnendatel kasutusele võttis, pidas avalikku sfääri filtriks riigi ja indiviidide vahel, mida iseloomustab seal osalejate üldine ligipääs informatsioonile, ükskõiksus privileegide suhtes, tõe ja üldiste normide poole püüdlemine ning ratsionaalsus (Koller ja Wodak, 2008: 3). Habermasi teooria järgi on avalik sfäär võrgustik erinevate vaatekohtade esitamiseks, kus kokkuvõttes toimub nende seisukohtade teisenemine avalikuks arvamuseks.

Habermas kirjeldas avaliku sfääri tekkimist 18. sajandil väikekodanlaste seas, kes käisid koos kohvikutes ja salongides, kus arutati avalikke teemasid. Nendel kohtumistel loeti ja arutati ka raamatuid, lendlehti ning trükiväljaandeid, mis kujunesid peagi avalike arutelude pidamise meediumiks ja on seda vaatamata interneti plahvatuslikule levikule tänase päevani. Tõsi, ajakirjandus on vahepeal muutunud multimediaalseks: lisaks trükiajakirjandusele eksisteerivad tele-, raadio- ja veebiformaadid. See on ka üks põhjus, miks Habermasi teooriat on hiljem kritiseeritud, sh on seda teinud ka Habermas ise. Ka Koller ja Wodak (2008: 3-4) kirjeldasid värskemaid suundi avaliku sfääri uuringutes, milles on Habermasi esialgse teooriaga võrreldes kesksseteks märksõnadeks kujunenud pluralism, relatsioonism, voolavus ja võrgustikud. Mina uurisin avalikku kommunikatsiooni ainult trükimeedias, sest magistritöö raames pole võimalik kõikide kanalite sisu uurida. Seda tuleks ühe kitsendusena minu vastuses uurimisküsimusele alati silmas pidada.

Valimisse haarasin Eesti kõige loetumad päevalehed: Õhtuleht (tiraaž märtsis 2020: 39 700), Postimees (36 700), Eesti Päevaleht (12 800) ja külastatuimad uudisteportaalid (Delfi, ERR, Postimees.ee), sest loetavus näitab mõjukust avalikus kommunikatsioonis. Kuna valimisse polnud võimalik võtta kõiki Eestis ilmuvaid väljaandeid, siis piiritlemine lugejate arvu järgi tundus asjakohane, sest nišiväljaanne suudab avalikke arutelusid tõenäoliselt mõjutada vähem kui kümnete tuhandete lugejatega päevaleht.

Lisaks kanalite valikule tuli enne andmestiku koostamist paika panna ka uuritav ajaperiood. Selleks sai valitud nelja aastane ajavahemik septembrist 2014 kuni

septembrini 2018. Viimane kuupäev markeeris uurimistöö alustamise perioodi, kuid sellise ajavahemiku eelistamisel oli ka sisuline põhjendus. Nimelt jäid sellesse ajaraami mitmed sündmused, millest kõnelemisel kasutati sageli 'poliitkorrektsuse' mõistet: seoses sõjaga Süürias aastatel 2015-2016 Euroopat tabanud pagulaskriis, samale perioodile langenud terrorirünnakud Euroopas (nt terroriaktid Nice's, Pariisis, Londonis ja Turu linnas, Kölnis toimunud massiahistamine, Prantsuse satiiriajakirja Charlie Hebdo toimetuse ründamine), Donald Trumpi valimisvõit Ameerikas, parempopulistliku EKRE esmakordne parlamenti pääsemine Eestis 2015. aastal ja sellele eelnenud Jürgen Ligi ministrikohalt tagasiastumine solvava sõnakasutuse pärast 2014. aasta sügisel³, samas ka kohalikud valimised 2017 ja pikaks veninud Eesti presidendi valimised aasta varem.

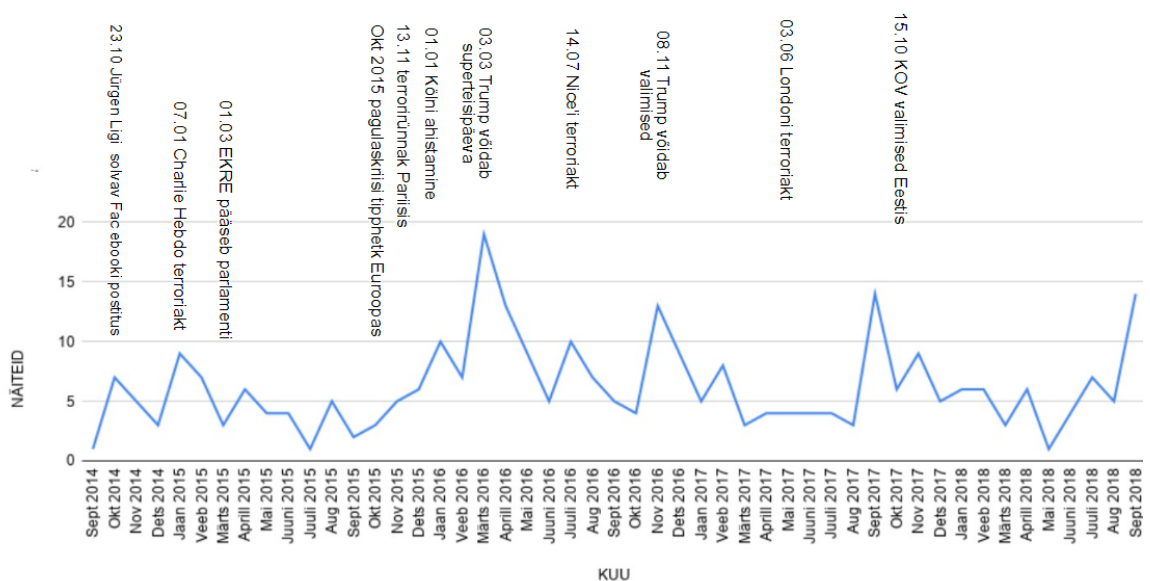
'Poliitkorrektsus' oli tihti kasutusel mõistena, mis sidus omavahel pagulaskriisi ja terrorirünnakud – sellise raamistuse kasutajad nägid terroriakte pagulaskriisi paratamatu negatiivse kaasnähtusena, millest aga 'poliitkorrektsuse' tõttu pole viisakas kõneleda. Donald Trumpi tunnustati aga selle eest, et erinevalt teistest poliitikutest ei ole tema teemavalik ega sõnakasutus 'poliitkorrektne', eriti mis puudutab immigratsiooni varjukülgi. Ka EKRE jõudis 2015. aastal parlamenti suuresti pagulastega seotud hirme võimendades ning teisi Eesti poliitilisi jõude 'poliitkorrektsuses' süüdistades.

Kui valim kuu pikkusteks ajalisteks segmentideks jaotada, siis ilmneb, et nelja aasta vältel ilmus igas kuus vähemalt üks artikkel, kus 'poliitkorrektsuse' mõistet on kasutatud. Uuritud perioodi jooksul ilmus keskmiselt 6 sellist artiklit ühes kuus. Rekordiline on 2016. aasta märts, kui uuritav termin esineb 19 artiklis. Sel kuul võitis Donald Trump vabariiklaste eelvalimistel nn superteisipäeva, kus jagatakse enamik valijameeste kohti. Kuigi Trumpi kampaania oli selleks hetkeks väldanud juba pea aasta, ei pidanud paljud analüütikud teda tõsiseltvõetavaks kandidaadiks. Superteisipäeval saavutatud võitu tuli seletada ka Eesti publikule, mistõttu mainiti korduvalt ka mitmetes arvamugades Trumpi 'poliitkorrektsuse' vastast hoiakut.

Viiel kuul oli 'poliitkorrektsust' maininud artiklite hulk üle kümne, kolmel kuul ilmus aga ainult üks säärane artikkel. Täpsema ülevaate märksõna esinemissagedusest annab allolev graafik (Graafik 1), kus on lisaks ära markeeritud kuupäevaliselt

³ Rahandusministri ametis olnud Jürgen Ligi solvas oma Facebooki kontol haridusminister Jevgeni Ossinovskit, nimetades teda "sisserändaja pojaks roosast erakonnast".

võttesündmused. Samas tuleb arvestada, et mõned sündmused avaldasid pikaajast mõju, näiteks pagulaskriisi tipp hetk Euroopasse saabuvate pagulaste arvu põhjal võis küll olla 2015. aasta sügisel, kuid samade teemade juurde tuldi tagasi ka kaks-kolm aastat hiljem, sh mõlemal puhul 'poliitkorrektsuse' mõistet kasutades. Samamoodi jätkati Trumpiga seoses 'poliitkorrektsusest' rääkimist ka pärast seda, kui Trump ametisse oli nimetatud.

Graafik 1: Mõiste 'poliitkorrektsus' esinemissagedus kuude lõikes

2.3 Andmete kogumine ja töötlemine

Andmestiku koostamisel kasutasin Station.ee rakendust, mis võimaldab märksõna kaudu meediamonitooringut teha. Märksõnadena kasutasin sõnu 'poliitkorrektsus', 'poliitkorrektne', 'poliitiliselt korrektne' ja 'poliitiliselt ebakorrektn'. Selle otsingu põhjal koostatud tabelisse kandsin pikemad tsitaadid, kus nimetatud märksõnad esinevad. Märksõnaotsing andis kuue kanali peale esialgu kokku 593 tulemust, kuid täpsema analüüsi käigus sai selgeks, et uurimisküsimusele vastamiseks on sobiv keskenduda ainult arvamused ja Eesti uudiste rubriigist leitud näidetele. Esiteks leidsin teistes rubriikides liiga palju välismaa näiteid, sh oli ka kõneisik mõne võõrriigi esindaja, kes mõjutab Eesti avalikku kommunikatsiooni vähem kui kohalikud arvamused või poliitikud, kellele soovisin magistritöös keskenduda.

Teiseks, kuna alustasin meediamonitooringuga paralleelselt ka valimisse võetud tekstide grupeerimist poliitkorrektsuse kujutusviiside kaupa, siis avastasin, et kujutusviisid ammenduvad kahe rubriigi najal, st teistest rubriikidest ei lisandunud uusi kujutusviise ja laiendatud valim ei annaks minu uurimisküsimusele vastamiseks uut infot. Pärast majandus-, spordi-, kultuuri-, välis- ja meelelahutuskülgede valimist eemaldamist langes valimisse võetud tekstide arv pea poole võrra, 304ni.

Rubriikide jaotus valimis oli järgnev: 235 artiklit pärines arvamuskülgedelt, 67 Eesti uudiste rubriigist ja ühe puhul oli rubriigiks märgitud Arter. Ka laiendatud valimi puhul oleks arvamuskülje näited moodustanud valimist kolmandiku, mis on mõneti üllatav, sest näiteks *Le Monde*'is ja *Time*'is esines 'poliitkorrektsus' kõige sagedamini hoopis kultuurikülgedel. Siin võib rolli mängida ka väljaannete erinev profiil ja asjaolu, et Eesti päevalehtede kultuuriküljed on üsna õhukesed, seega seal ilmubki vähe tekste.

Tekstinäiteid tabelisse kandes alustasin paralleelselt ka nende grupeerimisega kujutusviiside järgi, et vastata oma uurimisküsimusele – kuidas 'poliitkorrektsuse' mõistet Eesti avalikus kommunikatsioonis kasutatakse? Grupeerimisel lähtusin nii mõiste kasutamise eesmärkidest kui ka keelelistest tunnustest (metafoorid, kollokatsioon, intensifikaatorid jne). Artiklite grupeerimine oli pikk protsess, sest kujutusviiside nimetused, nende keelelised tunnused ja omavahelised piirid tuli mul endal uurijana paika panna. Need nimetused töö käigus muutusid, näiteks seetõttu, et tõstsin mingeid kujutusviise omavahel kokku: kui alguses eristasin näiteks 'poliitkorrektsust' kui Läänele omast praktikast 'poliitkorrektsusest' kui Euroopale omasest praktikast, siis sellise eristuse tegemine ei andnud kokkuvõttes midagi juurde – mõlemal puhul kattusid kujutusviisi eesmärk ja peamised keelelised tunnused, ainuke erinevus oli geograafiliseks määratluseks kasutatav termin. Samas Lääs hõlmab endas Euroopat ja mitmel puhul kasutatigi neid mõisteid sünonüümidenä, seega grupeerisin need kokku.

Teiseks probleemiks olid kujutusviisid, mille kohta leidsin valimis ainult 3-4 näidet. Nende puhul otsisin keelelisi tunnuseid, mis kattusid olemasolevate ja näidete arvult representatiivsemate kujutusviisidega. Näiteks olin loonud kujutusviisi 'poliitkorrektsus kui patoloogia', kuhu kuulus neli näidet, kuid patoloogiale viitavad keelelised tunnused on käsitletavad intensifikaatoritena, millega mingit muud kujutusviisi üritatakse võimendada. Nii oli see näiteks Berliinis resideeruva ajakirjaniku Kaivo Kopli Saksamaa

valimistele järgnenud analüüsis: „Läänesakslased on tema arvates aga haigelt poliitkorrektsed, nad suudavad kõikide vastu viisakaks ja neutraalseks jääda“ (Kopli, 2017). Samal põhjusel loobusin kujutusviisist 'poliitkorrektsus kui vägivald', sest olin segi ajanud keelelise tunnuse ja eesmärgi. Ka vägivallale viitavad terminid funktsioneerisid intensifikaatoritena nagu võib näha järgnevas näites:

Gräzin tõdes, et poliitilises debatis on praegu julgemat kõnekasutust ning see on vastureaktsioon eelmisele presidendile Toomas Hendrik Ilvesele, kes uinutas Eesti rahvast sellega, et tagus talle pähe poliitilise korrektsuse, terved teemad ja väljendid, millest ei tohtinud ja Kadriorg ei lubanud rääkida. (Gräzin: Eesti..., 2017)

Valimisse jäi lõpuks ka 60 kujutusviisi põhjal kategoriseerimata näidet, kus mõistekasutus jäi kas ebamääraseks, liiga üldiseks, et ühegi kategooriaga siduda, või siis ei haakunud ühegi kategooria tunnustega. Samuti sobitus enamik näidetest keeleliste tunnuste alusel korraga mitme kujutusviisi alla, eriti kui tegemist oli pikema tsitaadiga või artiklis oli mõistet kasutatud mitmel korral. Näiteks kui Reformierakondlane Marko Mihkelson kommenteerib Ühiskonnauuringute Instituudi küsitluse tulemusi, kasutab ta mõistet kahel korral:

Mihkelson meenutas, et enne eelmisel aastal toimunud riigikogu valimisi ei olnud rändekriis ega pagulasküsimus üldse debati osa. “Meil pole see teema olnud mitte kunagi tabuteema, kuid samaaegselt Rootsis, Saksamaal ja mitmel pool Lääne-Euroopas räägiti antud teemal ülima poliitkorrektsusega,” märkis Mihkelson. [...] “Eks me näeme kasvõi USA presidendivalimiste näol aga ka Euroopas, et poliitkorrektsuse müür on lagunemas ja inimesed tahavad, et probleemidest räägitaks objektiivselt ja nii nagu need on,” ütles Mihkelson. (Rajavee, 2016)

Selle tekstinäites tuvastasin kolm 'poliitkorrektsuse' kujutusviisi. Esiteks mainib Mihkelson Rootsit, Saksamaad ja Lääne-Euroopat kui piirkondi, kus pagulasküsimus on tabuteema. Sellise geograafilise piiritluse tegemise 'poliitkorrektsusest' kõnelemisel liigitasin kujutusviisi alla 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus'. Mõiste 'tabu' kasutamine indikeerib aga kujutusviisi 'poliitkorrektsus kui tsensuur', sest tabu viitab keelatud, keelatu aga keelamisele. Antud juhul väidab Mihkelson, et pagulasteema üle debati pidamine on Lääne-Euroopas olnud võimatu. Tsitaadi teises pooles pehmendab

Mihkelson veidi esialgset hinnangut, vastandades 'poliitkorrektsuse müürile' objektiivsuse ja asjadest kõnelemise 'nii nagu need on'. See seostub kujutusviisiga 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine'. 'Poliitkorrektsetes' ühiskondades pole debatid teatud teemadel mitte vaigistatud, vaid neid ei ole võimalik pidada ausalt, 'poliitkorrektsus' seisab tõel jalus.

Kui valimit kanalite järgi grupeerida, siis selgub, et kõige sagedamini ehk kokku 122 korral esines 'poliitkorrektsuse' mõiste Postimehe veergudel. Samas tuleb siin arvesse võtta fakti, et Postimehe veebileht ei võimaldanud alati eristada paberlehes ilmunud sisu veebis ilmunust, seega tegemist on nende kahe koondnumbriga. Postimehele järgnes Õhtuleht, kust haarasin valimisse 78 artiklit, Eesti Päevalehe vastav näitaja oli 58, ERRis 25 ja Delfis 20.

Valimi puhul tootsin välja veel peamised kõneisikud. Kõige rohkem ehk 20 korda kasutas seda mõistet välispoliitika analüütik Toomas Alatalu, kelle avaldatud artiklid ilmusid peamiselt Õhtulehes ja Eesti Päevalehes. Talle järgnes tsitaatide arvult EKRE esimees Mart Helme 15 artikliga. Tegemist oli üldisemalt EKRE liikmete seas levinud mõistega, sest lisaks erakonna esimehele kasutasid 'poliitkorrektsuse' mõistet oma sõnavõttudes EKRE peamised kõneisikud: Martin Helme, Henn Põlluaas, Jaak Madison, Anti Poolamets. Kokku oli 30 artikli allikaks mõni EKRE ridadesse kuuluv poliitik. Sellega edestati mitmekordselt teisi parteisid, kuigi mõistekasutust esines nii Reformierakonna, Keskerakonna, Isamaa, Sotside kui Vabaerakonna liikmete seas. EKRE poliitikute järel kasutas 'poliitkorrektsuse' mõistet poliitikutest enim endine Reformierakondlane Igor Gräzin (8 korda). Vähemalt viie tekstinäitega esineb valimis veel kirjanik Mihkel Mutt (6 korda) ja kolumnist Tarmo Pikner (5 korda).

3. TULEMUSED

Järgnevalt tutvustan ükshaaval valimist tuvastatud poliitkorrektsuse kujutusviise. Need on esitatud esinemissageduse järjekorras: 1) 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine'; 2) 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus'; 3) 'poliitkorrektsus kui tsensuur'; 4) 'poliitkorrektsus kui eliidile omane praktika'; 5) 'poliitkorrektsus kui argus'; 6) 'poliitkorrektsus kui diskrimineerimise vältimine'; 7) 'poliitkorrektsus kui ideoloogiline konstruktsioon'; 8) 'poliitkorrektsus kui millestki kõrvale hiilimine'; 9) 'poliitkorrektsus kui viisakus'. Esmalt tutvustan põgusalt iga kujutusviisi iseloomulikke tunnuseid, millele järgnevad kolm näidet koos analüüsiga.

3.1 Poliitkorrektsus kui tõe varjamine

Antud 'poliitkorrektsuse' mõiste kujutusviis oli tekstivalimis kõige levinum, kokku liigitasin selle alla 77 tekstinäidet. Selle kujutusviisi puhul osutatakse, et keegi parasjagu valetab, kusjuures 'poliitkorrektsus' omistati pigem eri tüüpi sõnalistele nähtustele (tekstid, väljendid) ja vähem nende esitajatele. Selline rõhuasetus muudab oluliseks ka väidetavalt 'poliitkorrektsete' tekstide sisu. Teemade poolest torkab silma immigratsioon, mille osas kriitiliste faktide esitamine oli justkui taunitud.

Tavapärane oli sellise osutuse puhul vastanduse loomine: ühele poole jäi asjadest rääkimine nii, nagu need on, teisele poole aga erinevatel viisidel tõe varjamine. Tõesele lausele võidakse viidata mõistetega nagu 'otsekohene', 'otse', 'otsesõnu', 'ausalt', 'selgelt', 'sirgjooneline', 'vahetu', 'südamest', 'tegelik', 'objektiivne', 'avameelne', 'siiras', 'nii nagu ta seda näeb'. Või metafooridega nagu 'alasti tõde' ja 'lahtine tekst'. Nende mõistete puhul on näha, kuidas tõe mõõdupuu varieerub. Enamasti rõhutati tõese lausungi puhul autentsust, st väidetakse, et see ühtib lausuja sisemise veendumusega. Spektri teises otsas oli arusaam, mille kohaselt tõene lausung vastab reaalsusele, on objektiivne. Mõlemal juhul tuleb samas silmas pidada, et reaalsus on pea alati auditoriumispetsiifiline ehk lahutamatu seotud teatud grupis jagatud arusaamadega tõest ja valest. Sageli viidatakse sellele grupile aga kui 'rahvale': autentne on see, kes 'räägib nagu rahvas arvab'; 'tõene on see, mida rahvas arvab'.

'Poliitkorrektsele' lausungile osutati omakorda mõistetega 'ümmargune', 'häma', 'poos', 'ilusad sõnad', 'keerutamine', 'varjamine', 'silmakirjalik', 'moonutatud', 'teeseldud', 'arusaamatu', 'varjutatud', 'kahepalgeline', 'ilukõneline', 'ilustav', 'tegelikkusele mittevastav', 'ebateaduslik', 'tõejärgne', 'poliittehnoloogiline'. Või metafooridega nagu 'uduloor' ja 'klantspilt'. Need väljendid sisaldavad erinevaid etteheiteid, mis 1) käivad lausuja isiku kohta, kes pole oma väljaütlemises autente ('poos', 'teeseldud', 'silmakirjalik'); 2) käivad lausungi sisu kohta, mis jääb ebaselgeks või ei vasta tõele ('häma', 'tegelikkusele mittevastav', 'uduloor'); 3) käivad selle kohta, kuidas lausuja üritab lausungi abil auditooriumiga manipuleerida ('moonutatud', 'silmakirjalik', 'poliittehnoloogiline'). Seejuures segunesid lausujale antud moraalsed hinnangud tihti lausungi tõeväärtuse hindamisega.

Samuti osutati selle kujutusviisi puhul, et 'poliitkorrektsuse' tõttu peab ühele väljendile eelistama teist: 'illegaalse sisserändaja' asemel tuleb öelda 'dokumentideta sisserändaja' (Taagepera, 2018), 'rahustusinitsiatiivi' asemel 'heidutusinitsiatiiv' (Sakkov, 2018) või 'piiri' nimetama 'ajutiseks kontrolljooneks' (Sildam, 2018). Kõigil neil juhtudel tõid autorid välja, et eelistatud sõnakasutus on kuidagi seotud 'poliitkorrektsusega'. Antud kujutusviisi kasutajad pidasid sellist keele normeerimist ohtlikuks ja kutsusid mitmel puhul üles 'poliitkorrektsetest' keelenormidest loobuma. Ühtlasi heideti sellele kujutusviisile tuginedes sageli ette seda, kuidas 'poliitkorrektsus' olulisi avalikke arutelusid pärsib.

Näited

2015. aasta aprillis, kui pagulaskriis alles hakkas hoogu koguma, arutati Postimehe veergudel juba innukalt ulatusliku migratsiooniga kaasnevate probleemide üle. Postimehe arvamustoimetaja Marti Aavik kirjutas hirmudest, mis mitmel pool Euroopas tavalistel inimestel rändega seoses on tekkinud:

«Poliitkorrektsete» klientssõnumite edastamine keerulistel teemadel ei ole kohane viis neile hirmudele vastata. See ei asenda avalikku arutelu, kus massiimmigratsiooni kõikvõimalikud tagajärjed, nii head kui halvad, ausalt esile tuuakse. Unustatakse ära, et enamik immigratsiooni üle arutlejaid elab ise mõnusates aedlinnades või kultuurist kummis linnasüdames. Need, kes väljast tulevad asuvad aga enamasti elama

kehvemal järjel inimeste linnaosadesse. Piltlikult: kui kesklinnas välgutab haaravaid väiteid külalisprofessor ja krediitkaarti välisinvestor, siis kehvavõitu magala kortermajade vahel välgub nuga. (Aavik, 2015)

Antud tekstinäites on 'poliitkorrektsus' omadussõnaline täiend, mis on lisatud nimisõna 'klantssõnumid' ette. Viimane on negatiivseid konnotatsioone omav mõiste ehk Katrieli ja Kampfi käsitluses oleks tegu negatiivse aktsendiga metafoori kasutamisega. 'Klants' on vanamoeline termin läike kohta, mida tänapäeval kasutatakse ennekõike teatud tüüpi paberile trükitud ajakirjadele viitamiseks, kusjuures vorm määrab tihti ära ka sisu, mis on lihtsakoeline, skandaalimaiguline ja pildi- ja reklaamikeskne. Kui Aavik räägib 'poliitkorrektsetest klantssõnumitest', siis võib selle all mõista teatavat loosunglikkust, võimetust teemadesse vajalikul määral süveneda ja reklaamidele omaselt ainult positiivseid aspekte välja tuua. Aavik vastandab sellisele käsitlusele avaliku arutelu, kus laual on nii immigratsiooni head kui vead. Ta nimetab sellist arutelu 'ausaks', mis võiks minu hinnangul olla üks eeltingimus tõeni jõudmiseks. Kui 'poliitkorrektsus' pärsib ausat arutelu, siis varjab see ka tõde.

Kujutusviisi 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine' seostati korduvalt Donald Trumpiga, keda kiideti selle eest, et ta 'ütleb, mida mõtleb', 'usub, mida ütleb' ja 'räägib nii, nagu asjad on'. Näiteks analüüsis keskerakondlane Tõnis Mölder valimiskampaania ajal Trumpi populaaruse põhjuseid. Ta kirjutas:

Poliitkorrektsusest ja ilusatest sõnadest Trump ei hooli, vaid ütleb seda, mida paljud mõtlevad: et islamit ja terrorismi teineteisest täiesti eristada ei saa, et vähemused, sisserändajad sooritavadki enam kuritegusid, et riigi majandus ongi hukas. (Mölder, 2016)

Siin esineb 'poliitkorrektsus' nimisõnana ning Mölder võrdsustab selle 'ilusate sõnadega', millele omakorda tsitaadis vastandub rääkimine nii nagu 'paljud mõtlevad'. Järgneb aga loetelu, kus see, mida paljud mõtlevad, on tegusõnadele järelliiteid lisades esitatud lugejale resoluutsete faktiväidetena ('sooritavadki', 'ongi'). See jätab lugedes mulje, nagu asetaks Trump oma sõnavõttudes järjest fakte ritta, samas kui mujal kasutatakse immigratsioonist ja majandusest rääkides 'ilusaid sõnu' ehk toimub faktide ilustamine. Seejuures tuleb tähele panna, kuidas Mölder jõuab faktiväideteni rahva

meelsuse kaudu - paljud mõtlevad, järelikult ongi. Reaalsus on nii seotud jagatud arusaamadega.

Viimaks üks pikem näide, kus kujutusviisile omaseid keelelisi tunnuseid ei esine, vaid määratlemisel tuleb lähtuda tsitaadi sisust. Ajakirjanik Natalja Kitam küsis 9. mai puhul, mis tähendust see päev siinse vene kogukonna jaoks omab. Ta jäi ise kahtlema selles osas, milline vastus on 'poliitiliselt korrektne':

Ise olen küsinud küll. Küsinud kõik need aastad, milline tähendus on inimestele 9. mail (fašismist vabastamise, mitte Eesti taasokupatsioonise päeval). 99,9% vastanutest ütleb alati, et see on nende pere lugu. Vaid 0,1% annab poliitiliselt korrektse (või siis ebakorrektse) vastuse. Nemad on ka poliitikud, kes püüavad kasutada neil päevil saadud tähelepanu valijatele meeldimiseks. (Kitam, 2018)

Kitam kasutab siin korraga mõisteid 'poliitiliselt korrektne' ja 'poliitiliselt ebakorrektne', et selgitada vene poliitikute antud selgelt eristuvaid vastuseid esitatud küsimusele. Ebakindluse selles osas, kas poliitikute vastuseid pidada 'poliitiliselt korrektseks' või ebakorrektseks, tekitab asjaolu, et harilikult peaks poliitiku *modus operandi* olema selliste seisukohtade võtmine, millega valijate enamik nõustub. Siin on aga küsimus kahes erinevas auditooriumis: eestlased ja Eesti ajakirjandus otsivad 9. mai sündmustest teadlikult konflikti (mida Kitam artiklis edaspidi ka kirjeldab). Selle sihtgrupi jaoks on vene poliitikute arvamus 'poliitkorrektne', kuna ühtib jagatud arusaamaga, kuidas sinne vene kogukond 9. mai tähendust võiks enda jaoks mõtestada. Teisalt vene kogukonna suhtes oleks tegemist olnud 'poliitiliselt ebakorrektse' seisukohaga, sest läheb jagatud arusaamadega vastuollu. Tõde on selles näites võrdsustatud enamuse arvamusega.

3.2 Poliitkorrektsus kui läänelik nähtus

Antud kujutusviisi tunneb ära mõiste 'poliitkorrektsus' kollokatsioonist omadussõnadega 'läänelik' või 'euroopalik', aga ka vastupidi, nii et 'poliitkorrektne' on täiendiks nimisõnadele 'Lääs' või 'Euroopa'. Geograafilised orientiirid märgivad antud juhul enamasti ühtset väärtusruumi. Kui minnakse ruumimääratluses konkreetsemaks, siis

mainitakse riike nagu Rootsi ja Saksamaa või Brüsselit, kus käib koos Euroopa Liidu ülemkogu. Kokku liigitasin selle kujutusviisi alla 44 näidet.

Üldiselt olid sellise kujutusviisi puhul 'poliitkorrektsusele' antud hinnangud negatiivsed - ühelt poolt öeldi, et see pole meie kultuuriruumile omane, teisalt süüdistati Euroopa liidreid tegevusetuses ja rahvale valetamises. Sellest annavad tunnistust negatiivseks raamistamises kasutatavad metafoorsed fraasid nagu 'alla suruma', 'pealetung', 'laastav poliitkorrektsus' ja 'ahistav poliitkorrektsus'. Sellise raamistamise abil samastati kirjeldatav tegevus sõja või vägivallaga. Iseloomulik oli ka 'poliitkorrektsusele' agentsuse omistamine ('poliitkorrektsus nõudis'), mis puhul oli tegelike tegutsejatena silmas peetud Euroopa/Lääne liidreid, valitsusi, riike või Euroopa Liitu. Kuna tegelike tegutsejatena nähti kõrgeid ja kaugeid jõude kuskil eemal, siis kasutati seoses 'poliitkorrektsusega' ka väljendeid, mis viitavad, et tegu on kõrgemalt poolt peale surutud arusaamadega ('käsulauad').

Näited

Kujutusviisi ilmestab Postimehe kolumnisti Tarmo Pikneri aastalõpu mõtisklus euroopalikkuse tähenduse üle *anno* 2015:

Poliitkorrektne lingvistiline häma, mille üldnimetajaks saanud euroopalikkus, on endasse mässinud kogu edumeelseks peetava läänemaailma. See on alles pool häda. Tegelik häda on selles, et euroopalikkuse malakaga materdatakse kõiki ja kõike, mis ei mahu neoliberalistide maailmapilti. (Pikner, 2015)

'Poliitkorrektsus' esineb Pikneri artiklis erinevates vormides kokku neljal korral. Lisaks tsiteeritud tekstinäitele leiduvad artiklis veel väljendid nagu 'Euroopa poliitkorrektorid', 'poliitkorrektne euroopalikkus' ja 'poliitkorrektne tarkus'. Neljast näitest kolmel puhul esineb 'poliitkorrektsuse' kollokatsioon Euroopa või euroopalikkusega. Antud tekstinäites on lühikeses lõigus kokkuvõtvalt väidetud, et 'poliitkorrektsus' on 1) keeleline nähtus ('lingvistiline häma'); 2) tuntud teise nime all kui euroopalikkus; 3) aktiivne agent ('on endasse mässinud'); 4) vahend teiste aktorite teenistuses (keegi kasutab seda kellegi teise 'materdamiseks'); 5) seda kasutatakse vägivaldselt ('malakas', 'materdamine') ja 6) kasutajaks on neoliberalistid. Seega ilmneb siin juba mõningane vastuolo - ühelt poolt tegutseb 'poliitkorrektsusega' olemuslikult seotud euroopalikkus

justkui omasoodu ja impersonaalselt, teisalt on see ühe kitsalt defineeritud huvigrupi käsutuses.

Artiklit edasi lugedes tuleb välja, et lingvistiliseks hämaks nimetab Pikner peamiselt kantseliitlikku keelepruuki, mille kohta ta kasutab kujundlikult ELi südamele viidates väljendit 'brüsseliit', olles veidi varem euroametnikele viidanud kui 'Brüsseli kantseliitikutele'. Eriti puudutavad tema etteheited Euroopa Liidu seisukohti pagulaste küsimuses, mille puhul Pikneri hinnangul eitatakse seost terrorismi levikuga ja selle asemel üritatakse neid seoseid sõnalise müra alla matta ('lingvistiline mulin'). Seega probleemide tsenseerimise asemel osutab Pikner praktikale, kus neist justkui räägitakse aga viisil, mis on tavakodaniku jaoks arusaamatu.

Pikner on kasutanud mitmeid süüdistamismängudele omaseid diskursiivseid strateegiaid. Seesama kirjeldus 'poliitkorrektsusest' kui teadlikust kodanike retoorilisest eksitamisest sobitub asendamise strateegi alla, kuna kujutab 'poliitkorrektsuse' eesmärke moonutatult. Väljend 'malakaga materdamine' on mõeldud võimendama 'poliitkorrektsuse' negatiivseid aspekte. 'Poliitkorrektsusele' agentsuse omistamine on aga näide ümber tõstmise strateegiast.

Postimehe ajakirjanik Priit Pullerits kasutas antud 'poliitkorrektsuse' kujutusviisi Euroopat tabanud terrorirünnakute laine reaktsioonide analüüsimiseks:

Ja kolmandaks on uue normaalsuse mõiste igati kooskõlas euroopalike poliitkorrektsuse kaanonitega, mille järgi ei tohi keegi mingil viisil tunda end puudutatuna ega ammugi häirituna. Uue normaalsuse ümmargune mõiste just selle tagabki: see ei kirjelda kuidagi, kes teisi terroriseerivad, ega kirjelda isegi seda, et terror on üldse õhus. Enamgi veel: uue normaalsuse edendajad nõuavad lausa, et tuleb õppida koos terrori ja terroristidega elama. (Pullerits, 2017)

Selles tsitaadis esinevad nii 'poliitkorrektne' kui 'euroopalik' kõrvuti omadussõnadena. Pullerits kasutab väljendit 'euroopalikud poliitkorrektsuse kaanonid', kus kaanon tähendab tava või eeskirja, mis paneb inimestele ette teatud keelud ja kohustused. Viimastele viitab Pullerits eitavas vormis modailverbi 'tohtima' kaudu. Pulleritsu artikli keskseks mõisteks on 'uus normaalsus', millel on tuntavaid ühisjooni Pikneri 'lingvistilise hämaga', sest Pullerits väidab, et selle mõiste abil suudetakse terror

olematuks rääkida (vrld 'lingvistiline mulin'). 'Poliitkorrektsuse kaanon' omakorda hõlmab 'uut normaalsust'. Nii Pikner kui Pullerits kasutavad ühiskondlike protsesside selgitamiseks mõisteid, mis on kujundlikud või napilt sisustatud, jagades neid samas ise väiksemateks osadeks. 'Poliitkorrektsus' on mõlemal puhul olnud katusmõiste kirjeldamiseks tarvilik, mis joonib alla selle mõiste keskse rolli.

Kahte artiklit ühendab veel torge Postimehe kolumnisti Ahto Lobjaka aadressil. Tsiteeritud tekstinäite lõpus räägib Pullerits 'uue normaalsuse edendajatest', kes soovivad 'terrorismiga kohaneda'. See on viide Lobjaka väljaütlemisele, et terrorismiga tuleb õppida harjuma (Haravee, 2016). Pikner kasutab oma artiklis aga väljendit 'ahtolobjaklik silmaklappidega euroopalikkus'. Seega näevad mõlemad Lobjakas vastavalt siis 'euroopalikkuse' või 'euroopalike poliitkorrektsuse kaanonite' edendajat, mis konkretiseerib abstraktset ja kujundlikku teemakäsitlust.

Selle kujutusviisi puhul keerles jutt paljuski terrorismi ja immigratsiooni väidetava seose ümber, mida Euroopa liidrid väidetavalt ei soovi tunnistada. Seda illustreerib ka kolmas näide, mille autoriks on reformierakondlasest parlamendi saadik Madis Milling, kes pärast Londonis toimunud terrorirünnakut küsis, miks me ei julge rääkida asjast:

Veel enne Charlie Hebdo rünnakut Pariisis ei olnud hea toon rääkida islamiusuks immigrantide probleemist Euroopas. See, kes ütles välja sõna «probleem», sai kohe külge ksenofoobi, rassisti jne sildi. Sest deklareeritud poliitkorrektsus nõudis, et probleemist EI TOHI rääkida – tekkis nn jaanalinnu efekt – kui me ei räägi probleemist, siis seda ei ole olemas. [...] Kallis Euroopa! Võtaks nüüd mõistuse pähe, unustaks poliitkorrektsuse ja tunnistaks PROBLEEMI!!! (Milling, 2017)

Selles tekstinäites esineb 'poliitkorrektsus' nimisõnana. Milling väidab, et 'poliitkorrektsus' on kuidagi deklareeritud, st ametlikult esitatud. See sõnakasutus juhatab tagasi Brüsseli ja kantseliidini, millest kirjutas Pikner. Milling omistab 'poliitkorrektsusele' agentsuse, öeldes, et see esitab inimesele nõudmisi. See sarnaneb veidi Pikneri tsitaadis kirjeldatule, kus 'poliitkorrektsus' oli kord ise agent, siis aga instrument teiste agentsust omavate inimgruppide teenistuses. Sarnaselt Pulleritsule kirjeldab Milling negatiivse modaalterbi 'tohtima' kaudu - mis on rõhutamiseks esitatud läbivalt suurtähte kasutades - käske, mida 'poliitkorrektsus' inimestele jagab. Euroopa

tuleb sisse tsitaadi lõpus, kus Milling teeb pöördumise Euroopa kui terviku poole, paludes 'unustada poliitkorrektsus'. Ilmselt on siin Euroopa all silmas peetud deklareerijaid Brüsselis. Viimasest lausest järeldub, et hetkel ei tunnista Euroopa probleemi just 'poliitkorrektsuse' tõttu.

3.3 Poliitkorrektsus kui tsensuur

Antud kujutusviisi alla liigitasin kokku 43 tekstinäidet. Autorid, kes võrdsustasid 'poliitkorrektsuse' tsensuuriga, tegid seda kasutades otseselt nimisõna 'tsensuur' või tegusõna 'tsenseerima', kusjuures esimesel juhul võis 'poliitkorrektsus' olla ka nimisõna täiendiks. Tsensuur tähistab totalitaarsetele riikidele omaseid praktikaid ebasoovitavate ideede leviku piiramiseks, näiteks raamatute hävitamist, keelamist või ümber kirjutamist, avalikkusele edastavate sõnumite kontrollimist. Antud kujutusviisi puhul osutatakse konkreetsete näidetena kirjandusteostest rassistlike väljendite eemaldamisele ("Pipi Pikksuka" näitel), ajaloo ümber kirjutamisele, eelkõige aga ühiskondlike debattide summutamisele. Näited annavad tunnistust sellest, kuidas 'tsensuuri' mõiste abil üritatakse konkreetse juhtumi või olukorra intensiivsusest mega manipuleerida.

Selle kujutusviisi puhul oli iseloomulik 'poliitkorrektsusele' agentsuse omistamine, mis puhul kasutati väljendeid nagu 'poliitkorrektsus nõudis' või 'poliitkorrektsus käseb'. Samuti kasutati erinevaid intensifikaatoreid nagu 'äärmuseni jõudnud poliitkorrektsus' või 'haiglaseni pingutatud poliitiline korrektsus'. Sarnasel eesmärgil on 'poliitkorrektsusele' omistatud negatiivseid omadusi ('hukutav', 'halastamatu') või kasutatud negatiivse aktsendiga metafoore, näiteks samastatud seda vägivallaga ('lintšimine', 'ahistav', 'ründav').

Olen uurijana sellise kujutusviisi tunnusteks lugenud ka metafooride nagu 'tabu' või 'suukorv' kasutamise, mis on eesti keeles käibel vaigistamise või maha vaikimise sünonüümidenä. Näiteks mainitakse valimis 'tabuteemasid' või 'ühiskonda suukorvistavat poliitkorrektsust'. Samas leidis tekstivalimis ka haruldasemaid sarnase osutusega metafoore, näiteks 'sõnapolitsei' ja 'meelsusvangla', kuhu ühe näite kohaselt püütakse suruda neid, kes 'ei taha olla poliitkorrektsed'. Viimaks olen selle kasutusviisiga seostanud ka sõna- või mõttevabadusega vastanduse konstrueerimise.

Näited

Seda kujutusviisi on kõige rohkem kasutanud EKRE esimees Mart Helme (kokku neljal korral), kes 2017. aasta kohalike omavalitsuste valimiste eel Postimehes ilmunud arvamuses konstrueerib vastanduse EKRE esindatava ideoloogia ning nn vasakliberaalsete erakondade vahel:

Selles vastasseisus on valida suveräänsuse ja sõltuvuse vahel, õigusriigi ja voluntaristliku seaduseväänamise vahel, eesti ja vene keele vahel, kristluse ja islami vahel, põliselanike ja immigrantide vahel, rahvusluse ja globalismi vahel, rahvusliku majanduse ja odava allhanke vahel, liberaalse demokraatia ja traditsioonilise demokraatia vahel, poliitkorrektse tsensuuri ja tõelise sõnavabaduse vahel, vasakradikalismi ja rahvuskonservatismi vahel. Vastasseis, mis tõuseb, on vastasseis meie – Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna – ja teiste, vasakliberaalsete, globalistlike ja Eesti-välistest jõududest sõltuvate erakondade vahel. (Helme, 2017a)

Selles tsitaadis esineb 'tsensuur' nimisõnana ning 'poliitkorrektsus' selle täiendina, mis võib olla selgitatav sellega, et auditoorium peab tsensuuri igal juhul negatiivseks nähtuseks, nii et selle seostamine 'poliitkorrektsusega' asetab ka antud mõiste negatiivsemale tähendusväljale. Tegemist on sellele kujutusviisile üldisemalt omase joonega. Samas väljend 'poliitkorrektne tsensuur' justkui viitab, et tegemist on mingisuguse tsensuuri eriliigiga, mis praktilises plaanis erineb totalitaarsete režiimide võtetest. Muidu võiks kasutada nimisõna ilma täiendita. Teisalt on võimalik, et 'poliitkorrektsus' mõistena signaleerib midagi EKRE toetajate jaoks, vihjates väga selgelt ühe ideoloogilise grupi tegevusele sõnavabaduse piiramisel.

Helme kujutab oma tekstis tsensuuri antipoodina 'tõelist sõnavabadust', mis on kummaline mõiste, sest tekitab paratamatult küsimuse, milline on mitte-tõeline sõnavabadus ja kuidas see suhestub tsensuuriga? Paraku jääb see mõiste Helme tekstis sisustamata, küll aga selgub, et 'poliitkorrektsus' kuulub laiemalt ühte väärtuspaketti vasakradikalismi, liberaalse demokraatia, immigratsiooni ja globalismiga. Siin loob Helme omistamise kaudu mitmeid grupipõhiseid vastandusi, mis tõenäoliselt aitavad tal valijatele oma platvormi kommunikeerida. Samas osutab Helme selle käigus juba paarile

alternatiivsele 'poliitkorrektsuse' kujutusviisile: 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus' (globalism) ja 'poliitkorrektsus kui ideoloogiline konstruktsioon' (vasakradikalism, liberaalne demokraatia).

Antud kujutusviisi järgi võib leida ka Postimehe juhtkirjast, mis arutleb ajakirjanduse olukorra üle Eestis:

Vandenõuteooriate vallast hiilivad keskpõranda poole süüdistused, kuidas peavoolumeedia varjab lihtsate inimeste eest tõde, on poliitkorrektsusest suukorvistatud ja tegevat lausa ajupesu. Teiselt poolt aga ründabki hiiliv poliitkorrektsus väites, et ühte või teist teemat peaks käsitlema ainult mingil kindlal viisil ja sõnadega – või muidu vallutavat meid kõiki sulaselge kurjus ja mis kõik veel. Mõlemad eksivad, vähemasti Eesti kontekstis rängalt. (Juhtkiri: austagem..., 2017)

Sellele tekstinäitele on omane teatav distantseeritus, maailma vaatamine eri perspektiividest, et siis pakkuda omapoolset kompromisslahendust. Esimese perspektiivi puhul tunduvad süüdistused 'poliitkorrektsuses' pigem naeruväärsed, mis on saavutatud negatiivse konnotatsiooniga mõistete nagu 'vandenõuteooriad', 'ajupesu' ja 'suukorv' kasutamise kaudu. Tsitaadi esimeses lauses on tegusõnaks 'hiilima' ning aluseks 'süüdistused', mis siiski eeldavad inimtekkelist allikat. See jääb aga ebamääraseks, juhtkiri vihjab ainult, et süüdistused pärinevad 'vandenõuteooriate valdkonnast'. 'Poliitkorrektsus' on selles lauses kasutusel nimisõnana, millele on omistatud institutsioonide ('peavoolumeedia') tegevust pärssiv agentsus.

Tsitaadi teises lauses on 'poliitkorrektsusest' saanud alus, tegusõna 'ründama' ja omadussõna 'hiiliv' korraga kasutamine viitab salakavalusele. Seejuures omistatakse 'poliitkorrektsusele' kõnevõime, see hakkab väitma, kuidas millestki peab üleüldse kõnelema. Teises lauses on kujutatud 'poliitkorrektsust' ennast pigem naeruväärsena, mis on saavutatud lause lõppu lisatud hüperboolse väljendiga 'mis kõik veel'. Seejuures tasub tähele panna, et selles tsitaadis on keskseteks aktoriteks 'süüdistused' ja 'poliitkorrektsus', mis läheb hästi kokku süüdistamismängudele omase rekontekstualiseerimisega - ühtäkki on tegevuse tulemusest saanud ise agent.

Kolmas tekstinäide seostub Jürgen Ligi väljaütlemistega, kes paar kuud pärast Jevgeni Ossinovski ees vabandamist ning ametist taandumist kutsus IRLi liiget Maire Aunastet

‘köögitüdrukukuks’, mis tekitas avalikkuses teatavat pahameelt. Postimehe ajakirjanik Priit Pullerits otsustas selles olukorras Ligi kaitseks välja astuda:

Ausõna, ära tüütab, kui iga kord, mil poliitiline võitlus vähegi põnevaks kisub, ilmuvad välja isehakanud sõnapolitseinikud, kes tõstvad kisa taevani, nagu oleks taevas maa peale langenud. Ühtesid noist, peamiselt ajakirjanikke, utsitab lokku lööma kõmujanu ja klikinälg. Teised – ja nood on eriti kurjad ning kättemaksuhimulised – juhinduvad haiglaslikkuseni pingutatud poliitilisest korrektsusest, mis käsib anda halastamatult tuld igaihe pihta, kelle sõnadest võiks aimuda pisemaidki seksistlikke või šovinistlikke, rassistlikke või ksenofoobseid mõtteid. (Pullerits, 2015)

Pulleritsu tsitaadis esineb väljend ‘haiglaslikkuseni pingutatud poliitiline korrektsus’, milles ‘poliitkorrektsus’ on raamistatud negatiivselt kui patoloogia. Seega võib fraasi ‘haiglaslikkuseni pingutatud’ pidada ka intesifikaatoriks. Kuna Pullerits raamistab ‘poliitkorrektsuse’ millegi haiglaslikuna, on ka väidetavalt ‘poliitkorrektsuse’ poolt esile kutsutud tegevus ebaloomulik ja võimendatud (‘kisa taevani’, ‘taevas maa peale langenud’ - jutt käib Jürgen Ligi väljaütlemistest Maire Aunaste aadressil). Samuti on ta ‘poliitilisele korrektsusele’ omistanud agentsuse (‘käsib anda’), mille tulemus on samuti võimendatud (‘halastamatu’) ja vägivaldne (‘tuld’). Seega on Pulleritsu artiklisse kokku pakitud väga mitmed ‘poliitkorrektsusega’ seotud levinud arusaamad: sellega on mindud liiale, see on olemuselt vägivaldne ja ebaloomulik, sellele saab abstraktse nähtusena omistada agentsuse, see on seotud sõnalise diskrimineerimisega.

3.4 Poliitkorrektsus kui eliidile omane praktika

Antud kujutusviisi alla liigitasin kokku 37 tekstinäidet. Kujutusviisi tunnuseks on ‘poliitkorrektsuse’ omistamine eliidile, kelle hulka lugesin mh näiteks poliitikud, ametnikud, ajakirjanikud ja eksperdid ehk need, kellel on ühiskonnas teistest enam privileege, teadmisi või võimu. Tekstinäidetes seostatakse eliit aga hoopis silmakirjalikkuse, korruptsiooni, avalikkusega manipuleerimise ja rahvast kaugenemisega. Seepärast kasutati selle kujutusviisi puhul eliidi esindajate kohta halvustavaid väljendeid nagu ‘kartell’ ja ‘partorg’ või metafoore nagu ‘niiditõmbaja’ ja ‘tagatuba’. Eliidile vastandati mitmel puhul rahvast, seega on tegu populistliku võttega.

Näited

Vandeadvokaat Ilmar-Erik Aavakivi arutles sellele kujutusviisile tuginedes Eesti Päevalehe veergudel peapiiskop Urmas Viilma ettepaneku üle tagada abielule põhiseaduslik kaitse, leides, et ettepanek vääraks referendumit:

Minu jaoks on selle küsimuse rahvahääletusele panemine või mittepanemine näitaja, kas Eestis on võim jätkuvalt rahva käes või on see libisenud niiditõmbajate ja parteide tagatubadesse. Küsimus on ka selles, kas Eesti ühiskond otsustab jääda võimalikult iseseisvaks või uppuda poliitkorrektsuse lainesse. Kui rahval pole enam võimalust otsustada abielu tähenduse üle, pole ka demokraatiast palju järele jäänud. (Aavakivi, 2017)

See tsitaat koosneb kolmest lausest, millest kaks esimest on üles ehitatud vastandusele: 1) rahvas *versus* 'niiditõmbajad' ja 'parteide tagatoad'; 2) iseseisvus *versus* 'poliitkorrektsus', kusjuures teine paarik laiendab esimest. Iseseisvus tähendab Aavakivi käsitluses seda, kui võim on rahva käes. Niiditõmbajate ja parteide tagatubadega seostub antud tsitaadis 'poliitkorrektsuse laine' - need on kõik pigem negatiivse tähendusvarjundiga metafoorid. 'Niiditõmbaja' mõiste vihjab tegelaskujule, kes avalikkuse eest varjatult protsesse juhib. 'Partei tagatuba' viitab mõjuvõimsale otsustajate seltskonnale erakonna sees, kes pole sellisele positsioonile jõudnud avaliku ja demokraatliku protsessi tulemusena, vaid mingite teenete eest või tutvuste kaudu. Mõlemad metafoorid annavad mõista, et võim on libisenud väikese otsustajateringi kätte, kellel puudub selleks piisav mandaat. Viimases lauses võrdsustabki Aavakivi rahva piiratud otsustusõiguse abielu küsimuses ebademokraatliku ühiskonnakorraldusega. Samas ei täpsusta Aavakivi kordagi, keda ta niiditõmbajate all täpsemalt silmas peab. Jääb mulje, et see mõiste tähistab parlamentaarset otsustusprotsessi tervikuna, millele Aavakivi vastandab otsedemokraatia.

Selle kujutusviisi kasutamise poolest paistsid silma EKRE poliitikuid. Näiteks Mart ja Martin Helme kasutasid seda kujutusviisi kokku seitsmel korral teiste poliitiliste jõudude kritiseerimiseks. Just valimiseelsetel perioodidel hakkas mõiste nende sõnakasutuses rohkem figureerima. Erandiks on siin erakonna esimehe Mart Helme uusaastatervitus

oma erakonnakaaslastele, milles ta väitis, et Reformierakonna tõrjumine valitsusest 2016. aastal on suuresti EKRE senise töö tulemus:

“Lõppude lõpuks pole praeguseks enam mingit kahtlust, et võitlus, mida oleme pidanud kartellierakondade ja nende poolt kultiveeritava vale, korruptsiooni, poliitkorrektsuse, rahvusriikluse hülgamise ja suveräänsuse loovutamise vastu on hakanud vilja kandma. Juba ainuüksi meie olemasolu lõhub kartelli jalgealust ja uskuge mind, meie osa Reformierakonna kukutamises võimult on tunduvalt suurem, kui avalikkuses välja paistab,” kirjutas Helme, kes küll ei täpsustanud, milles konkreetselt EKRE roll seisnes. (Koorits, 2017)

Selles näites esineb 'poliitkorrektsus' nimisõnana, mille Helme omistab kartellierakondadele. Helme kasutab siin võtet, mida on tema väljaütlemistes varemgi täheldatud (Hollo, 2019), kuhjates üksteise otsa erinevaid süüdistusi oponentide aadressil. Teised erakonnad on 1) valelikud; 2) korrumpeerunud; 3) 'poliitkorrektsed'; 4) hüljanud rahvusriigi; 5) loovutanud suveräänsuse. Helme ei kvalifitseeri samas ühtegi süüdistust, st ta ei selgita täpsemalt, mida ta valelikkuse või poliitkorrektsuse all mõtleb, kuid ilmselt on tegu märksõnadega, mis EKRE toetajate peal töötavad, nii et neid on põhjust poliitilistes avaldustes ikka ja jälle mainida.

Oluline on siinkohal, et 'poliitkorrektsust' heidetakse ette poliitilisele eliidile, kellele Helme viitab halvustavalt kui 'kartellierakondadele' või lihtsalt 'kartellile'. Mõlemad on negatiivsed mõisted, mis pärit majandusest, kus kartellikokkulepe tähistab kitsa grupi tootjate lepingut turukonkurentsi piiramiseks või kaotamiseks. Poliitikasse ülekantuna tähistab mõiste võimul olevate parteide kokkuleppeid poliitikas osalemise lävendi tõstmiseks. Eesti kontekstis on mõistet kasutatud näiteks parteide rahastusmudeli kritiseerimiseks, mis soosib Riigikogusse pääsenud erakondi, kes saavad ainsatena erakondade rahastamise seadust muuta ja seega rahavooge juhtides ühtlasi oma toetust tsementeerida. Seega on siin näites olemas nii halvustav viide eliidile ('kartell') kui ka eliidi seostamine 'poliitkorrektsusega'.

EKRE poliitikutele järgnes selle kujutusviisi kasutamise poolest välispoliitika vaatleja Toomas Alatalu, kes päev pärast Donald Trumpi ametisse vannutamist analüüsis Trumpi tabanud kriitikalainet meedias:

Rikkurina pole Trump siiani kuulunud kedagi, nüüd aga tahetakse, et ta kedagi kuulaks, võtaks üle selles seltskonnas kehtivad kõnemaneeid ja omaks tipus valitseva poliitkorrektsuse. Selle saavutamiseks toimubki ajakirjanduse abil Trumpi lihtlabane kõikidest torudest läbilaskmine ja igast august kõlab üks ja sama - mees ei tunne poliitikat, pakub välja rumalaid ideid jne. (Alatalu, 2017a)

Tsiteeritud tekstinäites esineb 'poliitkorrektsus' nimisõnana ning Alatalu omistab selle tipus paiknevatele inimestele. Ilmselt on siin mõeldud tipp-poliitikuid, sest Trumpi majanduslik edu, mida Alatalu selles tsitaadis samuti markeerib, võiks ta samuti ühiskondlikus hierarhias tippu paigutada. Selle asemel väidab Alatalu, et just Trumpi jõukus tagab selle, et ta on oma poliitilistes otsustes vaba. Kui Trumpi iseloomustab Alatalu isepäise liidrina, siis poliitvälja kirjeldamiseks kasutab Alatalu termineid, mis justkui allutavad seal osalejad mingitele neist sõltumatutele reeglitele ('kehtivad', 'valitsev'), mida tuleb aktsepteerida. Nii on ka 'poliitkorrektsus' Alatalu sõnade kohaselt üks poliitilisele eliidile omane praktika, millele Trump vastukaalu pakub.

3.5 Poliitkorrektsus kui argus

'Poliitkorrektsus' tähistamas argust - sellele kujutusviisile on omane, et nimisõna 'poliitkorrektsus' või omadussõna 'poliitiliselt korrektne' esinevad koos omadussõnaga 'arg'. Lingvistid nimetavad seda kollokatsiooniks. Arguse asemel võidakse 'poliitkorrektsusele' viidata ka metafoorsete väljenditega nagu 'selgrootu' või 'hambutu' või siis sõnadega nagu 'kartma', 'hellitav' ja 'hirm'. Sage oli selle kujutusviisi puhul ka vastanduse loomine 'poliitkorrektsuse' ja julguse vahel. Sel juhul tunnustati selliseid inimesi, kes julgevad ebameeldivaid tõdesid välja öelda. Peamiselt omistati 'poliitkorrektsus' selle kujutusviisi puhul poliitilisele eliidile ja eriti nendele erakondadele, kes on pikalt võimu juures olnud. Vastupidise näitena - ehk julge poliitiku eeskujuna - osutati Eestis EKRE-le ja välismaal Ameerika president Donald Trumpile. Antud kujutusviisi alla liigitasin kokku 25 tekstinäidet.

Näited

Pärast seda, kui araablased terroristid ründasid prantsuse satiiriajakirja Charlie Hebdo toimetust Pariisis, avaldas Õhtuleht juhtkirja, milles julgustati Euroopat jääma kindlaks oma väärtustele. Selles arutluskäigus jõuti lõpuks Eestini:

Eestis oleme oma siseasjades olnud leebemast leebed ja aralt poliitkorrektsed. Meie pilapildidki ei tõuse tihti poliitilise satiiri tasemele. Me solvume juba sisserändaja mõiste peale ega julge valjul häälel kõnelda rahvussuhetestki, neil teemadel karikatuuride avaldamisest rääkimata. Igapäevaküsimusteski ei julge me oma seisukohta välja öelda ning internetis oma vaikimise kibestumust välja elades kasutame anonüümsust kui kilpi. Kuhu oleks meil veel taganeda? (Juhtkiri | Euroopal..., 2015)

Selles tekstinäites on laiendatud 'poliitkorrektsust' kui omadust täiendava omadussõnaga 'arg'. 'Arg poliitkorrektsus' on Eesti ühiskonna üheks tunnusjooneks, millega käib kaasas liialt kergekäeline solvumine, pehmes vormis enesetsensuur, anonüümsuse kattevarjus toimetamine ja nüri poliitiline huumor. Seejuures viitab juhtkiri paar kuud varem toimunud juhtumile, kus rahandusminister Jürgen Ligi pidi oma ametikohalt tagasi astuma pärast seda, kui oli sotside esimeest Jevgeni Ossinovskit nimetanud „sisserändaja pojaks roosast erakonnast“ (Kangro, 2014). Juhtkiri, mis peaks esindama Õhtulehe toimetuse seisukohta, peab jõulist kõnepruuki ja isegi teatud ebaviisakust vajalikuks kriteeriumiks poliitiliste diskussioonide pidamiseks. Seda põhjendatakse juhtkirjas ajakirjanduse toimimiseks vajaliku julgusega küsida ebameeldivaid ja kriitilisi küsimusi. Seega pole julgus konkreetsele isikule omistatud positiivne kvaliteet, vaid vaba ajakirjanduse baasväärtus, mida 'poliitkorrektsus' väidetavalt tasalülitab.

Julgete poliitikutena tõsteti uuritud tekstivalimis mitmel puhul esile konservatiive. Mõnikord tegid seda konservatiivid ise. Näiteks EKRE ridades parlamenti pääsenud Jaak Madison selgitas ajakirjanikele, miks nii Trumpi kui EKRE poliitikute väljenduslaad paneb paljusid 'õhku ahmima':

“Konservatiivid ütlevad välja asju, mida teised kardavad öelda poliitkorrektsuse pärast. Poliitkorrektsus on siis see, kui ei julgeta tõe välja öelda, kartes kedagi haavata või solvata. Trump ütleb otse asju välja, mida ta arvab. Aga tema sõnakasutus, mis puudutab naisi, mehhiklasi või

immigrante, on kordades vängem, kui siin teatud Euroopa parteidel,”
rääkis Madison. (Raud, 2016a)

Madison kasutab siin 'poliitkorrektsust' nimisõnana. Ta ei kasuta küll sõna 'arg', kuid antud kujutusviisile viitavad siin fraasid 'kardab öelda' ja 'ei julge'. Kellegi kartust või julguse puudumist on Madison põhjendanud 'poliitkorrektsusega'. Need 'teised', kellele Madison julguse puudumist ette heidab, on peavoolu erakonnad, kes on pikalt võimul olnud. Tõsi, ka konservatiivsed erakonnad on riike juhtinud enne Trumpi ja EKRE-t, kuid pigem osutab Madison 'konservatiivide' mõiste kasutades kitsale niššile selle maailmavaate sees, kus tegutsevad poliitilised jõud, keda meedias nimetatakse 'paremäärmuslikeks' või 'parempopulistlikeks'. Sellise poliitilise jõu esindaja soovi kasutada välismaa mõttekaaslaste kohta neutraalset terminit 'konservatiivid', võib pidada katseks üldsuse silmis radikaalseid vaateid ja seisukohti normaliseerida. Samas on siin tsitaadis ära markeeritud ka teised 'poliitkorrektsuse' kujutusviisid: tõele osutamine viitab kujutusviisile 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine', haavamisele ja solvamisele osutamine aga kujutusviisile 'poliitkorrektsus kui diskrimineerimise vältimine'.

Kolmas näide sellest kujutusviisist pärineb kirjanik Siim Veskimehelt, kes lahkas ühes oma filosoofilises mõtiskluses Eesti erakondade probleeme:

Ei, asi pole ainult üheks reformivaenulikumaks jõuks osutunud reformarites, kelle ainus reaalne mõte on võimulpüsimine. Kui vaadata nõukanostalgilisi kesikuid, hambutuid ja teovõimetuseni poliitkorrektseid sotse, üldse mitte midagi konstruktiivset pakkuvaid rohelisi, tagurlikes unelmates elavaid konservatiive ja... eee, mis üldse võiks olla IRLi eksisteerimise mõte? Jah, nutt tuleb peale. (Veskimees, 2014)

Selles tekstinäites esineb 'poliitkorrektsus' omadussõnana, millega Veskimees iseloomustab sotse. Seejuures väärib mainimist, et Veskimees oli Sotsiaaldemokraatliku Erakonna üks asutajaliikmetest ja kuulus sotside ridadesse kuni 2012. aastani. Kaks aastat pärast parteist lahkumist nimetab ta sotse aga 'hambututeks'. See on metafoor, mille olen samuti antud kujutusviisiga sidunud. Piltlikult öeldes tähendab hambutu nürimeelset. Hambutu erakond on selline, mille liikmed ei julge esineda reljeefsete seisukohtadega. Veskimees seob 'poliitkorrektsuse' tsitaadis suisa teovõimetusega, st hambutus on arenenud paralüüsiks: kes ei suuda võtta seisukohti, ei suuda varsti ise ka tegutseda.

3.6 Poliitkorrektsus kui diskrimineerimise vältimine

Antud kujutusviis seostub kõige otsesemalt 'poliitkorrektsuse' sünnilooga Ameerikas, kus terminiga hakati tähistama praktikaid, mille eesmärk oli erinevatesse vähemusgruppidesse kuuluvate või ühiskondlikult tõrjutud positsioonil olnud isikute ebavõrdse kohtlemise, alandamise või solvamise vältimine selleks teatud formaalseid reegleid rakendades. Nii tunneb selle kujutusviisi ära sõnale 'poliitkorrektsus' eelneva või järgneva fraasi asemel pigem pikemast lausest või lõigust, milles osutatakse 1) mingisugustele ühtlustavatele kvootidele (näiteks tõmbeluku-meetod valimisnimekirjas); 2) vähemuste vaatepunkti aktsepteerivale sõnakasutusele (näiteks 'neegri' asemel väljendi 'mustanahaline' eelistamises); või 3) üldisemast osutusest vähemusgruppide kaasnevale sensitiivsusele (kurjategijate rahvuse mitte mainimine). Seejuures oli see kujutusviis üsna võrdselt jaotunud nende autorite vahel, kes näevad 'poliitkorrektsust' negatiivse nähtusena ja nende vahel, kes peavad seda väärtuslikuks. Esimesed suhtusid kirjeldatud praktikatesse irooniliselt ja halvustavalt (kasutades selleks intensifikaatoreid ja metafoore), teised püüdsid neid põhjendada ja selgitada. Kui esimesel juhul mõiste lihtsalt n-ö pillatakse lugejatele, jättes see reeglina sisustamata, siis teisel juhul üritati mõistet kuidagi defineerida.

Üks formaalne meetod diskrimineerimise vähendamiseks on kvootide kehtestamine. See tähendab Ameerika ülikoolides näiteks seda, et valgete tudengite osakaalu tasakaalustamiseks tuli mustanahalisi positiivselt diskrimineerida ehk eelistada sisseastumisel võrdsete tulemuste korral mustanahalisi valgetele õpilastele. See oli üks põhjus, miks konservatiivsetes ringkondades hakati Ameerika kõrgkooli süüdistama 'poliitkorrektsuses'. Ilmselt sealt on see mõiste rännanud ka Eesti konteksti, kus 'poliitkorrektsus' esines negatiivse osutusena positiivselt diskrimineerivatele praktikatele, s.o praktikatele, mis eelistavad ebavõrdsuse kaotamise eesmärgil teatud vähemusgruppe. Antud kujutusviisi eripäraks oli 'poliitkorrektsuse' omistamine konkreetsete tegutsejate asemel tegutsemise tulemusel sündinud praktikatele, olgu selleks siis pildigaleriid või (valimis)nimekirjad. Kokku tuvastasin selle kujutusviisi valimis 20 korral.

Näited

Näiteks valis Õhtulehe arvamustoimetaja Laur Uudam selle kujutusviisi 2015. aastal president Toomas Hendrik Ilveselt riikliku teenetemärgi saanud isikute nimekirja kommenteerimiseks:

President Ilvese ordenite nimekiri oli üldiselt igavalt poliitkorrektne, sisaldades teatud protsendi venelasi, muid rahvusvähemusi, ekskommuniste, ametnikke, kaitseväelasi, kaitse- ja muid politseinikke. Raamivälisena torkasid silma Ilvese lemmikmuusik ning euroametnik, kelle meeskonnas presidendi poeg vahepeal tööd sai. (Uudam, 2015)

Tsitaadis esineb 'poliitkorrektsus' omadussõnana kõrvuti pigem negatiivse omadussõnaga 'igav', mida võib antud juhul pidada ka intensifikaatoriks. Lause teine pool selgitab, mida Uudam 'poliitkorrektsuse' all silmas peab. Tegemist on protsentide alustel kokku pandud nimekirjaga, et oleks esindatud kindel arv teatud ametite esindajaid ja rahvusi. Sellele vastandab Uudam presidendiga kuidagi isiklikumalt seotud isikud (lemmikmuusik, Ilvese poja tööandja), kelle puhul tajub Uudam teatud ootamatust - nad on 'raamivälised', st pole sinna saanud ühegi kvoodi täitmiseks. Seega põhjendab Uudam nimekirja igavust sellega, et president peab ordenite saajate nimekirja koostades lähtuma mingist raamistikust, mis representeeriks võimalikult laiapõhjaliselt ühiskonda, et keegi ei tunneks ennast kõrvale jäetuna ehk diskrimineerituna.

2015. aasta sügisel, kui pagulasdebatt alles hakkas siinmail kuju võtma, lahvatas Eestis nn "banaaniskandaal". Päästeameti õppusel, kus mängiti läbi mäss pagulaskeskuses, olid pagulasi etendanud osalejatel näod mustaks võõbatud ning käes banaanid. See võimaldas luua paralleele *blackface*'i traditsiooniga Ameerikas, kus valgenahalised esinejad värvisid oma näod mustaks mustanahaliste karikeerimiseks. Tänapäeval peetakse *blackface*'i mitmel pool maailmas rassistlikuks ja solvavaks. Ilmselt seepärast jõudis uudis õppusest ka Soome meediasse ning loomulikult tuli selle kohta kommentaare jagada ka paljudel Eestis. Delfile tegi seda endine ajakirjanik, täna poliitikas tegev Kalle Muuli, kelle tsitaat seostub antud 'poliitkorrektsuse' kujutusviisiga:

"Normaalsetele inimestel võiks ka veidi huumorimeelt olla. Ausalt, ma ei solvuks ka siis, kui järgmine kord näriksid seal õppustel valgeks värvitud nägudega inimesed kaalikaid, porgandeid ja kartuleid. Ei maksa

poliitkorrektsusega ikka päris lolliks ka minna,” leidis ta. (Kalle Muuli:..., 2015)

Muuli väidab selles tsitaadis, et “banaaniskandaali” tuleks suhtuda huumoriga. Seda võib tõlgendada argumendi delegitimeerimise strateegiana, kus millegi naljana raamistamine võtab sellelt tõsiseltvõetavuse. Nõnda antakse mõista, et mingi küsimus ei vääri edasist arutelu. Järgnevalt kirjeldab Muuli vastupidist karikatuuri: valgeks värvitud nägudega inimesed söömas kaalikaid. Ta ütleb, et tal poleks selle vastu midagi. Samas jätab selline võrdlus välja kogu *blackface*’i problemaatilise ajaloo ning vähemus- ja enamusgruppide võimudünaamika. On vaks vahet, kas vastava otsuse juures saab olla ka see grupp, keda otsustatakse karikeerida. Seda võib seepärast võrrelda asendamise kui süüdistamismängudele omase rekontekstualiseerimise võttega.

Küsitavad võrdlused ning probleemi naljana raamistamine annavad kinnitust sellest, et Muuli jaoks polnud Päästeameti õppus diskrimineeriv ning need, kes nii väidavad, on lolliks läinud, nagu ta viimases lauses täiendab. Väljend ‘lolliks minema’ on intensifikaator, millega Muuli rõhutab, et ‘poliitkorrektsusega’ minnakse liiale. Seega naeruvääristab Muuli siin diskrimineerimise vältimisega seotud praktikaid.

Odini Sõdalased on rühmitus, mis pagulaskriisi ajal Soome eeskujul ka Eestisse loodi. See koondab inimesi, kes peavad immigratsiooni turvariskiks kohalikule kogukonnale ning pakuvad seepärast oma abi tänavatel patrullides. Avalikkuses tembeldati rühmitus rassistide ja natside grupeeringuks. Postimehe kolumnist Andrei Kuzitškin tahtis enda jaoks vastuolu Odini Sõdalaste avaliku kuvandi ja nende deklareeritud eesmärkide vahel lahendada ning liitus selleks odinlaste Facebooki grupiga. Ta kirjutas seal nähtust nii:

Ma liitusin Odini Sõdalaste toetusgrupiga Facebookis, et pääseda ligi nende mõtteavaldustele. Ja mida ma neist järeldasin? Odini Sõdalaste peamine eesmärk ei ole mitte võitlus migrantidega, vaid Eesti valitsuse kritiseerimine. Sõdalaste süüdistamisel vaenu õhutamises ei ole peaaegu mingit alust: kõik tekstid on poliitiliselt korrektsed, ei mingeid islamivastaseid avaldusi ega koraani mõnitamist, pole tigedaid nalju araablaste ega mustanahaliste aadressil. (Kuzitškin, 2016)

Siin esineb ‘poliitiline korrektsus’ omadussõnana grupis avaldatud postituste kohta. Kuzitškin täpsustab kohe, kuidas ta mõistab ‘poliitkorrektsuse’ vastandit: islamivastased

avaldused, koraani mõnitamine ja araablaste ning mustanahaliste pihta suunatud halvustavad naljad. Need on asjad, mida Kuzitškin gruppi jälgides ei näinud. Selle loetelu ühisnimetajaks on vähemusgruppide sensitiivsusele osutamine, mis on antud kujutusviisi üheks tunnuseks. 'Poliitkorrektsus' tähendab selles näites midagi positiivset. Kuzitškin kirjeldab selle terminiga tekste, mis ei sisalda loetelus nimetatud negatiivseid näiteid.

3.7 Poliitkorrektsus kui ideoloogiline konstruktsioon

Järgnevas alapeatükis tutvustan 'poliitkorrektsuse' kujutusviisi, mille puhul asetati rõhk sellele kui ideoloogilisele konstruktsioonile. Ideoloogia all pean silmas ennekõike mõnda poliitilist maailmavaadet, kuid antud tekstivalimis osutati 'poliitkorrektsuse' ideoloogilisusele mõnikord ka otsesõnu 'ideoloogia' mõistet kasutades (nt väljendiga 'ideoloogiline poliitkorrektsus'). Sagedasem oli siiski 'poliitkorrektsuse' seostamine mõne poliitilise maailmavaatega, mis puhul reeglina mainiti (vasak)liberaalsust, sotsialismi või vasakpoolsust, kuid kolmel korral ka erinevas sõnastuses parempoolsust (nt 'radikaalparempoolsed', 'paremäärmuslus').

Kuna selle kujutusviisi peamiseks eesmärgiks on poliitilisi oponente halvustada, siis esines poliitkorrektsus koos negatiivset tähendusvälja omavate metafoorsete väljenditega nagu 'hüsteeriline', 'ajupeesu', 'dogma', 'ühiskondlik diktaator', mis osutavad, et 'poliitkorrektsus' on rahvale kuidagi jõuga peale surutud ja ebanormaalne nähtus. Samuti on oponentide halvustamisega selgitatav intensifikaatorite kasutamine (nt 'äärmuseni viidud poliitkorrektsus'). Antud kujutusviisi alla liigitasin kokku 17 tekstinäidet.

Näited

Kujutusviisi kasutamise poolest paistsid kõige enam silma EKRE poliitikud, kes on seda teinud kokku kuuel korral. Näiteks on seda kasutanud erakonna esimees Mart Helme artiklis, kus ta lükkas ümber teiste erakondade süüdistused EKRE aadressil:

Ennast liberaalsete väärtuste dogmaga piiranud inimestele on muidugi arusaamatu, mida meie erakond siis liberaalseid väärtusi ehk homondust, estofiilsust, massiimmigratsiooni ja ühiskonda suukorvistavat poliitkorrektsust vastustades tegelikult taotleb. (Helme, 2017b)

Selles näites esineb 'poliitkorrektsus' nimisõnana pikemas liberaalseid väärtusi loetlevas nimekirjas. Tegemist on nimetamismõttega, mille käigus Helme tõstab esile poliitiliste oponentide negatiivseid omadusi. Eelkõige neid, mis tema valijatele võiksid korda minna. Seepärast on nimekirjas näiteks seksuaalvähemuste küsimus ('homondus') ja massiimmigratsioon, mis on olnud viimastel valimistel EKRE platvormi keskseteks teemadeks. Et kõrvuti nendega on mainitud ka 'poliitkorrektsust', annab tunnistust sellest, kuivõrd programmiliseks EKRE esimees 'poliitkorrektsust' peab. Helme väidab, et 'poliitkorrektsus' on üks väärtustest, millele EKRE kui nime poolest konservatiivne erakond vastu seisab ('vastustab'). Seejuures kasutab Helme siin suukorvi-metafoori kaudu ühtlasi ka kujutusviisi 'poliitkorrektsus kui tsensuur'.

Samas artiklis tugevdab Helme eelnevat, mõiste ideologiseeritusele osutavat väidet hiljem:

Valesid jätkub aga veelgi. Võtame või väite, nagu hakkaks meie erakond võimule saades kultuuriasutusi sulgema ja seaks sisse tsensuuri. Tsensuuri, muide, on liberaalid sildistava laimu, poliitkorrektsuse ja rahaga manipuleerimise abil juba sisse seadnud. Meie, vastupidi, kavatsime sedasorti tsensuuri likvideerida. (*Ibid*)

Kui eelnevalt oli Helme 'poliitkorrektsust' käsitlenud kui väärtust, siis selles tsitaadis on tegu osaga mitmekesisest liberaalsest paketist, mis toob laiemas plaanis endaga väidetavalt kaasa tsensuuri. Seega on siin teistkordselt käibel ka 'poliitkorrektsus kui tsensuur' kujutusviis. Tegijaks on antud tekstinäites liberaalid, st 'poliitkorrektsus' on Helme väitel korraga nii nende väärtus- kui tegevustasandil tuvastatav. Siin ja eelmises näites on tuvastatav n-ö poolik ideoloogiline ruut, st mõlemal puhul loetleb Helme poliitikaid ja arusaamu teiste erakondade agendast, millele EKRE tema väitel vastandub, kuid ta ei nimeta konkreetset, mis on tsensuuri, 'poliitkorrektsuse' või estofiilsuse vastandiks, mis on ideoloogilise ruudu strateegiale üldiselt omane.

Sama kujutusviisi kasutas Trumpi valimisvõidu järgselt Ameerika poliitika analüüsimiseks Tartu Ülikooli usuteaduskonnas teadurina töötanud Peeter Espak, kes võtab lähtepunktiks jutusaate "*Real Time with Bill Maher*" saatejuhi kommentaari:

Olles ülikriitiline Donald Trumpi suhtes, tunnistab Maher oma sõnavõttudes asjaolu, et hüsteeriline solvumiskultuuril põhinev

poliitkorrektne progressiivne liikumine kaotas valimistel omaenda oskamatusesse tõttu. (Espak, 2017)

Selles tsitaadis on 'poliitkorrektne' üks mitmest omadussõnast, millega Espak iseloomustab progressiivset liikumist. Artiklist tuleb välja, et progressiivne liikumine tähendab Espaki jaoks ennekõike Ameerika demokraatlikku parteid, samas kui mitteprogressiivsuse võrdsustab ta artikli alguses üldisemalt konservatiivsusega. See arusaam tuleb ilmsiks ka tsitaadi viimases lauses, milles Espak vaagib progressiivse liikumise valimistel saadud kaotuse tagamaid. Kaotajaks osutus aga just demokraatliku partei kandidaat Hillary Clinton.

Seejuures kasutab Espak erinevaid epiteete progressiivse liikumise kirjeldamiseks: lisaks 'poliitkorrektsusele' iseloomustavat seda veel 'hüsteerilisus' ja 'solvumiskultuur'. Mõlemad mõisted viitavad emotsionaalsusele, hüsteeria ja patoloogiale, mis annab edasi arusaama, et progressiivne liikumine on ebanormaalne. Tegemist on negatiivse raamistamisvõttega, kus Espak osutab demokraatlikule parteile terminitega, millel on negatiivne tähendusväli, kusjuures selliste terminite hulka võib teatud auditoriumi jaoks kuuluda ka 'progressiivne', mida on hakatud seostama liiga liberaalsete poliitikasoovitustega. Espak illustreerib oma artikliga, kuidas maailmavaatelised vaidlused on muutunud globaalseks, kasutades lisaks 'poliitkorrektsusele' veel ühte terminit, mis tuli käibe Ameerikas, kuid on nüüdseks ka Eestis kanda kinnitanud. Selleks mõisteks on 'solvumiskultuur' ja järgmine tekstinäide avab selle tausta lähemalt.

Leidus üks autor, kes nimetas 'poliitkorrektsust' hoopis parempoolsete poliitikute leiutatud vandenõuteooriaks. Kahel korral osutas sellisele võimalusele Eesti Inimõiguste Keskuse juht Kari Käsper, kes analüüsis 2015. aasta alguses kohalikke 'solvumiskultuuri' ilminguid (mida Eestis toona veel Jürgen Ligi ministriametist taandumisega päädinud sõnavõttudega seoti):

Võrdsuse jaoks kõige akuutsem oht on samuti USA-st alguse saanud radikaalparempoolses konspiratsiooniteoorias, mille kohaselt on tänapäeva maailma kõigis nende jaoks ebameeldivates arengutes süüdi Frankfurdi koolkonna vasakpoolsed sotsiaalteadlased, nn kultuurimarksistid. Nad on süüdi selles, et löid multikultuursuse, sallivuse

ja poliitkorrektsuse narratiivid eesmärgiga lammutada lääne kultuurinormid. (Käsper, 2015)

Käsper tegeleb selles artiklis osalt teooriavahendusega, kui ta tutvustab kohalikule audtioriumile mõiste 'solvumiskultuur' ajalugu, viidates Robert Hughes'i raamatule "*Culture of Complaint: The Fraying of America*", kus kirjeldatakse Käsperi väitel maailma, mis on võrdsustamise taotlustega liiga kaugemale läinud. Käsper ise peab mõistet katseks legitimeerida naiste või vähemuste allasurumist ühiskonnas.

Tsiteeritud tekstinäites vaatlleb Käsper päevapoliitilisi debatte kõrgemalt historiseerivalt positsioonilt, püüdes osutada näpuga nende algpõhjusele. Ühelt poolt kordab Käsper siin üle nn radikaalparempoolsete enda narratiivi 'poliitkorrektsusest' kui kultuurimarksistide kätetööst, mis on mõeldud Lääne tsivilisatsiooni aluseid õõnestama, teisalt lisab Käsper sellele omapoolse kommentaari, nimetades antud narratiivi ohtlikuks vandenõuteooriaks, sisuliselt valeuskumuseks. Kui Käsper ütleb, et 'poliitkorrektsuse narratiivid on loodud', siis viitab see arusaamale, et need on kunstlikud või isegi fiktsionaalsed.

Käsper oli ka üks väheseid uuritud tekstivalimis, kes omistas 'poliitkorrektsuse' parempoolsetele. Samas langes tema arusaam kokku antud magistritöö teoreetilises osas välja toodud akadeemilise käsitlusega 'poliitkorrektsuse' ajaloost, viidates sellele, et ta on mõiste geneesiga teoreetiliselt tasandil hästi kursis. Järelikult eeldab mõiste parempoolsetele omistamine teatud taustateadmisi, sest ka kohalikus arvamusruumis on kinnistunud seos 'poliitkorrektsuse' ja vasakpoolsuse vahel. Miskit, mis on kinnistunud, on kergem fraasina pillata (nagu on enamikele näidetele valimis iseloomulik), samas kui kinnistunud arusaama kummutamine eeldab pikemat selgitustööd, mida Käsper antud tsitaadis pakub.

3.8 Poliitkorrektsus kui millestki kõrvale hiilimine

Antud 'poliitkorrektsuse' kujutusviisi kohta leidsid valimis 16 tekstinäidet ning kõigil juhtudel oli 'poliitkorrektsus' kasutusel omadussõnana. Enamasti kasutati seda otsekõnele eelnevas või järgnevas saatelauses, kus tegu oli ajakirjaniku või toimetaja hinnanguga allikalt saadud vastuse selgusele. Selle kujutusviisi puhul oli 'poliitkorrektne' selline vastus või kommentaar, mis ei vasta ajakirjaniku hinnangul otseselt küsimusele,

läheb teemast mööda. Kujutusviisist 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine' eristab seda asjaolu, et sõnakasutus pärines enamasti ajakirjaniku või toimetaja sulest, mitte otse allikalt. Teine võimalus on, et väljendit kasutanud allikas viitas nõnda ise kellegi teise ütlusele. Peamiselt viidati selle kasutusviisiga poliitikute või ametnike väljaütlemistele.

Näited

'Poliitkorrektsusest' on mõne toimetaja jaoks saanud parasiitsõna, mida tarvitada juhtudel, kui allikas ei anna soovitud vastust. Näiteks pea kolmandik (5) selle kujutusviis kasutusjuhtudest pärineb artiklitest, mille toimetajaks oli Karoliina Vasli, kes pikkis mõistet tihti oma allikate jutu vahele. Näiteks 2016. aastal, kui valiti Riigikogu juhatust ning Keskerakond oli Edgar Savisaare ja Simsoni-Ratase leeri vahel lõhki, uuris Vasli Rataselt, kuidas vastuolud erakonna sees hääletustulemust mõjutasid:

Õhtuleht uuris Jüri Rataselt, kas fraktsioon leppis enne riigikogu aseesimehe valimist kokku, et hääletatakse üksmeelselt või mitte? Ratase toonitas poliitkorrektselt, et hääletamine on salajane ja igaüks teeb oma otsuse ise. (Vasli, 2016)

Vasli on ajakirjanikuna otsinud siit intriigi, sest eelnevalt on teada, et 11 hääletussedelit olid kehtetud. See annab alust spekulatsioonidele, et põhjuseks võisid tõesti olla pinged Keskerakonnas. Ratasele esitatud küsimuses, mida Vasli lugejatele refereerib, peaks poliitikut keerulises situatsioonis justkui testima, sest poliitika kirjutamata reeglid näevad hääletustel ette fraktsioonide ühtsust. Igasugused vastuolud tuleks enne hääletust fraktsiooni sees läbi arutada, et seejärel ühtsena hääletama minna. Seega küsib Vasli Rataselt ebameeldiva küsimuse, kui pinged on tõepoolest õhus. Ratase vastus, mida Vasli kirjeldab kui 'poliitkorrektset', pareerib aga küsimuse formaalsetele protseduurireeglitele osutamisega. Hääletus on salajane, seega ei saa Ratase teada, kas tema erakonnakaaslased hääletasid üksmeelselt. Ja isegi kui ta teaks, kelle poolt hääletati, siis peaksid saadikud seaduse järgi olema oma otsustes vabad. Seega annab protseduuriline reglement Ratasele ettekäände ebamugavast küsimusest kõrvale hiilida, mis Vasli hinnangul muudab tema vastuse 'poliitkorrektseks'.

Kirjanik ja toimetaja Kaupo Meiel lõi oma arvamuses paralleeli arhitektidega, kes kujundavad meie füüsilist ruumi, ning arhitektidega, kes seaduste ja otsustega kujundavad

ühiskondlikke protsesse, kuid kelle nimed jäävad enamasti varjatuks. Selle kujundliku võrdluse käigus leidis mainimist ka 'poliitkorrektsus':

Kas Eesti elu ja poliitika on funktsionaalne või tähendab valitsusevahetus ainult järjekordset tööd eksterjööri kallal? Kas meie riigis on mõni siseaken, mis valguse tagatubadesse viib? Neile küsimustele vastamisel tuleb ilmselt poliitkorrektselt sõnada, et üks aeg näitab. (Meiel, 2016)

Selles tekstinäites esitab Meiel esmalt kaks küsimust, jätkates arhitektuuriliste detailide kaudu ('eksterjöör', 'siseaken') poliitikale viidates ühteaegu artikli keskset võrdlust. Ta ütleb ise, et need küsimused eeldavad 'poliitkorrektset vastust', täpsustades, et peab selle all silmas ütlust 'üks aeg näitab'. See on rahvakeelne väljend millegi sellise kohta, mille osas täpset vastust anda ei osata, elu ise annab ühel hetkel selle vastuse. Sellist väljendit kasutatakse, kui ei osata või soovita mõnele küsimusele vastata.

Samas ei kasuta seda kujutusviisi ainult ajakirjanikud. Põgenikekriisi haripunktis kirjutas EKRE liige Jaak Madison reisikirja kriisi epitsentrist Lesbose saarelt. Seal kohtus Madison Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Ameti (Frontex) esindajatega, kellega ta vestles Euroopa Liidu võimalikest tegevuskavadest kriisi haldamisel:

"Nad muutusid väga poliitkorrektseks, nad ei soovinud väga võtta seisukohta, mida peaks tegema, aga anti kergelt mõista, et nad loodavad poliitilise kokkuleppe saavutamisele," kirjeldas Madison, ja viitas, et oodatakse põhimõttelisi muutusi Türgi käitumisviisis. (Kreeka paadipõgenike..., 2016)

Selles tsitaadis kirjeldab Madison 'poliitkorrektsetena' Frontexi ametnike vastuseid küsimusele, mida peaks tegema põgenikekriisi lahendamiseks. Ta täpsustab, et ametnikud ei soovinud seisukohta võtta. Nende tsitaadis esinevate hinnangute põhjal võiks öelda, et Madisoni ei rahuldanud vastused, mida ta esitatud küsimustele sai. Konkreetse tegevuskava asemel rääkisid ametnikud, et neil on 'lootused'. 'Poliitkorrektsuse' mõiste abil võis Madison EKRE toetajatele ka signaliseerida, et Euroopa Liidu bürokraadid üritavad oma saamatust varjata. See läheks kokku kujutusviisiga 'poliitkorrektsus kui läänelik praktika'.

3.9 Poliitkorrektus kui viisakus

Tegu oli valimis kõige vähem levinud kujutusviisiga, mis esines 16 artiklis. Antud 'poliitkorrektsuse' kujutusviisil oli ühisjooni 'diskrimineerimise vältimise' kujutusviisiga, kuid kui viimase puhul rõhutati väljaütlemistes formalistlikele meetoditele vähemusgruppide tõrjutuse vähendamiseks, millesse tihti suhtutakse halvustavalt, siis viisakuse puhul toodi välja kollektiivselt internaliseeritud väärtused, mis peaksid meie keelekasutust muutma teiste suhtes arvestavamaks. Sellele kasutusviisile viidati näiteks siis, kui 'poliitkorrektsusega' koos mainitakse norme, kombeid, reegleid, väärtusi või kultuuri tervikuna. Seejuures mainiti korduvalt, et halvustavalt on meie eneseväljendust reguleerivaid norme hakatud siin-seal nimetama 'poliitiliseks korrektuseks', kuigi olemuslikult on tegu elementaarse viisakusega.

See oli üks põhjustest, miks mitmed autorid on 'poliitkorrektsuse' mõiste ise asetanud jutumärkidesse, et sisu tähistajast endast lahti haakida. Samas võib lahti haakimine toimuda ka pikema arutluskäigu kaudu. Seega iseloomustas seda kasutusviisi teatud käitumisharjumiste kaitsmine süüdistuste ees 'poliitilises korrektuses'. Üldistatult võib öelda, et selle kujutusviisi puhul suhtusid kõnelejad soovivalt praktikatesse, mida 'poliitkorrektsusega' on hakatud tähistama, isegi kui mõiste enda suhtes oldi tõrjuvad. Samuti võiks öelda, et võrreldes kujutusviisiga 'poliitkorrektus kui diskrimineerimise vältimine' leidis selle raamistuse puhul vähem mainimist mõiste ajalugu ja seos konkreetsete vähemusgruppidega. Antud kujutusviisi eripäraks oli ka see, et seda kasutasid peamiselt liberaalsed poliitikud või arvamustööajalased, nagu endine president Toomas Hendrik Ilves, endine Postimehe arvamustööajalase Urve Eslas ja Postimehe kolumnist Ahto Lobjakas.

Näited

Antud kujutusviisi kasutas president Toomas Hendrik Ilves Eesti taasiseseisvuspäeva tseremoonial peetud kõnes, kus ta vihjas motomeestele, kes ilmselt jõu demonstreerimiseks tegid pagulaskriisi ajal ühissõidu Vao külla, kus paikneb Eesti ainus pagulaskeskus:

Ärme hakka siin mõnitama «poliitkorrektsust». Ei. Teiste inimeste solvamine ja mõnitamine, eriti poliitikute poolt, ei eksi poliitkorrektsuse vastu. Lihtsas maakeeles on see matslus. Mootorrataste summutamata

mõirgamise keelepruugiga jutlustatakse meile, et eesti keel ja kultuur on «ohus» (President Ilves..., 2015)

Selles tsitaadis on Ilvesel mõtteline vestluspartner, kes on 'poliitkorrektsuse' kuidagi juba defineerinud ning kelle definitsiooni president kummutama hakkab. Selle vestluspartneri jaoks on 'poliitkorrektsus' mõnitusväärne sõimusõna reeglite kohta, mis keelavad teiste inimeste solvamist ja mõnitamist. Rõhutatult poliitikutele viitamine võib olla siinkohal torge EKRE suunas, kelle esindajate sõnavõtte meedia pagulaskriisi käigus võimendas, nähes neid samas ühiskonda tabanud vaenukõne laine - mille üheks väljenduseks peeti sedasama motomeeste retke Vao külla - legitimeerijatena.

'Poliitkorrektsus' esineb siin tsitaadis nimisõnana, mis on aga asetatud kõne meediale saadetud transkriptsioonis sellele kujutusviisile omaselt jutumärkidesse. Jutumärkide funktsioon antud tsitaadis on kahetine: ühelt poolt see viitab kellegi teise mõistekasutusele (teised poliitikud), teisalt annab Ilves jutumärkidega edasi ka hinnangu, et ta ei võta seda mõistet tõsiselt. Selle asemel pakub Ilves välja, et 'poliitkorrektsuse' vastu eksimise asemel võiks öelda lihtsalt 'matslus', mis on viisakuse vastand. Seega on 'poliitkorrektsus' selles tsitaadis kellegi teise kasutatav mõiste, mida kasutatakse Ilvese hinnangul viisakuse asemel, et ebaviisakaid käitumispraktikaid õigustada, sest 'poliitkorrektsuse' mõiste asetab paljude jaoks elementaarsed praktikad hoopis negatiivsemale tähendusväljale.

Solvangute, viisakuse ja 'poliitkorrektsuse' seoste üle arutles seda kujutusviisi kasutades ka ERRi arvamustoimetaja Rain Kooli oma Vikerraadio meediateemalises kommentaaris. Täpsemalt keskendus Kooli kommentaariumides vohava solvava kõnepruugi analüüsimisele:

Arvamuste paljusus on väärtus, millest vaba, demokraatliku ühiskonna ajakirjandus kinni hoiab – ka siis, kui selle arvamuste paljususe kasutajad ajakirjanduse esindajaid kusagil sotsiaalmeedias sõimavad. Nii et unustage see väidetav poliitkorrektsuse nõue. Õelge julgesti, mida te mõtlete. Aga olge lihtsalt korrektsed. Elementaarselt viisakad. Näidake, et teil on kombed. Ja mingigi häbitunne puhuks, kui need ununema juhtuvad. (Kooli, 2017)

Kooli on eelnevalt artiklis viidanud sellele, et rahvuskonservatiivset maailmavaadet omavad inimesed kurdavad tihti, et nad on sunnitud 'meelsusvanglasse', kui nad ei saa ennast väljendada täpselt nii ründavalt, kui nad soovivad. Meelsusvangla all tuleks siinkohal mõista kujundit ühiskonnast, mis valitseva maailmavaatega vastuollu minevaid sõnavõtte avaliku hukkamõistuga karistab. Näiteks on Martin Helme väljaütlemine: "Kui on must, näita ust!" toonud endaga kaasa süüdistused rassismis, misjärel on EKRE liidrid omakorda väitnud, et immigratsiooni teemadel pole võimalik rassisti silti külge saamata kriitilisi seisukohti esitada (Pärli, 2016). Antud refereeringu puhul viitab Kooli inimestele, kelle jaoks 'poliitkorrektsus' võrdub tsensuuriga (mis on üks levinud 'poliitkorrektsuse' kujutusviisidest). Kooli palub selle arusaama unustada ja keskenduda viisakusele, korrektsusele ja kombekusele. Eetiliste kategooriate rõhutamine annab põhjust väita, et tegemist on moraalsete hinnangute kaudu legitimeerimisega. Samas ei võta Kooli siin autorina selget seisukohta selle osas, mida 'poliitkorrektsus' tähendab.

Tsitaadi lõpus vastandab ta 'poliitkorrektsuse' väärtustega, mis avaliku diskussiooni tsiviliseerituna hoiavad. Kooli talitab siin sarnaselt Ilvesele, st puhastab 'poliitkorrektsuse' mõistest välja ebavajaliku (väidetav enesetsensuur), selleks et uuesti sõnastada, mismoodi on korrektne ennast arvamuspitsil ülal pidada. Kui Ilves teeb seda jutumärke kasutades, siis Kooli pikema arutluskäigu kaudu. Seejuures ei hakka Kooli selgitama, kuidas lepitada elementaarset viisakust sooviga mingeid inimgruppe avalikult vaenata, mille toob järgnevas näites välja Urve Eslas.

Eslas analüüsis Donald Trumpi populaarsust Ameerika valijate seas:

Nagu Trump ise ütleb, tal ei ole aega olla poliitiliselt korrektne, ja niisamuti ei ole selleks aega Ühendriikidel. See on laiem küsimus, mis läheb tagasi vaidluse Rousseau ja Voltaire'i vahel selle üle, kas inimene on loomult hea või on ta loomult halb ja vajab ühiskonnas koos hakkama saamiseks seadusi, reegleid, kokkuleppeid ja viisakust (mida on hakatud nimetama poliitiliseks korrektsuseks). (Eslas, 2016)

Siin tsitaadis kasutab Eslas 'poliitkorrektsuse' õigustamiseks instrumentaalse ratsionaliseerimise võtet, tuues välja 'poliitkorrektsuse' ühiskondliku funktsiooni. Ta väidab, et 'poliitiliseks korrektuseks' on hakatud nimetama nii viisakust kui ka laiemaid ühiskondlikke normatiive, mille alla kuuluvad veel seadused, reeglid ja kokkulepped -

kõik need kokku hoiavad ühiskonda koos. Seega halvustavalt 'poliitkorrektseteks' nimetatud praktikad on hädatarvilikuks ühiskondlikuks sideaineks.

Eslas keskendub oma artiklis ühele CNNi uudisloole, kus lasti Donald Trumpi toetajatel vabas vormis selgitada, miks Trump neile meeldib. Kaks vastanut hakkasid seepeale rääkima 'poliitkorrektsusest': "Trump aga ei hooli poliitilisest korrektsusest, vaid räägib südamest, nii nagu asjad on; rassistlike, ksenofoobsete, misogynüünsete väljendite kasutamine näitab, et ta ei valeta" (*Ibid*). Sellest vastusest järeldab Eslas, et Trumpi toetajad peavad teda tõekuulutajaks, ainult et tegemist pole mitte faktilise tõega, vaid tõe all peetakse silmas õigust vihata ja mingisugustest ühiskondlikest tabudest lahti öelda. Tabud kuuluvadki tsitaadis ära toodud seaduste, reeglite ja kokkulepete hulka, mis on mõeldud selleks, et kaitsta isikuvabadusi, ilma et juristid sekkuma peaksid.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Järgnevas peatükis annan vastuse varasemalt sõnastatud uurimisküsimustele, tuginedes selleks eelmises peatükis esitatud uurimistulemustele. Lisaks sisaldab peatükk meetodi kriitikat ning ettepanekuid edasisteks uurimissuundadeks. Peatükk on seotud esimeses peatükis kirjeldatud teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtadega.

4.1 Järeldused

Minu magistritöö keskne uurimisküsimus oli: kuidas kasutatakse 'poliitkorrektsuse' mõistet Eesti avalikus kommunikatsioonis? Samuti soovisin teada, millist eesmärki mõistekasutus avalikus kommunikatsioonis täidab, kes on mõiste peamiseks kasutajateks ja milliste teemadega seoses mõistet enamasti kasutatakse, sh kuidas suhestub mõistekasutus Eestis sellega, mida on välismaal (Ameerikas, Suurbritannias, Prantsusmaal ja Saksamaal) 'poliitkorrektsusega' seoses täheldatud.

Kuidas kasutatakse 'poliitkorrektsuse' mõistet Eesti avalikus kommunikatsioonis?

Diskursusanalüüsi meetodeid kasutades tuvastasin analüüsi käigus üheksa 'poliitkorrektsuse' kujutusviisi ehk raamistust. Esinemissageduse järjekorras on need:

- 1) 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine';
- 2) 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus';
- 3) 'poliitkorrektsus kui tsensuur';
- 4) 'poliitkorrektsus kui eliidile omane praktika';
- 5) 'poliitkorrektsus kui argus';
- 6) 'poliitkorrektsus kui diskrimineerimise vältimine';
- 7) 'poliitkorrektsus kui ideoloogiline konstruktsioon';
- 8) 'poliitkorrektsus kui millestki kõrvale hiilimine';
- 9) 'poliitkorrektsus kui viisakus'

Enamasti kasutati 'poliitkorrektsust' negatiivse või häbimärgistava terminina, mida valimi põhjal mitte keegi otsesõnu ei poolda.

Samas illustreerivad need üheksa raamistust, et 'poliitkorrektsus' pole Eesti avalikus kommunikatsioonis sugugi kindlapiiriline mõiste. Pigem kirjeldavad kujutusviisid mõiste 'poliitkorrektsus' erinevaid tähenduskihte, mida on võimalik vastavalt vajadusele mõistet kasutades esile tõsta. Selleks tuleb mõiste ümbritseda sobivate lingvistiliste tunnustega, sest eraldiseisvalt jääb see tühjaks tähistajaks, mille ainsaks omaduseks on negatiivse üldhoiaku esitamine. Seda ilmestab ka suur hulk neid tekstinäiteid, mida polnud võimalik ühegi kujutuv viisi alla koondada, sest mõistet ümbritsenud kontekst ei selgitanud, mida 'poliitkorrektsuse' all oli silmas peetud. See kinnitab esimeses peatükis esitatud arusaama 'poliitkorrektsusest' kui olemuslikult vaidlustatud mõistest, mida on võimalik kõnelejust sõltuvalt erinevalt defineerida ning mille peamiseks tunnuseks on hinnangulisus.

Mis eesmärkidel 'poliitkorrektsuse' mõistet Eesti avalikus kommunikatsiooni kasutatakse?

Oma töös tuvastasin kaks kesket 'poliitkorrektsuse' mõiste kasutamise eesmärki – süüdistamine ja halvustamine. Levinud lingvistiline vahend süüdistuse esitamiseks oli 'poliitkorrektsuse' mõistet kasutades grupipõhiste vastanduste loomine, nii et 'poliitkorrektsus' on antipood sellele, mida kõneleja esindab või väärtustab. Selliste vastanduste loomine oli omane mitmele 'poliitkorrektsuse' kujutusviisile. Raamistuse 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine' puhul vastandus 'poliitkorrektsusele' tõde, ausus ja objektiivsus. Kujutusviisi 'poliitkorrektsus kui tsensuur' puhul avatus, kujutusviisi 'poliitkorrektsus kui argus' puhul julgus ja kujutusviisi 'poliitkorrektsus kui eliidile omane praktika' puhul rahvas.

Teine lingvistiline vahend süüdistuse esitamiseks oli 'poliitkorrektsuse' mõiste kasutamine kõrvuti mõne intensifikaatori või metafoorse väljendiga, mis muudab 'poliitkorrektsena' kirjeldatud sündmuse või olukorra tonaalsust. Näiteks võrreldes keelekasutust normeerivaid ettepanekuid vägivallaga (Metlev, 2016b) või pidades reaktsioone diskrimineerivatele väljaütlemistele 'perversseks' ülereageerimiseks (Pullerits, 2015). Intensifikaatorite kaudu paljastub tihti see, mida Lakoff (2000: 47) on kirjeldanud eksnomineeritud gruppide püüdlusena oma võimupositsiooni kindlustada. Intensifikaatorid võimaldavad mõistuspärase ettepanekute tembeldamise ekstreemseteks, nii et nende üle polegi tarvis ratsionaalselt arutleda.

Teine 'poliitkorrektsuse' kasutusviis – halvustamine – sarnaneb paljuski süüdistamisega. Ka selle puhul loodi grupipõhiseid vastandusi ning kasutati intensifikaatoreid loodud vastanduste võimendamiseks. Peamiseks erinevuseks oli asjaolu, et halvustamise puhul esineb 'poliitkorrektsus' enamasti nimisõnana, millele on negatiivsete hinnangute andmiseks lisatud halvustavaid omadussõnu või laiendeid. Valimist ilmnes, et selle käigus kiputi 'poliitkorrektsusele' mõnikord omistama agentsust, st inimeste loodud konstruktsioon hakkas oma loojate tegevust suunama, piirama ja kontrollima ('deklareeritud poliitkorrektsus nõudis', 'poliitkorrektsus hoiab meid kindlas raamis'). Selle põhjuseks võis olla soov kujutada 'poliitkorrektsust' nii mõjuvõimsana, nagu see oleks ka oma loojate kontrolli alt väljunud. Lisaks kaovad sellise võttega pildilt tegelikud aktorid. Varasemad uuringud pole 'poliitkorrektsuse' kui kontseptsiooni agentsust käsitlenud, kuid võib olla pole sellele ka lihtsalt eraldi keskendunud.

Vähesel määral leidis valimis ka selliseid tekstinäiteid, kus 'poliitkorrektsust' õigustati. Seda kujutusviiside 'poliitkorrektsus kui diskrimineerimise vältimine' ja 'poliitkorrektsus kui viisakus' puhul. Nendele näidetele oli iseloomulik 'poliitkorrektsuse' mõistega tähistatavad praktikad tähistajast endast lahti siduda, kasutades 'poliitkorrektsuse' asemel neutraalsemaid termineid nagu 'elementaarne viisakus', 'korrektsus', 'kombekus' või 'kultuursus'. Sellega demonstreeriti soovimatust võtta omaks mõiste, mis on ühepoolset ideoloogilistel eesmärkidel defineeritud. 'Poliitkorrektsuse' kaitsjad kasutasid õigustamiseks eetilistele väärtustele osutamist, samas kui 'poliitkorrektsuse' kriitikud nimetasid neid väärtusi 'poliitkorrektsuse' vastanditeks. Siin ilmneb, kuidas 'poliitkorrektsus' on olemuslikult vaidlustatud mõiste: terminit kasutades ei pääse hinnangulisusest ning hinnangud ise võivad üksteisest kardinaalselt erineda, kuid erinevate hinnangute toetuseks leidub alati seletusi.

Kes on 'poliitkorrektsuse' mõiste peamisteks kasutajateks?

Tehtud uuring kinnitas välismaa uurijate väidet, et 'poliitkorrektsus' on levinud eelkõige nende isikute retoorikas, kes sellele vastu seisavad (Talbot, 2007; Cameron, 1995) ja siin pole vahet, kas 'poliitkorrektsuse' vastandina on esitatud julgus, tõde või sõnavabadus. Kui välja jätta raamistus 'poliitkorrektsus kui viisakus', mis oli näidete arvult valimis kõige väiksem, domineeris kõigi ülejäänud kujutusviiside puhul negatiivne mõistekasutus.

Kui mõiste kasutajate nimistut analüüsida, torkavad kõneisikutena silma EKRE poliitikud. Nendelt pärit teksinäiteid oli valimis kokku 30, millest poolte autoriks oli erakonna esimees Mart Helme. Seda võib osalt selgitada sooviga imiteerida Donald Trumpi, keda partei esindajad on ise eeskujuna välja toonud (EKRE saadikud..., 2018) ning kelle eliidivastases retoorikas 'poliitkorrektsus' läbivalt on figureerinud (Shafer, 2017).

Trump on osa globaalsest eliidivastasest tendentsist (Parmar, 2017; Decker, 2017), mille üheks väljundiks Euroopas on Brüsseli-vastasus. Just Brüsseliga seoses kasutavad Euroopa parempopulistid tihti mõistet 'poliitkorrektsus'. Näiteks Prantsusmaa Rahvusrinde juht Marine Le Pen, Hollandi Vabaduspartei liider Geert Wilders ja Itaalia Lega Nordi juht Matteo Salvini kasutasid 2016. aastal Euroopa Parlamendi loodud uue rahvuslaste saadikurühma loomisega seoses peetud ühisel pressikonverentsil mõistet 'Brüsseli poliitiliselt korrektne eliit' (Mucci, 2016), vankumatult Brexitit pooldanud UKIPi liider Nigel Farage põhjendas Brexitit ja Trumpi edu laialdase vastuseisuga 'poliitilisele korrektsusele' (Kasperowicz, 2016), Ungari peaminister Viktor Orbán on 'poliitkorrektsust' põhjenduseks tuues süüdistanud Euroopa Liitu korduvalt tegevusetuses, eriti seoses immigratsiooniküsimustega (Balogh, 2016). Need on vaid mõned näited sellest, kuidas 'poliitkorrektsus' aitab Euroopa populistide retoorikas euroskeptilisi ja eliidivastaseid seisukohti õigustada. Tänu internetile on Euroopa parempopulistide näol tegemist suuresti transnatsionaalse võrgustikuga (Caiani ja Kröll, 2015), kes vahetavad omavahel infot, ideid ja strateegiaid, mistõttu leiab uuritud valimist sarnase argumentatsiooniliini kasutamist ka EKRE esindajate sõnavõttudest. Eliidivastasuse ja euroskeptilisusega haakusid kaks tuvastatud 'poliitkorrektsuse' kujutusviisi: 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus' ja 'poliitkorrektsus kui eliidile omane praktika'.

Lisaks sellele otsivad parempopulistid 'poliitkorrektsusest' ettekäänet, et õigustada oma vähemusgruppide suhtes vaenulikku kõnepruuki, nii et populist ise jääb justkui ohvri rolli. Ohver on järjest olulisemaks muutuv identiteedipositsioon valijate mobiliseerimiseks ja poliitiliste seisukohtade esitamiseks 21. sajandil (Horwitz, 2018; Johnson, 2017). Vastuoluliste tsitaatide pärast rünnaku alla sattudes on populistidel põhjust kasutada kujutusviise 'poliitkorrektsus kui tsensuur' (ohus on sõnavabadus), 'poliitkorrektsus kui ideoloogiline konstruktsioon' (tsensuuri on kehtestanud liberaalid),

‘poliitkorrektsus kui tõe varjamine’ (meie, paremkonservatiivid, pakume ausat infot) ja ‘poliitkorrektsus kui argus’ (sellise info edastamine nõuab julgust).

Siinkohal tasub korraks mõelda, miks ‘poliitkorrektsus’ just parempopulistide sõnavaras käibel on, kuigi ka vasakpoolsete jaoks on isiku- ja sõnavabadus uuringute põhjal olulised (Yglesias, 2018). Ühelt poolt raamistab ‘poliitkorrektsuse’ mõistega kaasnev ajalooline pagas sõnavabaduse küsimuse selliselt, et probleemiks ongi liberaalid/vasakpoolsed. Teisalt on küsimus ka selles, kelle sõnavabadusest parasjagu räägitakse. Eelnevalt viidatud artiklis refereeritud uuring kirjeldab, kuidas Ameerikas sõltub hinnang kellegi sõnavabadusse nii vastuvõtja kui ka kõneleja identiteedist ja poliitilisest hoiakust. Näiteks rassistide arvamussvabaduse suhtes on liberaalid Ameerikas 90ndatega võrreldes muutunud ebatolerantsemaks. Kuidas vasak- ja parempoolsed defineerivad sõnavabadust, eeldaks aga eraldi mahukat uuringut, kus ‘poliitkorrektsuse’ käsitlemine oleks kindlasti asjakohane.

Milliste teemadega seoses mõistet enamasti kasutatakse?

‘Poliitkorrektsuse’ näol on tegemist Eesti kultuuriruumi imporditud mõistega, kuid antud uurimus näitas, et ühes mõistega on - ilmselt seoses transnatsionaalse parempopulismi arenguga - välismaalt kaasa tulnud ka kontekst ehk teemad, mille raames ‘poliitkorrektsusest’ kõnelemine on asjakohane. Seejuures on tegemist ajakohastatud kontekstiga, st ‘poliitkorrektsuse’ varast ajalugu 80ndate Ameerika ülikoolides tematiseeriti valimis harva. Kõige rohkem kasutati ‘poliitkorrektsuse’ sõna immigratsioonist rääkimisel. Osalt võis selline rõhuasetus olla ka tingitud uuringu perioodil Euroopat tabanud pagulaskriisist, mistõttu immigratsioon teemana oligi keskmisest rohkem avalikkuses päevakorral. Kas ‘poliitkorrektsusest’ ongi saanud parempopulistide jaoks immigratsioonipoliitika käsitlemisel keskne märksõna, tuleks välja selgitada võrdleva uuringuga mitmes riigis.

Trump on ‘poliitkorrektsust’ käsitlenud artiklites keskne tegelane ka Eestis, moodustades eraldi teemakimbu. Temast oli põhjust rääkida pea kõigi ‘poliitkorrektsuse’ kujutusviisidega seoses. Eelkõige tunnustati tema autentsust: ‘ta räägib asjadest nii nagu nad on’ (Nõmmik, 2016), teda iseloomustas ‘ausus ja silmakirjalikkuse puudumine’ (Remsu, 2016), ‘ta on täiesti siiras’ (Pajula, 2016a). Kõigil neil juhtudel löid autorid vastanduse Trumpi käitumise ja ‘poliitkorrektsuse’ vahel, kasutades valimis kõige enam

levinud raamistust 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine'. Laialdase leviku tõttu võiks seda pidada peamiseks 'poliitkorrektsust' defineerivaks omaduseks Eesti avalikus kommunikatsioonis. Samas oli Trumpi kaudu võimalik osutada ka teistele 'poliitkorrektsuse' kasutusviisidele, nagu eliidivastasus (Alatalu, 2017b), sellega kaasnev julgus (Raud, 2016a; Raud, 2016b) või kriitika diskrimineerimist vähendavate praktikate suhtes (Tallo, 2017). Seejuures on nende artiklite puhul tegemist enamasti Trumpi soosivalt suhtuvate käsitlustega, mis toovad tema tugevusena välja just 'poliitkorrektsusele' vastandumise.

Tasub mainida, et kuigi valimisse kuulusid ainult arvamus või Eesti uudiste rubriigis ilmunud artiklid, käsitlevad enamik näidetest ikkagi välismaal toimuvat, mis läheb hästi kokku 'poliitkorrektsuse' esinemismustriga Prantsusmaa (Toolan, 2003). Välismaa kontekst imbus sisse kommentaarides ja analüüsides, kus kirjeldatakse tegelasi ja sündmusi, mis toimusid väljaspool Eestit või olid oma olemuselt globaalsed (pagulaskriis, #MeToo liikumine). See justkui annaks alust väita, et Eestis esineb vähe sellist, mida saaks nimetada 'poliitkorrektseks', kuigi leidub ka selliseid näiteid: nii kirjeldati 'poliitkorrektsena' Okupatsioonide Muuseumi ümber nimetamist Vabamuks (Gräzin, 2016a; Gräzin, 2016b), reaktsioone minister Urmas Reinsalu "kanakarja kambaka" repliigile (Jürgenson, 2018), poliitikute seisukohavõtte Vao pagulaskeskuse süüitamise järel (Pöld, 2015) või eelmises peatükis kirjeldatud "banaaniskandaali" kommentaare meedias (Kalle Muuli:..., 2015). Aga selliseid näiteid oli vähe ning nende ühisnimetajaks on enamasti mingisuguste avalikkuses juba kõlanud seisukohtade naeruvääristamine või taunimine. Sama tendentsi ehk debati sisu asemel selle vormile keskendumist täheldasid Granath ja Ullén (2019: 284) ka ajakirja *Time* tekstikorpust analüüsides.

Konkreetsetest Eesti näidetest pakkus kõige rohkem 'poliitkorrektsusega' seoses kõneainet Jürgen Ligi tagasiastumine pärast Jevgeni Ossinovski solvamist Facebookis. Valimis antud teemat käsitlenud artiklites nähti Ligi pigem kannatajana, kes oli sunnitud tagasi astuma avalikkuse ülereageerimise tõttu. Selle käigus vastandati ajakirjanduses Ligi jõulisi maneere teistele poliitikutele omase 'poliitkorrektsusega' (Kerge, 2014; Kiin, 2014) või seostati 'poliitkorrektsus' kergekäelise solvumisega (Loho, 2014; Kiin, 2014). Teisel puhul kasutati nähtuse kirjeldamiseks ka 'solvumiskultuuri' mõistet, mis on samamoodi välismaalt Eestisse imporditud, nagu ka tõenäoliselt nende kahe omavaheline seos, mida paaril korral mainiti (Espak, 2017; Pajula, 2016b).

Antud uuring ei andnud küll vastust 'poliitkorrektsuse' kujunemisloo kohta Eestis, kuid asjaolu, et kujutusviis 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus' oli leviku põhjal teisel kohal, annab välismaa analoogiate põhjal alust arvata, et mõistekasutus on Eesti avalikkuses pigem üsna värske. Nii leidsid briti keeleteadlased, et 90ndatel esines mõiste Suurbritannias esmalt koos mõistetega 'Ameerika' või 'ameeriklane' (Johnson, Culpeper ja Suhr, 2003: 37), kuid hiljem mõiste väärapärasusele osutamine vähenes. Seega võib raamistuse 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus' laialdane levik olla tingitud välismaalt imporditud mõiste uudsusest. Teisalt võib tegu olla jääva nähtusega, mida seletaks parempopulistlikele erakondadele iseloomulik euroskeptitsism. Sellisel juhul oleks 'poliitkorrektsus' veel üks euroopalik väärtus, millele vastandumise pinnalt on võimalik oma rahvuslikku agendat propageerida. Sellele viitavad EKRE esimehe sõnavõtted, milles 'poliitkorrektsus' on ühe keskse väärtusena, millele EKRE vastandub, esile tõstetud (Helme, 2017a; Helme, 2017b).

Lõpetuseks, kuigi tegemist pole enam minu uurimisküsimusega, võiks siiski üldistavalt küsida, miks 'poliitkorrektsus' Eesti avalikus kommunikatsioonis nõnda levinud on? Ilmar Raag väitis, et 'poliitiline korrektsus' Eestis on surnud, sest puudub sotsiaalne grupp, kellel oleks piisavalt võimu, et kehtestada norme (Raag, 2018). Mina väidan kooskõlas Lakoffi (2000) kirjeldatud eksnominatsiooni teooria ja Fairclough' (2003) kultuurilise muutuse arusaamaga, et kirjeldatud võimuvaakum ongi põhjuseks, miks avalikkuses järjest enam 'poliitkorrektsusest' on põhjust rääkida.

Nimelt on sotsiaalteadlased kirjeldanud Eesti ühiskonna fragmenteerumist väiksemateks sotsiaalseteks gruppideks vanuse, etnilise tausta, sissetuleku, meediatarbimise ja sotsiaalse sidususe põhjal (Lauristin jt, 2017). Fragmenteerunud ühiskonnas võtavad avalikust arutelust osa väga erinevate vaadetega inimgrupid, kes teevad seda oma grupisisestest normidest lähtuvalt. Nendest grupisisestest normidest lähtuvalt mõõdetakse ka avalike arutelude taset või püütakse grupipõhiseid norme ka grupivälistele aruteludele üle kanda (Peege, 2015). Seega käibki avalikkuses võitlus selle nimel, milliseid ja kelle sõnastatud norme laiem üldsus aktsepteerima hakkab. Hetkel on 'poliitkorrektsus' retoorilise vahendina konservatiivse maailmavaate esindajate teenistuses. 'Poliitkorrektsus' on nende jaoks vahend teatud seisukohtade diskrediteerimiseks, viidates nende võõrapärasusele, ideoloogilisusele või repressiivsusele, et need seeläbi ideede turuplatsilt välja tõrjuda.

Kui ühiskondlik killustumine jätkub, siis ei kao 'poliitkorrektsus' avalikust kommunikatsioonis tõenäoliselt kusagile. Sellega tuleb õppida elama ning läbi nägema manipulaatiivsetest taktikatest, mida mõiste kasutamine endas mõnikord kätkeb. Antud magistritöö võiks ajakirjanikel ja toimetajatel aidata parempopulistide retoorilisi strateegiaid paremini tuvastada ja mõista, nii et kui keegi kasutab mõistet 'poliitkorrektsus' oleksid meedia esindajad valmis küsima täpsustusi ja näiteid, et mõiste saaks Eesti kontekstis hinnangulisusele lisaks ka sisulisema tähenduse.

4.2 Meetodi kriitika

Kasutatud kvalitatiivse meetodi puhul on paratamatu interpreteerimise ja kategoriseerimise teatav ebatäpsus ja mittelõplikkus. Ühelt poolt on see seletatav sellega, et 'poliitkorrektsus' pole alati kindlapiiriline mõiste ning antud juhul leidis palju tekstinäiteid, mida oli võimalik kategoriseerida mitme erineva kujutusviisi alla. Ühe lahendusena võiks kaaluda antud meetodi täiendamist rohkemate keeleliste tunnustega, mis ehk võimaldaksid kujutusviiside vahelisi piire konkretiseerida, keskendudes näiteks rohkem lause struktuurile.

Teine võimalus oleks valimi laiendamine, et suurema andmehulga pealt ebatäpsusi korrigeerida. Tegemist oli siiski magistritööga, mille raames pole võimalik kõiki kanaleid ja perioode vaadelda, aga antud töö loob hea aluse edasisteks mahukamateks uuringuteks. Minu magistritöö keskendus ainult mõjukamatele paber- ja veebiväljaannetele, mis tähendab, et täielikult jäid valimist välja televisioon ja raadio ning ka väljaannete ringi oleks saanud laiendada nädalalehtede, kultuuriväljaannete, ajakirjade ja mingile konkreetsele huvigrupile suunatud veebiportaalidega, lisaks saaks edaspidi analüüsi kaasata ka mõjukate väljaannete puhul rohkem rubriike. Samuti on sotsiaalmeediast saanud hoomamatu suurusega avaliku kommunikatsiooni osa ja näiteks Donald Trumpi mitmed 'poliitkorrektsust' sisaldavad sõnavõtted on toimunud Twitteri keskkonnas. Samas Eesti avalikus kommunikatsioonis pole Twitter kunagi saavutanud sellist mõjukust, nagu sellel on Ameerikas, küll aga võivad sealsed arutelud 'poliitkorrektsust' käsitleda ning ühes sellega võimalike kujutusviiside ringi laiendada või täpsustada.

Kolmanda lahendusena võiks kasutada triangulatsiooni, kus 'poliitkorrektsuse' kujutusviiside nimekiri tekib mõiste peamiste kasutajatega läbi viidud fookusgrupi

intervjuude põhjal, mida saab seejärel valideerida tekstinäiteid analüüsides. Selline lähenemine vähendaks uurijapoolset subjektiivsust kategooriate koostamisel ning võimaldaks intervjuude käigus koguda ka rikkalikumat infot kategooriate olemuslike tunnuste kohta.

Lisaks saaks kujutusviiside asemel kategoriseerida ja analüüsida 'poliitkorrektsuse' kasustusjuhte teemade või rubriikide kaupa, nagu mõiste analüüsile on lähenetud välismaal (Toolan, 2003; Granath ja Ullén, 2019). Kuigi ka praegune töö kirjeldas üldistavalt, milliste teemadega seoses 'poliitkorrektsuse' mõistet kasutatakse, võimaldaks rangelt teemapõhine lähenemine täpsemalt võrrelda näiteks seda, kuidas teema kujutusviisi valikut mõjutab.

4.3 Edasised uurimisvõimalused

Kuigi mu uuritud tekstivalim on võrdlemisi esinduslik, võiks tulevikus 'poliitkorrektsust' uurida veelgi laiema tekstikorpuse kaudu ning võimalusel vaadelda mitut eraldiseisvat ajaperioodi, et paremini tuvastada mõistekasutuse dünaamikat. Näiteks oleks huvitav teada, kui levinud oli mõiste Eesti avalikus kommunikatsioonis 10-20 aastat tagasi ning milliste teemadega seda toona seostati. Praegune uurimustöö tuvastas üksnes selle, et mõiste on Eestis käibel, kuid mis hetkel ja kuidas see avalikku kõnepruuki jõudis, eeldaks eraldi uuringut, mis läheks ajas kaugemale tagasi.

Samuti võiks tulevikus rikkalikku uurimismaterjali pakkuda teistsugustele kanalitele keskendumine. Mina valisin kanalid mõjukuse järgi, mistõttu jäid valimist välja sellised alternatiivsed parempoolsed uudisteportaalid nagu Uued Uudised ja Objektiiv, mis samas Station.ee järgi annavad otsisõnadele 'poliitkorrektsus' 'poliitiliselt korrektne' ja 'poliitkorrektne' rohkelt vasteid. Ka tehtud uuring kinnitas, et 'poliitkorrektsus' on just paremkonservatiivsete poliitikute sõnavõttudes levinud termin, seega spetsiifiliselt sellistele uudisteportaalidele keskendumine, millega paremkonservatiivid on ise seotud, aitaks täpsemini sõnastada 'poliitkorrektsuse' rolli paremkonservatiivses agendas. 'Poliitkorrektsus' on mõiste, mille funktsiooni ja kaalu paremkonservatiivses retoorikas tuleks jätku-uuringutega selgitada. Siin tasuks mõistekasutust analüüsida lisaks nimetatud uudisteportaalidele ka paremkonservatiivide avalikes sõnavõttudes, valimisprogrammides kui ka sotsiaalmeedia postitustes.

Lisaks võib 'poliitkorrektsusele' kui fenomenile läheneda ka hoopis teiste uurimismeetoditega. Näiteks on võimalik läbi viia kvalitatiivseid intervjuusid kõneisikutega, kes seda mõistet kasutavad, et neilt täpsemalt uurida, mida nad mõiste all silmas peavad. Antud uuringu üks järeldustest on, et mõiste ei oma tihti analüütilist täpsust, kuid selgusetuks jääb, millest see tuleneb: kas mõiste tähendus on selle kasutajate jaoks täpsustamatagi selge või pigem on põhjuseks just raskused defineerimisega? Samuti saaks kvalitatiivsete fookusgrupi intervjuude kaudu uurida seda, kuidas tajub mõistekasutust lugeja, eriti potentsiaalne paremkonservatiivide valija.

Kirjeldatud uurimissuunad keskenduksid olukordadele, kus 'poliitkorrektsuse' mõistet on keegi juba kasutanud. Teine võimalus on katseliselt mingeid hüpoteetilisi olukordi kirjeldades hinnata, kas ja millisel puhul katsealused mõnda praktikat 'poliitkorrektseks' nimetaksid. See aitaks valideerida välja käidud 'poliitkorrektsuse' definitsioone, mis seni on tõukunud 'poliitkorrektsuse' kriitikute väidetest. Näiteks kas "Pipi Pikksukas" 'neegrikuninga' asendamine mõne teise terminiga seostub laiemale auditooriumile 'poliitkorrektsusega' või mitte? Praegusel juhul on lahtine, kuivõrd on Eesti kontekstis tegemist väikese poliitiliselt motiveeritud kildkonna mõistega, mille tähendus laiema avalikkuse jaoks jääb arusaamatuks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli kaardistada ja analüüsida mõiste 'poliitkorrektsus' esinemisjuhte Eesti avalikus kommunikatsioonis. Täpsemalt huvitas mind 1) kes mõistet kasutavad; 2) mis eesmärkidel mõistet kasutatakse; 3) millistest teemadest rääkimiseks mõistet peamiselt kasutatakse; 4) kuidas seostub mõistekasutus Eesti avalikus kommunikatsioonis 'poliitkorrektsuse' ajaloo ja kasutuskontekstidega välismaal.

Nendele küsimustele vastamiseks analüüsisin perioodil september 2014 – september 2018 Postimehes, Eesti Päevalehes, Õhtulehes, ERRi veebiportaalis, Delfis ja Postimees Online's ilmunud arvamusartikleid ja Eesti uudiste rubriigis avaldatud uudislugusid, kus oli kasutatud mõisteid 'poliitkorrektsus', 'poliitiline korrektsus', 'poliitkorrektne' või 'poliitiliselt ebakorrektne'. Kokku oli minu valimis 306 tekstinäidet, mida analüüsisin diskursusanalüüsi meetodeid kasutades. Täpsemalt keskendusin lingvistilistele tunnustele nagu omistamine, vastandused, metafoorid, intensifikaatorid ja mõistete koos esinemine (kollokatsioon), et 'poliitkorrektsuse' mõistet ümbritseva keelelise konteksti kaudu määratleda erinevaid 'poliitkorrektsuse' kujutusviise.

Selle analüüsi tulemusena tuvastasin üheksa 'poliitkorrektsuse' kujutusviisi ehk raamistust. Esinemissageduse järjekorras olid need:

- 1) 'poliitkorrektsus kui tõe varjamine';
- 2) 'poliitkorrektsus kui läänelik nähtus';
- 3) 'poliitkorrektsus kui tsensuur';
- 4) 'poliitkorrektsus kui eliidile omane praktika';
- 5) 'poliitkorrektsus kui argus';
- 6) 'poliitkorrektsus kui diskrimineerimise vältimine';
- 7) 'poliitkorrektsus kui ideoloogiline konstruktsioon';
- 8) 'poliitkorrektsus kui millestki kõrvale hiilimine';
- 9) 'poliitkorrektsus kui viisakus'

Peamiselt kasutati 'poliitkorrektsuse' mõistet süüdistamiseks või halvustamiseks, kuid valimis leidsid ka üksikuid näiteid, milles 'poliitkorrektsust' õigustati. Enim kasutasid

'poliitkorrektsuse' mõistet Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna (EKRE) poliitikud, kuid tegemist pole eksklusiivselt ühe partei esindajate sõnavarasse kuuluva terminiga. Kõige rohkem ehk 20 korda kasutas seda mõistet vaadeldud perioodil välispoliitika analüütik Toomas Alatalu. Küll aga selgus, et sõltumata valitud 'poliitkorrektsuse' raamistusest, kasutavad 'poliitkorrektsuse' mõistet kõige sagedamini selle vastased, mis on kooskõlas leidudega välismaalt.

Teemade lõikes kasutati terminit 'poliitkorrektsus' kõige enam rändeteemalistes uudis- ja arvamusalustes. Sagedane oli mõistekasutus ka nendes artiklites, mis käsitlesid Donald Trumpi isikut, tema sõnavõtte või tegevust poliitikuna. Teemaatiline kontekst 'poliitkorrektsusest' rääkimiseks pärines enamasti Ameerikast või Lääne-Euroopast. Eesti näidetest kasutati terminit kõige enam seoses sisepoliitilise skandaaliga 2014. aasta sügisel, kui toona rahandusministri ametit täitnud Jürgen Ligi pidi valitsusest taanduma pärast seda, kui ta oli sotsiaalmeedias solvanud haridusminister Jevgeni Ossinovskit.

Tegemist oli esimese uuringuga, mis vaatles 'poliitkorrektsuse' mõiste kasutamist Eesti avalikus kommunikatsioonis. Seega olen pakkunud oma magistritöös välja esialgse raamistiku 'poliitkorrektsuse' mõtestamiseks Eesti avalikkuses, mida saab jätku-uuringutega täpsustada ja valideerida. Samuti pakkusin kujutusviiside põhise kategoriseerimise näol välja uue metodoloogilise tööriista, mida 'poliitkorrektsuse' uurimiseks saab kasutada nii Eestis kui välismaal. Lisaks panustasin käesoleva magistritööga parempopulistliku retoorika mõtestamisse, andes tulevastele uurijatele ühe võimaliku lähtekoha uuringuteks, mis keskenduvad parempopulistide sõnavabaduse kontseptsioonile.

SUMMARY

The aim of this paper was to map out and analyse the occurrences of the term 'political correctness' in Estonian public discourse. More precisely, I was interested in 1) who are using the term; 2) for what purposes are they using the term; 3) what are the general topics being discussed while using the term; 4) how does the usage of the term in Estonian public discourse relate to the history of 'political correctness' and the context in which the term is used abroad.

To answer these questions, I analysed opinion and news articles published during the four year period from September 2014 until September 2018. These articles appeared in three Estonian daily newspapers with the largest circulation, namely Postimees, Eesti Päevaleht and Õhtuleht, as well as news and opinion articles published in three main news websites: Postimees Online, Delfi, and the website for Estonian Public Broadcasting (Eesti Rahvusringhääling, ERR). Only articles containing phrases 'political correctness', 'politically correct' or 'politically incorrect' were part of my sample. In sum, there were 306 articles in my sample and I used methodological tools from discourse analysis to study them. More specifically, I focused on linguistic characteristics such as attribution, antithesis, metaphors, intensification and collocation.

By focusing on the linguistic context surrounding the term 'political correctness', I was able to distinguish nine different ways in which 'political correctness' was conceptualised in discourse. In order of frequency, they were as follows:

- 1) 'political correctness as concealing the truth';
- 2) 'political correctness as a Western phenomenon';
- 3) 'political correctness as a form of censorship';
- 4) 'political correctness as an elitist practice';
- 5) 'political correctness as cowardice';
- 6) 'political correctness as a way to avoid discrimination';
- 7) 'political correctness as an ideological construction';
- 8) 'political correctness as evasion';
- 9) 'political correctness as politeness'

In my sample, the term 'political correctness' was mainly used for blaming or disparagement although there were a few examples where the term was used for

legitimizing something. The term was widely used by politicians from the Conservative People's Party of Estonia (Eesti Konservatiivne Rahvaerakond, EKRE). Nevertheless, 'political correctness' does not belong exclusively to the vocabulary of one party. Toomas Alatalu, a foreign policy analyst was the person using the term most (20 times) in Estonian public discourse during my research period. Another key finding was that irrespective of the way 'political correctness' was conceptualised, people who use the term usually claim that they themselves oppose 'political correctness'.

The phrase 'political correctness' was mostly used in news and opinion pieces about migration in general and refugee crisis which hit Europe in 2015 more specifically. Usage of the term was also frequent in articles written about Donald Trump's personality, his speeches and politics. The context for talking about 'political correctness' was generally related to United States or Western Europe. When considering the domestic examples, then the term was used most in relation with the political scandal which ended with Jürgen Ligi resigning from the position of finance minister after he had called his fellow cabinet member, education minister Jevgeni Ossinovski 'immigrant from a pink party' in his own social media account.

This was the first study that observed the usage of the term 'political correctness' in Estonian public discourse. Thus, I have put forward a preliminary framework to understand how and for what purposes is the term used in Estonian public discourse. Future research can validate and elaborate these findings. By categorising different ways for conceptualising 'political correctness', I also offer a new methodological tool that can be used in studies of 'political correctness' by researchers both in Estonia and abroad. Additionally, this work also contributes to the research of right-wing populist rhetoric by offering a potential starting point for studies which focus on the populist conception of freedom of speech.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aavakivi, I.-E. (2017). Peapiiskop Viilma ettepanek väärib elluviimist. *Eesti Päevaleht*, 16. detsember. Kasutatud 02.04.2020, <https://epl.delfi.ee/arvamus/peapiiskop-viilma-ettepanek-vaarib-elluviimist?id=80503112>
- Aavik, M. (2015). Marti Aavik: (massilise) sisserände kaks ohtu. *Postimees*, 28. aprill. Kasutatud 17.11.2019, <https://arvamus.postimees.ee/3172741/marti-aavik-massilise-sisserande-kaks-ohtu>
- Ahmadian, S., Azarshahi, S., Paulhus, D. L. (2017). Explaining Donald Trump via communication style: Grandiosity, informality, and dynamism. *Personality and Individual Differences*, 107, 49-53. doi: 10.1016/j.paid.2016.11.018
- Alatalu, T. (2017a). Toomas Alatalu: Trumpil rinne kodus ja Putin pani uued pirrud põlema. *Eesti Päevaleht*, 21. jaanuar. Kasutatud 02.04.2020, <https://epl.delfi.ee/arvamus/toomas-alatalu-trumpil-rinne-kodus-ja-putin-pani-uued-pirrud-polema?id=76980256>
- Alatalu, T. (2017b). Toomas Alatalu | Trump jõuab rohkem, kui märgatakse. *Õhtuleht*, 17. juuli. Kasutatud 23.04.2020, <https://www.oh tuleht.ee/817290/toomas-alatalu-trump-jouab-rohkem-kui-margatakse>
- Arnestad, M. N. (2019). Politically Incorrect Statements Do Not Make Leaders Seem More Trustworthy: Randomized Experiments Exploring the Perceptual Consequences of Political Incorrectness. *Managment Communication Quarterly*, 33(3), 363-387. doi: 10.1177/0893318919839787
- Aufderheide, P. (1992). *Beyond PC: toward a politics of understanding*. Saint Paul: Graywolf Press.
- Balogh, E. S. (2016). Trump and Orbán on political correctness. *Hungarian Spectrum*, 2. detsember. Kasutatud 22.04.2020, <https://hungarianspectrum.org/2016/12/02/trump-and-orban-on-political-correctness/>
- Berman, P. (1992). *Debating P.C.: the controversy over political correctness on college campuses*. New York: Laurel.

- Bloom, A. (1987). *The Closing of the American Mind: How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students*. New York: Simon and Schuster.
- Caiani, M. ja Kröll, P. (2015). The transnationalization of the extreme right and the use of the internet. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 39(4), 331–51. doi: 10.1080/01924036.2014.973050
- Cameron, D. (1995). *Verbal Hygiene*. London: Routledge.
- Chilton, P. A. (2008). Political terminology. R. Wodak ja V. Koller (toim), *Handbook of communication in the public sphere* (lk 225-242). Berlin: Mouton de Gruyter.
- ClearerThinking kodulehekül. (2016). Kasutatud 14.04.2020, http://programs.clearerthinking.org/trump_clinton/trump_clinton_analysis.htm
- Conway, L. G., Repke, M. A., Houck, S. C. (2017). Donald Trump as a Cultural Revolt Against Perceived Communication Restriction: Priming Political Correctness Norms Causes More Trump Support. *Journal of Social and Political Psychology*, 5(1), 244-259. doi: 10.5964/jspp.v5i1.732
- Decker, C. (2017). Analysis: Trump's war against elites and expertise. *Los Angeles Times*, 27. juuli. Kasutatud 26.04.2020, <https://www.latimes.com/politics/la-na-pol-trump-elites-20170725-story.html>
- Dunant, S. (1994). *The War of the Words: The Political Correctness Debate*. London: Virago Press.
- EKRE saadikud asutasid riigikogus Donald Trumpi toetusrühma. (2018). ERR, 5. November. Kasutatud 22.04.2020, <https://www.err.ee/874677/ekre-saadikud-asutasid-riigikogus-donald-trumpi-toetusruhma>
- Eslas, U. (2016). Urve Eslas: kas populism trumpab mõistuse üle? *Postimees*, 7. mai. Kasutatud 09.10.2019, <https://arvamus.postimees.ee/3683193/urve-eslas-kas-populism-trumpab-moistuse-ule>
- Espak, P. (2017). Peeter Espak: libaliberaalse demokraatia pealetung. *Postimees*, 4. juuli. Kasutatud 08.09.2019, <https://arvamus.postimees.ee/4167027/peeter-espak-libaliberaalse-demokraatia-pealetung>

- Esposito, L. (2019). Understanding Political Correctness: History, Philosophy, and its Current Relevance in the Era of Trump. L. Esposito ja L. Finley (toim), *Political Correctness in the Era of Trump: Threat to Freedom or Ideological Scapegoat?* (lk 1-26). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Fairclough, N. (2003). 'Political correctness': the politics of culture and language. *Discourse & Society*, 14(1), 17-28. doi: 10.1177/0957926503014001927
- Feldstein, R. (1997). *Political Correctness: A Response from the Cultural Left*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Fish, S. E. (1994). *There's no such thing as free speech, and it's a good thing, too*. New York: Oxford University Press.
- Gallie, W. B. (1956). Essentially contested concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56(1), 167–198.
- Granath, S. ja Ullén, M. (2019). 'The Elevation of Sensitivity over Truth': Political Correctness and Related Phrases in the Time Magazine Corpus. *Applied Linguistics*, 40(2), 265–287. doi: :10.1093/applin/amx019
- Gräzin, I. (2016a). Igor Gräzin | Okupatsioonimuuseumi fantoom. Õhtuleht, 14. märts. Kasutatud 23.04.2020, <https://www.oh tuleht.ee/722596/igor-grazin-okupatsioonimuuseumi-fantoom>
- Gräzin, I. (2016b). Gräzin: muuseumi nimevahetus on barbaarne. Õhtuleht, 2. märts. Kasutatud 23.04.2020, <https://www.oh tuleht.ee/720636/grazin-muuseumi-nimevahetus-on-barbaarne>
- Gräzin: Eesti poliitilisel kultuuril pole häda midagi. (2017). *ERR*, 21. detsember. Kasutatud 17.04.2020, <https://www.err.ee/650059/grazin-eesti-poliitilisel-kultuuril-pole-hada-midagi>
- Hansson, S. (2018). The discursive micro-politics of blame avoidance: unpacking the language of government blame games. *Policy Sciences*, 51(4), 545-564. doi: 10.1007/s11077-018-9335-3

- Haravee, J. (2016). Ahto Lobjakas: "Kõlab halvasti, kuid ka terrorismiga tuleb harjuda!" *Õhtuleht*, 20. detsember. Kasutatud 04.04.2020, <https://www.oh tuleht.ee/777552/ahto-lobjakas-kolab-halvasti-kuid-ka-terrorismiga-tuleb-harjuda>
- Helme, M. (2017a). Mart Helme: Eesti poliitika suur vastasseis. *Postimees*, 7. september. Kasutatud 18.07.2019, <https://arvamus.postimees.ee/4235949/mart-helme-eesti-poliitika-suur-vastasseis>
- Helme, M. (2017b). Mart Helme: Luksemburgi raamatupidamisbüroost kohale lennutatud president mattub iseenda poolt produtseeritavate valede laviini alla. *Eesti Päevaleht*, 10. oktoober. Kasutatud 06.09.2019, <https://epl.delfi.ee/arvamus/mart-helme-luksemburgi-raamatupidamisburoost-kohale-lennutatud-president-mattub-iseenda-poolt-produkseeritavate-valede-laviini-alla?id=79783494>
- Helme reeturi te võllapuust: see on rahvakunst. (2018). *ERR*, 28. november. Kasutatud 16.04.2020, <https://www.err.ee/880717/helme-reeturite-vollapuust-see-on-rahvakunst>
- Hollo, V. (2019). Vahur Hollo: Nõõ, Senjöö! Poliitikalabor, 20. mai. Kasutatud 02.04.2020, <http://poliitikalabor.ee/artiklid/arvamus/vahur-hollo-noo-senjoor/>
- Horwitz, R. B. (2018). Politics as Victimhood, Victimhood as Politics. *Journal of Policy History* 30(3), 552-574. doi: 10.1017/S0898030618000209
- Hughes, G. (2010). *Political correctness: a history of semantics and culture*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Jaak Valge valimisreklaam võeti poliitilise korrektsuse kaalutlustel maha. (2019). *Objektiiv*, 11. veebruar. Kasutatud 16.04.2020, <https://objektiiv.ee/jaak-valge-valimisreklaam-voeti-poliitilise-korrektssuse-kaalutlustel-maha-2/>
- Johnson, P. E. (2017). The Art of Masculine Victimhood: Donald Trump's Demagoguery. *Women's Studies in Communication* 40(3), 229-250. doi: 10.1080/07491409.2017.1346533
- Johnson, S., Culpeper, J., Suhr, S. (2003). From 'politically correct councillors' to 'Blairite nonsense': discourses of 'political correctness' in three British newspapers. *Discourse & Society*, 14(1), 29-47. doi: 10.1177/0957926503014001928

- Johnson, S. ja Suhr, S. (2003). From 'political correctness' to 'politische Korrektheit': discourses of 'PC' in the German newspaper, *Die Welt*. *Discourse & Society*, 14(1), 49-68. doi: 10.1177/0957926503014001929
- Jost, J. T., Krochik, M. (2014). Ideological Differences in Epistemic Motivation: Implications for Attitude Structure, Depth of Information Processing, Susceptibility to Persuasion, and Stereotyping. *Advances in Motivation Science*, 1, 181-231. doi: 10.1016/bs.adms.2014.08.005
- Juhtkiri: austagem fakti, hoidkem mõttevabadust. (2017). *Postimees*, 22. september. Kasutatud 19.07.2019, <https://arvamus.postimees.ee/4253235/juhtkiri-austagem-fakti-hoidkem-mottevabadust>
- Juhtkiri | Euroopal tuleb jääda iseendaks. (2015). *Õhtuleht*, 8. jaanuar. Kasutatud 06.07.2019, <https://www.oh tuleht.ee/657630/juhtkiri-euroopal-tuleb-jaada-iseendaks>
- Jürgenson, V. (2018). Seisukoht | Eesti vajab hoidmist! *Õhtuleht*, 7. veebruar. Kasutatud 23.04.2020, <https://www.oh tuleht.ee/856949/seisukoht-eesti-vajab-hoidmist>
- Kalle Muuli: poliitkorrektsusega ei maksa ikka päris lolliks ka minna. (2015). *Delfi*, 6. november. Kasutatud 04.04.2019, <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/kalle-muuli-poliitkorrektsusega-ei-maksa-ikka-paris-lolliks-ka-minna?id=72885565>
- Kampf, Z. ja Katriel, T. (2016). Political Condemnations: Public Speech Acts and the Moralization of Discourse. D. Carbaugh (toim), *The Handbook of Communication in Cross-Cultural Perspective* (lk 312-326). New-York: Routledge.
- Kangro, K. (2014). Rahandusminister Jürgen Ligi astub tagasi. *Postimees*, 26. oktoober. Kasutatud 04.04.2020, <https://www.postimees.ee/2967969/rahandusminister-jurgen-ligi-astub-tagasi>
- Kaskla, E. (2018). Väliseestlasest USA ülikooliprofessor: Trumpi arvates on valgete inimeste õigusi piiratud. Ta valetab iga kord, kui rääkima hakkab. *Eesti Päevaleht*, 18. juuli. Kasutatud 06.04.2020, <https://epl.delfi.ee/arvamus/valiseestlasest-usa-ulikooliprofessor-trumpi-arvates-on-valgete-inimeste-oigusi-piiratud-ta-valetab-iga-kord-kui-raakima-hakkab?id=83059589>

- Kasperowicz, P. (2016). Farage: 'The little people have had enough'. Washington Examiner, 10. oktoober. Kasutatud 22.04.2020, <https://www.washingtonexaminer.com/farage-the-little-people-have-had-enough>
- Kerge, R. (2014). Jürgen Ligi: Ma olen solvunud. Ja mulle on poliitkorrektsus väga rusuv. Õhtuleht, 29. oktoober. Kasutatud 22.04.2020, <https://www.oh tuleht.ee/601592/jurgen-ligi-ma-olen-solvunud-ja-mulle-on-poliitkorrektsus-vaga-rusuv>
- Kiin, S. (2014). Sirje Kiin: poliitiline korrektsus ja solvumiskultuur. Postimees, 5. november. Kasutatud 22.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/2980307/sirje-kiin-poliitiline-korrektsus-ja-solvumiskultuur>
- Kitam, N. (2018). Suur küsimus. Miks nad täna sinna Aljoša juurde tunglevad? Eesti Päevaleht, 9. mai. Kasutatud 16.11.2019, <https://epl.delfi.ee/arvamus/suur-kusimus-miks-nad-tana-sinna-aljosa-juurde-tunglevad?id=82029165>
- Koller, V. ja Wodak, R. (2008). Introduction: Shifting boundaries and emergent public spheres. R. Wodak ja V. Koller (toim), *Handbook of Communication in the Public Sphere* (lk 1-20). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Kooli, R. (2017). Rain Kooli: unustage see poliitkorrektsus, jääge lihtsalt korrektseks. ERR, 20. veebruar. Kasutatud 09.10.2019, <https://www.err.ee/582755/rain-kooli-unustage-see-poliitkorrektsus-jaage-lihtsalt-korrektseks>
- Koorits, V. (2019a). Henn Põlluaas: abikaasasid ei tohiks vahetada nagu kevadist moodi. Laupäevaleht, 4. mai. Kasutatud 27.04.2020, <https://epl.delfi.ee/lp/henn-polluaas-abikaasasid-ei-tohiks-vahetada-nagu-kevadist-moodi?id=86090249>
- Koorits, V. (2019b). Mart Helme, kes laulvas revolutsioonis ei osalenud: ma võitlen nüüd ja purustan selle libademokraatia. Eesti Päevaleht, 31. juuli. Kasutatud 27.04.2020, <https://epl.delfi.ee/uudised/mart-helme-kes-laulvas-revolutsioonis-ei-osalenud-ma-voitlen-nuud-ja-purustan-selle-libademokraatia?id=86989289>
- Koorits, V. (2017). Mart Helme: meie vaenlasteks pole niivõrd suur korporatsioonid ega isegi Kreml, vaid meie rahvusriikluse reeturid ja kollaborandid. Delfi, 2. jaanuar. Kasutatud 02.04.2020, <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/mart-helme-meie-vaenlasteks-pole-niivord-suur korporatsioonid-e-ga-isegi-kreml-vaid-meie-rahvusriikluse-reeturid-ja-kollaborandid?id=76788132>

- Kopli, K. (2017). Saksa valik: Jamaica kokteil või lõpuks ikka lihtsalt õlu. *Postimees*, 30. september. Kasutatud 17.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/4258881/saksa-valik-jamaica-kokteil-voi-lopuks-ikka-lihtsalt-olu>
- Kreekas paadipõgenike randumispunktis viibiv Jaak Madison annaks Nobeli rahupreemia kohalikele vabatahtlikele. (2016). *Delfi*, 8. märts. Kasutatud 02.04.2020, <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/kreekas-paadipogenike-randumispunktis-viibiv-jaak-madison-annaks-nobeli-rahupreemia-kohalikele-vabatahtlikele?id=73891485>
- Kuzitškin, A. (2016). Andrei Kuzitškin: Odini Sõdalased on võlts, nagu ka sisserändajate oht Eestile. *Postimees*, 1. märts. Kasutatud 04.04.2019, <https://arvamus.postimees.ee/3601867/andrei-kuzitskin-odini-sodalased-on-volts-nagu-ka-sisserandajate-oht-eestile>
- Kõiv, H. (2019). Millest me räägime, kui me räägime poliitkorrektsusest? *Müürileht*, 7. mai. Kasutatud 26.04.2020, <https://www.muurileht.ee/millest-me-raagime-kui-me-raagime-poliitkorrektsusest/>
- Käsper, K. (2015). Kari Käsper: See solvunud Twitteri avangard. *Eesti Päevaleht*, 29. jaanuar. Kasutatud 06.09.2019, <https://epl.delfi.ee/arvamus/kari-kasper-see-solvunud-twitteri-avangard?id=70664525>
- Lakoff, G. (2008). *The Political Mind: Why You Can't Understand 21st-Century American Politics with an 18th-Century Brain*. New York: Penguin Group.
- Lakoff, G. (1992). *The Contemporary Theory of Metaphor*. Kasutatud 17.04.2020, <https://terpconnect.umd.edu/~israel/lakoff-ConTheorMetaphor.pdf>
- Lakoff, R. T. (2000). *The Language War*. Berkeley: University of California Press.
- Lauristin, M., Kalmus, V., Keller, M., Kiisel, M., Masso, A., Opermann, S., ... Vihalemm, T. (2017). Eesti ühiskonda kujundavad protsessid ja tulevikuarengud. M. Lauristin, P. Vihalemm, V. Kalmus ja T. Vihalemm (toim), *Eesti ühiskond kiirenevas ajas: uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused* (lk 699-721). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Loho, E. (2014). Elver Loho | Solvumiskultuurist. *Õhtuleht*, 26. oktoober. Kasutatud 22.04.2020, <https://www.ohtuleht.ee/601065/elver-loho-solvumiskultuurist>

- Luuk, E. (2006). Meedia: Kollektiivne mitteteadvus ja poliitiline korrektsus. *Sirp*, 3. märts. Kasutatud 26.04.2020, <https://sirp.ee/s1-artiklid/c8-meedia/meedia-kollektiivne-mitteteadvus-ja-poliitiline-korrektus/>
- Martin Helme seletab EKRE haaret Eestis: kontrollime agendat provotseerides, eskaleerides, improviseerides. (2019). *Delfi*, 6. detsember. Kasutatud 27.04.2020, <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/martin-helme-seletab-ekre-haaret-eestis-kontrollime-agendat-provotseerides-eskaleerides-improviseerides?id=88302493>
- Martin Helme soovib ERR-i nõukogult „karistamist“. (2019). *ERR*, 28. aprill. Kasutatud 17.04.2020, <https://www.err.ee/924371/martin-helme-soovib-err-i-noukogult-karistamist>
- McRobbie, A. (2009). *The aftermath of feminism: Gender, culture and social change*. London: Sage Publications.
- Meiel, K. (2016). Kaupo Meiel: austagem arhitekte. *ERR*, 10. november. Kasutatud 02.04.2020, <https://www.err.ee/577126/kaupo-meiel-austagem-arhitekte>
- Metlev, S. (2016a). Sergei Metlev | Vihakõne karistamisest võidavad äärmused. *Õhtuleht*, 26. mai. Kasutatud 17.04.2020, <https://www.oh tuleht.ee/736460/sergei-metlev-vihakone-karistamisest-voidavad-aarmused>
- Metlev, S. (2016b). Sergei Metlev: Euroopa äärmuslane kui Putini südamesõber. *Postimees*, 17. jaanuar. Kasutatud 23.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3471695/sergei-metlev-euroopa-aarmuslane-kui-putini-sudamesober>
- Milling, M. (2017). Madis Milling: miks me ei julge rääkida asjast? *Postimees*, 5. juuni. Kasutatud 04.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/4135397/madis-milling-miks-me-ei-julge-raakida-asjast>
- Moora, E. (2017). Erik Moora: Henn Põlluaas ja sõbrad, te palusite kaua, et teid karu persse saadetaks. *Eesti Ekspress*, 12. juuli. Kasutatud 27.04.2020, <https://ekspress.delfi.ee/sisujuht/erik-moora-henn-polluaas-ja-sobrad-te-palusite-kaua-et-teid-karu-persse-saadetaks?id=78843316>
- Mucci, A. (2016). Far-right sees its chance as Europe stumbles. *Politico*, 2. aprill. Kasutatud 22.04.2020, <https://www.politico.eu/article/far-right-chance-europe-stumbles-crisis-euroskeptics-le-pen-enf-wilders/>

- Mölder, T. (2016). Tõnis Mölder: Mis on Trumpi trumbid? *Eesti Päevaleht*, 6. august. Kasutatud 17.11.2019, <https://epl.delfi.ee/arvamus/tonis-molder-mis-on-trumpi-trumbid?id=75268933>
- Müller, J.-W. (2018). *Mis on populism?* Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Nõmmik, A. (2016). Donald Trumpi kümme ideed, mis muudavad Ameerika taas võimsaks. *Eesti Päevaleht*, 23. november. Kasutatud 23.04.2020, <https://epl.delfi.ee/arvamus/donald-trumpi-kumme-ideed-mis-muudavad-ameerika-taas-voimsaks?id=76369209>
- Pajula, E. (2016a). Ene Pajula veste: mammi unistab meie oma Churchillist. *Postimees*, 11. juuni. Kasutatud 22.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3724761/ene-pajula-veste-mammi-unistab-meie-oma-churchillist>
- Pajula, H. (2016b). Hardo Pajula: kiiremini, kõrgemale, solvunumalt! *Postimees*, 21. september. Kasutatud 22.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3843271/hardo-pajula-kiiremini-korgemale-solvunumalt>
- Parmar, I. (2017). Elites and American power in an era of anti-elitism. *International Politics*, 54, 255-259. doi: 10.1057/s41311-017-0036-x
- Peegel, M. (2015). ETV poliitikasaated: eetris ainult mehed. *Eesti Päevaleht*, 27. mai. Kasutatud 27.04.2020, <https://epl.delfi.ee/kultuur/etv-poliitikasaated-eetris-ainult-mehed?id=71564965>
- Perry, R. (1992). A Short History of the Term *Politically Correct*. P. Aufderheide (toim), *Beyond PC: toward a politics of understanding*, (lk 71-79). Saint Paul: Graywolf Press.
- Pikner, T. (2015). Tarmo Pikner: olgem eestlased, aga kuidas saada ka eurooplasteks. *Postimees*, 28. detsember. Kasutatud 04.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3448841/tarmo-pikner-olgem-eestlased-aga-kuidas-saada-ka-eurooplasteks>
- President Ilves: passiivse minevikuihaluse asemel tuleb vaielda selle üle, kuidas Eestit edasi viia. (2015). *Eesti Päevaleht*, 20. august. Kasutatud 09.10.2019, <https://epl.delfi.ee/arvamus/president-ilves-passiivse-minevikuihaluse-aseemel-tuleb-vaielda-selle-ule-kuidas-eestit-edasi-viia?id=72253433>

- Pullerits, P. (2017). Priit Pullerits: uus normaalsus viib alistumiseni. *Postimees*, 24. august. Kasutatud 04.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/4221335/priit-pullerits-uus-normaalsus-viib-alistumiseni>
- Pullerits, P. (2015). Priit Pullerits: kurjad solvujad. *Postimees*, 12. jaanuar. Kasutatud 19.07.2019, <https://leht.postimees.ee/3053057/priit-pullerits-kurjad-solvujad>
- Pullerits, P. (2005). Tapkem poliitiline korrektsus juba eos. *Postimees*, 18. november. Kasutatud 26.04.2020, <https://www.postimees.ee/1510417/tapkem-poliitiline-korrektsus-juba-eos>
- Pöld, A. (2015). Tiina Kangro võrdleb süütamist Vao külas ja Saaremaal ning peaministri käitumist: samasuguste olukordade ebavõrdne käsitlemine on diskrimineerimine. *Delfi*, 4. september. Kasutatud 23.04.2020, <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/tiina-kangro-vordleb-suutamist-vao-kulas-ja-saaremaal-ning-peaministri-kaitumist-samasuguste-olukordade-ebavordne-kasitlemine-on-diskrimineerimine?id=72366695>
- Pärli, M. (2016). Helme: me ei söö neegreid siin hommikusöögiks! *ERR*, 16. oktoober. Kasutatud 03.04.2020, <https://www.err.ee/575633/helme-me-ei-soo-neegreid-siin-hommikusoogiks>
- Raag, I. (2018). Ilmar Raag: kas poliitiline korrektsus on surnud? *Edasi*, 28. november. Kasutatud 26.04.2020, <https://edasi.org/33007/ilmar-raag-kas-poliitiline-korrektsus-on-surnud/>
- Raag, I. (2003). ILMAR RAAG: Ettevaatust, õigesti mõtlemine. *Eesti Päevaleht*, 12. veebruar. Kasutatud 26.04.2020, <https://epl.delfi.ee/arvamus/ilmar-raag-ettevaatust-oigesti-motlemine?id=50946572>
- Rajavee, A. (2016). Mihkelson: rändekriis on loonud Vene propagandamasinale infosõja pidamiseks soodsa pinnase. *ERR*, 30. märts. Kasutatud 30.03.2020, <https://www.err.ee/557056/mihkelson-randekriis-on-loonud-vene-propagandamasinale-infosoja-pidamiseks-soodsa-pinnase>
- Raud, G. (2016a). Noorpoliitik Madison: Donald Trumpilt ma esinemismaneere üle ei võta. *Õhtuleht*, 31. märts. Kasutatud 04.04.2020, <https://www.oh tuleht.ee/725259/noorpoliitik-madison-donald-trumpilt-ma-esinemismaneere-ule-ei-vota>

- Raud, N. (2016b). Neeme Raud: Trump – buldooser, ventiil või zombie. *Postimees*, 5. aprill. Kasutatud 23.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3644073/neeme-raud-trump-buldooser-ventiil-voi-zombi>
- Remsu, O. (2016). Olev Remsu: mühakas võib USA valimised võita lihtsalt seetõttu, et tahetakse muutust. *Postimees*, 8. november. Kasutatud 23.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3901087/olev-remsu-muhakas-voib-usa-valimised-voita-lihtsalt-seetottu-et-tahetakse-muutust>
- Richardson, J. (2007). Analysing texts: some concepts and tools of linguistic analysis. J. Richardso (toim), *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis* (lk 46-74). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rosenblum, M., Schroeder, J., Gino, F. (2019). Tell It Like It Is: When Politically Incorrect Language Promotes Authenticity. *Journal of Personality and Social Psychology*. doi: 10.1037/pspi0000206
- Sakkov, S. (2018). Sven Sakkov: Obama või Trump – kumb on Eestile parem? *Postimees*, 8. september. Kasutatud 16.11.2019, <https://arvamus.postimees.ee/6392035/sven-sakkov-obama-voi-trump-kumb-on-eestile-parem>
- Shafer, J. G. (2017). Donald Trump's "Political Incorrectness": Neoliberalism as Frontstage Racism on Social Media. *Social Media + Society*, 3(3), 1-10. doi: 10.1177/2056305117733226
- Sildam, T. (2018). Toomas Sildam: Piiri ei ehitata poliitilise hoogtoona. *ERR*, 4. veebruar. Kasutatud 16.11.2019, <https://www.err.ee/679786/toomas-sildam-piiri-ei-ehitata-poliitilise-hoogtoona>
- SUUR INTERVJUU! Mart ja Martin Helme: Tahame anda demokraatiale rohkem küüsi ja hambaid! (2018). *Uued Uudised*, 28. november. Kasutatud 27.04.2020, <https://uueduudised.ee/arvamus/intervjuu/suur-intervjuu-mart-ja-martin-helme-tahame-anda-demokraatiale-rohkem-kuusi-ja-hambaid/>
- Taagepera, R. (2018). Rein Taagepera: liberaalide sisserännulõks. *Postimees*, 25. juuni. Kasutatud 16.11.2019, <https://arvamus.postimees.ee/4509374/rein-taagepera-liberaalide-sisserannuloks>

- Talbot, M. (2007). Political Correctness and Freedom of Speech. M. Hellinger ja A. Pauwels (toim), *Language and communication: Diversity and change*. Berliin: Mouton de Gruyter.
- Tallo, I. (2017). Ivar Tallo: Donald Trumpi võimuletulekust natuke ebatavalise nurga alt. *Eesti Päevaleht*, 18. jaanuar. Kasutatud 23.04.2020, <https://epl.delfi.ee/arvamus/ivar-tallo-donald-trumpi-voimuletulekust-natuke-ebatavalise-nurga-alt?id=76934562>
- Tartus tsenseeriti Jaak Valge valimisreklaam: mees ise on “v(V)alge” ja kasutab sõna “tume”. (2019). *Uued Uudised*. 11. veebruar. Kasutatud 16.04.2020, <https://uueduudised.ee/uudis/eesti/tartus-tsenseeriti-jaak-valge-valimisreklaam-mees-ise-on-vvalge-ja-kasutab-sona-tume/>
- Toolan, M. (2003). Le Politiquement Correct Dans le Monde Français. *Discourse & Society*, 14(1), 69-86. doi: 10.1177/0957926503014001930
- Uudam, L. (2015). TOP 5 | Diskrimineeritud naised. *Õhtuleht*, 6. veebruar. Kasutatud 03.08.2019, <https://www.ohhtuleht.ee/661444/top-5-diskrimineeritud-naised>
- van Leeuwen, T. (2007) Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication*, 1(1), 91–112. doi: 10.1177/1750481307071986
- van Leeuwen, T., & Wodak, R. (1999). Legitimizing immigration control: A discourse-historical analysis. *Discourse Studies*, 1(1), 83–118. doi: 10.1177/1461445699001001005
- Vasli, K. (2020). VIDEO | Mart Helme: külmetushaigus on nüüd siis ümber ristitud koroonaviiruseks. Mingit hädaolukorda Eestis pole. *Delfi*, 27. veebruar. Kasutatud 27.04.2020, <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/video-mart-helme-kulmetushaigus-on-nuud-siis-umber-ristitud-koroonaviiruseks-mingit-hadaolukorda-eestis-pole?id=89066557>
- Vasli, K. (2016). Kas Keskerakonna sisesõda peegeldus isegi riigikogu juhatuse valimisel? *Õhtuleht*, 24. märts. Kasutatud 02.04.2020, <https://www.ohhtuleht.ee/724294/kas-keskerakonna-sisesoda-peegeldus-isegi-riigikogu-juhatuse-valimisel>
- Veskimees, S. (2014). Siim Veskimees: elu võimalikkusest Euroopa tagahoovis. *Postimees*, 8. detsember. Kasutatud 04.04.2020, <https://arvamus.postimees.ee/3019643/siim-veskimees-elu-voimalikkusest-euroopa-tagahoovis>

Williams, J. (1995). *PC Wars: Politics and Theory in the Academy*. London: Routledge.

Wilson, J. (1995). *The Myth of Political Correctness: the Conservative Attack on Higher Education*. Durham: Duke University Press.

Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear. What Right-Wing Populist Discourses Mean*. Los Angeles: SAGE.

Yglesias, M. (2018). Everything we think about the political correctness debate is wrong. Vox, 12. märts. Kasutatud 27.04.2020, <https://www.vox.com/policy-and-politics/2018/3/12/17100496/political-correctness-data>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____Henri Kõiv_____,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
__ Kuidas kasutatakse 'poliitkorrektsuse' mõistet Eesti avalikus kommunikatsioonis?__,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on _____Sten Hansson_____,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Henri Kõiv

26.05.2020